

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

X, Y ve Z KUŞAĞINDAKİ DİNDAR BİREYLERİN
ANNE, BABA ve AİLE ALGISININ
İNCELENMESİ

Fatma Betül KARABİNA

2501181754

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Gülüşan GÖCEN

İSTANBUL-2022

ÖZ

X, Y VE Z KUŞAĞINDAKİ DİNDAR BİREYLERİN ANNE, BABA VE AİLE ALGISININ İNCELENMESİ

Fatma Betül KARABİNA

Bu araştırmanın amacı X, Y ve Z kuşağındaki dindar bireylerin anne, baba ve aile kavramlarına ilişkin metaforik algılarının belirlenmesidir. Nitel araştırma yöntemi kullanılan bu çalışmada olgubilim (fenomenoloji) deseninden yararlanılmış, katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme çeşitlerinden kartopu (zincir) örnekleme ve ölçüt örnekleme tercih edilmiştir. Araştırma grubu İstanbul ve Erzincan’da yaşayan, X (43-57 yaş), Y (23-42 yaş) ve Z (18-22 yaş) kuşağına mensup, 600 kişiden oluşmaktadır. Her bir kuşakta 100’ü kadın, 100’ü erkek olmak üzere dindar olduklarını beyan eden 200 kişi yer almaktadır. Araştırma verileri “Anne/Baba/Aile... benzer. Çünkü...” cümlelerini içeren bir form aracılığıyla toplanmış, 2021 yılında pandemi sebebiyle online elde edilen veriler içerik analiziyle yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda anne algısına ilişkin en fazla “cennet, güneş ve melek” metaforları kullanılırken, baba algısına dair en sık “dağ” metaforu, aile algısına yönelik ise en fazla “ağaç” metaforu kullanılmıştır. Tüm kuşaklarda anne “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan, Koruyucu, Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru ve Eğitici” olarak tanımlanmakla birlikte X kuşağında olumsuz yönüyle, Y ve Z kuşağında ise “Rehber ve Otoriter” yönleriyle de tanımlanmıştır. “Baba” kavramı “Güçlü ve Koruyucu, Yol Gösterici, Azimli ve Çalışkan, Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru, Otoriter” olarak tanımlanmakla beraber Z kuşağında ek olarak olumsuz yönüyle, Y kuşağında ise hem “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan” hem de olumsuz yönüyle nitelendirilmiştir. Aile kavramıysa tüm kuşaklarda “Ayrılmaz Bir Bütün, Huzur Kaynağı, Yaşamın Temel Kaynağı, Koruyucu, Toplumun Özü” ve “Olumsuz” yönüyle ele alınırken, yalnızca Z kuşağı

tarafından toplumun özü olarak nitelendirilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Anne, Baba, Dindarlık, X Kuşaağı, Y Kuşaağı, Z Kuşaağı

ABSTRACT

EXAMINIG THE PERCEPTION OF MOTHER, FATHER AND FAMILY OF RELIGIOUS INDIVIDUALS IN GENERATIONS X, Y AND Z

FATMA BETÜL KARABİNA

The aim of this study is to determine the metaphorical perceptions of religious individuals in the X, Y and Z generation regarding the concepts of mother, father and family. Phenomenology, one of the qualitative research methods, was used in this study. In the determination of the participants, snowball (chain) sampling and criterion sampling were preferred among the purposeful sampling types. The research group consists of 600 people from X (43-57 years old), Y (23-42 years old) and Z (18-22 years old) generations living in Istanbul and Erzincan. In each generation, there are 200 people, 100 women and 100 men, who declare that they are religious. Research data were collected through a form such as “Mother/Father/Family... similar. Because...” containing sentences. The data obtained online due to the pandemic in 2021 were interpreted with content analysis. As a result of the research, while the metaphors of “heaven, sun and angel” were used the most for the perception of the mother, the metaphor of “mountain” was used the most for the perception of the father, and the metaphor of the “tree” was used the most for the perception of the family. In all generations, although the mother is defined as "Containing All the Beauties/Adding Value to Life, Protector, Indispensable Element of Life and Educator", it is also defined with its negative aspect in the X generation, and with its "Guide and Authoritarian” aspects in the Y and Z generations. The concept of “Father” has been defined as “Strong and Protective, Guiding, Determined and Hardworking, Indispensable Element of Life, Authoritarian”. In addition, the Z generation is characterized by its negative aspect, while the Y generation is characterized by both "Containing All the Beauties/Adding

Value to Life" and negative aspects. The concept of family, on the other hand, has been handled in all generations with its negative aspects as "An Inseparable Whole, Source of Peace, Fundamental Source of Life, Protector, Essence of Society", but it has not been characterized as the essence of society by the Z generation alone.

Keywords: Family, Mother, Father, Religiosity, Generation X, Generation Y, Generation Z

ÖNSÖZ

Geçmişten günümüze dünya üzerinde gerek mikro gerekse makro düzeyde yaşanan değişimlerin merkezinde aile yer almaktadır. Toplumun en küçük biriminde meydana gelen bu dönüşümler özelde anne ve babayı da etkilemektedir. X, Y ve Z kuşağındaki dindar bireyler ekseninde anne, baba ve aile algısının incelenmesi ve zaman içerisinde bu duruma ilişkin bir değişim ve dönüşüm yaşanıp yaşanmadığının ortaya konması bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Çalışmamın her aşamasında yol göstericiliği, sabrı ve özverisiyle bana hep destek olan, zorlandığım her aşamada motivasyonumu ve heyecanımı her daim tazeleyip süreci anlamlı kılan kıymetli hocam Doç. Dr. Gülüşan GÖCEN'e, çalışmama ve yaşamıma kattığı her bir değer için sonsuz şükranlarımı sunarım. Araştırma sürecinde yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Fatih KANDEMİR ve Öğr. Gör. İsmail Hakkı SEZGİN'e destekleri için çok teşekkür ederim.

Bu yolun başından beri beraber yürüdüğüm, destekleriyle çalışmama daima katkı sunan dostlarım Rabia KESİKBAŞ, Arş. Gör. Merve ZEYBEL, Hüma Büşra ÇELİK, Habibe ÇAKI ve ismini zikredemediğim bütün arkadaşlarıma en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışma grubunda yer almayı kabul eden tüm gönüllülere de teşekkürü bir borç bilirim.

Bu araştırmanın ve onun ötesinde yaşamımın her anında yanımda olan, varlıklarından daima güç bulduğum, her tökezlediğimde umudumu diriltip beni her daim ayakta tutan sevgili annem, babam ve ablama varlıkları ve sonsuz destekleri için tüm kalbimle minnettarım. Bu çalışmayı size ithaf ediyorum...

Fatma Betül KARABİNA

İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
1. KUŞAK KAVRAMI.....	5
1.1. Kuşakların Sınıflandırılması.....	7
1.1.1. Sessiz Kuşak (1925-1945)	11
1.1.2. Bebek Patlaması (Baby Boomers) Kuşağı (1946-1964)	12
1.1.3. X Kuşağı (1965-1979).....	13
1.1.4. Y Kuşağı (1980-1999).....	15
1.1.5. Z Kuşağı (2000 ve sonrası).....	17
2. AİLE.....	18
2.1. Tarihsel Süreçte Aile.....	19
2.2. Dini Açıdan Aile	20
2.3. Psiko-Sosyal Açıdan Aile.....	23
2.4. Aile Tipleri	25
2.5. Modern Dünyada Ailenin Dönüşümü	28
3. ANNELİK	29

3.1. Dini Açıdan Anne	31
3.2. Psiko-Sosyal Açıdan Anne	34
4. BABALIK	35
4.1. Dini Açıdan Baba.....	38
4.2. Psiko-Sosyal Açıdan Baba	39
5. DİN ve DİNDARLIK.....	41
İKİNCİ BÖLÜM YÖNTEM	50
1. Araştırmanın Modeli	50
2. Araştırmanın Çalışma Grubu.....	51
3. Veri Toplama Aracının Oluşturulması.....	53
4. Araştırmacının Rolü	54
5. Verilerin Toplanması Süreci.....	55
6. Verilerin Çözümlemesi ve Analizi.....	55
3. BÖLÜM BULGULAR ve YORUM.....	59
1. X, Y ve Z KUŞAĞINDAKİ DİNDAR KİŞİLERİN ANNE ALGISI	59
1.1. X Kuşadaki Dindar Kişilerin Anne Algısı.....	59
1.2. Y Kuşadaki Dindar Kişilerin Anne Algısı.....	67
1.3. Z Kuşadaki Dindar Kişilerin Anne Algısı	75
2. X, Y VE Z KUŞAĞINDAKİ DİNDAR KİŞİLERİN BABA ALGISI	84
2.1. X Kuşadaki Dindar Kişilerin Baba Algısı	84
2.2. Y Kuşadaki Dindar Kişilerin Baba Algısı	89
2.3. Z Kuşadaki Dindar Kişilerin Baba Algısı	97
3. X, Y ve Z KUŞAĞINDAKİ DİNDAR KİŞİLERİN AİLE ALGISI	103
3.1. X Kuşadaki Dindar Kişilerin Aile Algısı	103

3.2. Y Kuşagındaki Dindar Kişilerin Aile Algısı	109
3.3. Z Kuşagındaki Dindar Kişilerin Aile Algısı.....	116
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	125
KAYNAKÇA.....	132
EKLER.....	156

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Kuşakların Kronolojik Olarak Tanımlanması	8
Tablo 2. Bu Çalışmada Kullanılan Kronolojik Kuşak Sınıflandırması ve Dönemleri	10
Tablo 3. X, Y ve Z Kuşağındaki Dindar Kişilerin Demografik Özelliklere Göre Dağılımı.....	52
Tablo 4. X Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Anne” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar	60
Tablo 5. X Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Anne” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı	61
Tablo 6. Y Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Anne” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar	68
Tablo 7. Y Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Anne” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı	70
Tablo 8. Z Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Anne” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar	76
Tablo 9. Z Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Anne” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı	77
Tablo 10. X Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Baba” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar	84
Tablo 11. X Kuşağındaki Katılımcıların “Baba” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı	85
Tablo 12. Y Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Baba” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar	89
Tablo 13. Y Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Baba” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı	90
Tablo 14. Z Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Baba” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar	97

Tablo 15. Z Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Baba” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı	99
Tablo 16. X Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Aile” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar	103
Tablo 17. X Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Aile” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı	104
Tablo 18. Y Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Aile” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar	110
Tablo 19. Y Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Aile” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı	111
Tablo 20. Z Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Aile” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar	117
Tablo 21. Z Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Aile” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı	118

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. X, Y ve Z Kuşağındaki Dindar Bireylerin "Anne" Algısına İlişkin Oluşturulan Kategorilerin Kuşaklara Göre Dağılımı.....	83
Şekil 2. X, Y ve Z Kuşağındaki Dindar Bireylerin "Baba" Algısına İlişkin Oluşturulan Kategorilerin Kuşaklara Göre Dağılımı.....	102
Şekil 3. X, Y ve Z Kuşağındaki Dindar Bireylerin "Aile" Algısına İlişkin Oluşturulan Kategorilerin Kuşaklara Göre Dağılımı.....	123

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt.	: Aktaran
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
<i>f</i>	: Frekans
Hız.	: Hazreti
ss.	: Sayfa sayısı
TDK.	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

Günümüzde bilim ve teknoloji alanındaki maddi gelişmeler ve bununla birlikte hızlı toplumsal hareketler, insanların hayata bakışlarını daha da merkezde değer yargılarını da bir değişime sürüklemektedir. Şüphesiz bu değişim, toplumsal yapının ana kurumlarından “aile”yi de etkilemektedir. Yaşanan dönüşümün en derin hissedildiği alan, gündelik yaşamın pratiklerinde genel olarak aile olmaktadır. Aile, bireylerin ve toplumun gösterdiği değişime paralel olarak değişmektedir. Burada dikkatle izlenmesi gereken husus; neden değiştiği değil -ki bu her yaşayan organizmanın gerekliliğidir ki ailede insan gerçeğinin üzerine kuruludur- değişimin ne yönde olduğu, nasıl bir sürece doğru evrildiğidir.

Aileyi oluşturan bireyler yaşamlarını ortak sürdürseler de, aile farklı zaman dilimlerinde olan bireyleri harmonik bir şekilde içinde tutmasıyla toplumun gidişatını etkilemekte ve hayatın bir aynası olmaktadır. Ortak zaman diliminde yaşayan insanların beklentileri, algı biçimleri, hayata bakış açıları, alışkanlıkları ve gündelik yaşam pratikleri kendilerinden önceki ve sonraki zamanlarda yaşayanlara göre elbette farklılık arz etmektedir. Fakat aynı zaman diliminde doğmuş, yaşayış biçimleri, sosyal yaşam tarzları ve ekonomik davranışları benzerlik gösteren ya da belli bir sosyal gruba mensubiyeti olan bireylerden oluşan nesillerin/kuşakların birbirlerine dokundukları anladıkları ve ortak bir yol bulmayı başarabildikleri ilk ve en önemli yer aile olmaktadır.

Günümüzde kuşaklararası çatışma kavramının sıklıkla kullanılıyor olmasının da, “nerde o eski zamanlar” diye başlayan nostalji cümlelerinin de arkasında yatan bu değişimdir. Doğal olarak kuşaklar yetiştirme biçimleri bakımından, içinde bulundukları zamanın ve mekanın şartlarına bağlı olarak birtakım farklılıklara sahiptirler ve bu farklılıklar onların kendinden önceki ve sonraki nesiller arasında karakter, sosyal yaşam ve gündelik alışkanlıklarında önemli ayrışmaları ortaya çıkarmaktadır. Bu ayrışmalar aile kurumunda da kendisini göstermektedir. Aileye ilişkin, kuşaklar arası

farklı yaklaşımlar, hem minimum düzeyde bireylerin yaşamında hem de maksimum düzeyde toplum bünyesinde önemli etkilere sahiptir.

Kuşaklar arası bir diğer temel ayrışma noktası da “anne” kavramında yaşanmaktadır. İlk kuşakta köylerde tarlada çalışan, üreten anneler hakimken, ikinci kuşakta köyden şehir hayatına geçişle birlikte kendini ev işlerine adayan anneler ön plana çıkmıştır. Üçüncü kuşakla beraber ise yeniden ev dışına çıkan, çalışan anne figürüne dönüşüm yaşanmıştır. Üçüncü kuşağa geçişle birlikte annenin omzuna koca bir iş yükü eklenmiştir. Annenin bu dönüşümü yalnızca onu değiştirmekle kalmayıp eşini ve çocuklarını da olumlu veya olumsuz olarak etkilemiştir. Bununla birlikte “baba” kavramında da yıllar içinde çeşitli dönüşümler meydana gelmiştir. İlk nesillerde ailede baba otoritesi ön plandayken zaman içerisinde eşitlikçi, rol paylaşımına dayalı yeni bir aile düzeni ortaya çıkmıştır. Baba ev dışındaki işlerle ilgilenirken artık ev içerisinde de çeşitli sorumluluklara sahip olmuştur. Dolayısıyla ortaya çıkan bu durum aile kavramının anne ve baba ile birlikte ele alınarak incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Bu araştırmanın amacı X, Y ve Z kuşağındaki dindar bireylerin anne, baba ve aile kavramlarına yönelik algılarını hangi metaforlarla ifade ettiği ve üretilen bu metaforların hangi kavramsal kategoriler altında toplandığının belirtilmesidir. Bununla birlikte araştırmanın alt amaçları ise kuşaklar arası değişimde dindar kişilerin anne, baba aile algısının değişip değişmediğini ortaya koymak, farklılıklar varsa bunun nedenlerine dair durum tespiti yapmak ve bu konuda yapılacak diğer çalışmalara da ışık tutmaktır. Bununla birlikte dindar kuşaklar arası dönüşümün nedenlerinin ve doğurduğu sonuçların irdelenerek incelenmesi de önem arz etmektedir.

Araştırmanın temel sorularını ise aşağıdaki sorular oluşturmaktadır.

- X, Y ve Z kuşağındaki dindar bireylerin “anne”, “baba” ve “aile” kavramlarına ilişkin oluşturdukları metaforlar nelerdir ve bu metaforların dindarlıkla ilişkisi nedir?

- Bu kuşakların bu kavramlara ilişkin oluşturdukları metaforlar hangi kavramsal kategoriler altında toplanmaktadır ve bu kategorilerin dindarlıkla ilişkisi nedir?
- Anne, baba ve aile algısında dindar X, Y ve Z kuşakları arasında bir değişim ve dönüşüm yaşanmış mıdır?
- Dindar X, Y ve Z kuşakları arası bir değişim yaşandıysa, bu değişime neden olan faktörler nelerdir?

Çalışmanın alan yazına sağlayacağı katkıya gelince “anne”, “baba” ve “aile” algısının toplumsal değişimin, gelişimin ve dönüşümün odak noktasında yer alması sebebiyle bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı umulmaktadır. Ayrıca bu dönüşümün dindar X, Y ve Z kuşakları ekseninde ele alınarak değerlendirilmesi değişimi etkileyen faktörlerin ortaya çıkarılması açısından önem arz etmektedir. Bununla birlikte hem alan yazında kuşaklar arası “anne”, “baba” ve “aile” algısının topluca incelendiği metaforik bir çalışma olmaması, hem de “anne”, “baba” ve “aile” kavramlarına ilişkin algının dindar kişiler üzerinden üç kuşak halinde ele alınması açısından bu çalışma ilk niteliğindedir ve bu yönüyle literatüre katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Araştırmanın varsayımlarına bakıldığında;

- Bu çalışmada kullanılan veri toplama aracı ve örneklem grubu araştırmanın amacına ulaşmak için yeterli nitelik ve niceliğe sahiptir.
- Araştırmaya katılan kişiler veri toplama formlarını içtenlikle yanıtlamışlardır.

Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kuşak kavramına ilişkin kavramsal çerçeve oluşturulmuş, bu bağlamda ilk olarak kuşakla ilgili tanımlara ve kuşak sınıflandırmalarına yer verilmiştir. Ardından aile olgusu tarihsel süreciyle birlikte dini ve psiko-sosyal açıdan incelenmiştir. Aile tipleri ve modern dünyada bu yapının dönüşümü analiz edildikten sonra anne ve baba kavramlarına yer

verilmiş, bu kavramlar da dini ve psiko-sosyal perspektifle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümün son kısmında ise din ve dindarlık kavramına değinilmiş, dindarlık kavramı boyutlarıyla birlikte ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü olan yöntem kısmında araştırmanın modeli, araştırmanın çalışma grubu, veri toplama aracının oluşturulması, araştırmacının rolü, verilerin toplanması, verilerin çözümlenmesi ve analizi detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde ise dindar X, Y ve Z Kuşağı'ndaki katılımcılar için anne, baba ve aile kavramlarının ne anlama geldiği, nasıl bir çağrışım oluşturduğu üretilen metaforlarla ortaya konmuş ve yorumlanmıştır. Sonuç bölümünde de elde edilen tüm bulgular ele alınmış ve ortaya çıkan sonuçlar dahilinde birtakım önerilere yer verilerek gelecekte yapılacak olan çalışmalara katkı sunmaya çalışılmıştır.

Her akademik araştırmada olduğu gibi bu çalışmada da bazı sınırlılıklar yer almaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden metafor analizinin kullanıldığı bu çalışmada, araştırma grubu 600 kişiyi kapsamaktadır. Kuşak kavramının kapsamının çok geniş olması dolayısıyla araştırma grubu X, Y ve Z kuşağındaki dindar katılımcıların görüşleri ile sınırlıdır. Araştırılmak istenen kavramlar dini çerçevede değerlendirmeye tabi tutulduğu için yalnızca kendini dindar olarak nitelendiren kişiler çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırmanın içerdiği kavramlar içerisinde yalnızca “anne”, “baba” ve “aile”ye yer verilmiştir. Kesitsel bir çalışma olması nedeniyle, araştırma verileri yalnızca 2021 yılına aittir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. KUŞAK KAVRAMI

Dünya var olduğundan beri sayısız değişim ve dönüşümlere sahne olmuştur. Teknolojinin gelişmesi, küreselleşme, değişen yaşam koşulları sanat, kültür, sosyoloji, psikoloji, politika gibi birçok disiplinde yaşanan bu değişimler hayatın her alanına yayılmış ve kişilerin bakış açılarını, düşünce ve değerlerini, davranışlarını etkilemiştir. Yaşanan bu etkileşimler sonucunda ortaya çıkan paradigma farklılığı ise “kuşak” kavramıyla ifade edilmiştir (Tekin, 2015: 4).

Sözlükte bu kavram; “yaklaşık yirmi beş, otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, batın, jenerasyon”, “aşağı yukarı aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin oluşturduğu topluluk” olarak ifade edilmektedir (TDK, 2022). Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü’nde (2011: 770) kuşak “yaklaşık olarak aynı zaman diliminde doğan, yaşayan, ortak ya da benzer deneyimlerden geçen insanların oluşturduğu yaş kümesi” olarak tanımlanmaktadır. Benzer biçimde Seyyar (2007: 690) ve Tezcan (2016: 8) da bu kavramı “yaklaşık olarak 25-30 yıllık yaş gruplarını meydana getiren fertler öbeğidir” şeklinde açıklamaktadır.

Yapılan bu tanımlamalarla, kuşak kavramının aynı zaman diliminde doğan, yaşayış biçimleri, sosyal yaşam tarzları ve ekonomik davranışları benzerlik gösteren ya da belli bir sosyal gruba mensubiyeti olan kişiler için kullanıldığı görülmektedir. Kuşaklar yetiştirme biçimleri bakımından, içinde bulundukları zamanın ve mekanın şartlarına bağlı olarak birtakım farklılıklara sahiptirler ve bu farklılıklar kendilerinden önceki ve sonraki nesiller arasında karakter, sosyal yaşam ve gündelik alışkanlıklarında önemli ayrışmaları ortaya çıkarmaktadır.

Mannheim (1952) de kuşakların döngüsellikinden ziyade, olayların kuşaklar üzerindeki yansımalarına vurgu yaparak insanların içinde yaşadıkları döneme anne babalarına benzediklerinden daha çok benzediklerini belirtmiştir (akt. Kuran, 2021: 25). Burdan yola çıkarak benzer ya da aynı yıllarda yaşayan insanların, şahit oldukları olaylara ve içinde bulundukları dönemin şartlarına göre ortak bir düşünce sistemine sahip oldukları söylenebilmektedir.

İnsanlığın kuşaklar bağlamında ele alınması ile bilgiler, Antik Yunan dönemi gibi kadim zamanlara dayanmaktadır. Yapılan çalışmalarda kuşak kavramının etimolojik bağlamda ilk kez Antik Yunanca’da “var olmak” ya da “doğmak” manalarını taşıyan “genos” veya “genestai” sözcüklerinden geldiği iddia edilmektedir (Joshi, Dencker ve Franz, 2011: 179; akt. Kazkodu, 2020: 13).

Tüm yaş gruplarının “kuşak” kavramıyla ayırt edilmesi düşüncesi, insanın özündeki ait olma ihtiyacıyla bağlantılıdır. Nitekim insanın içinde yaşadığı toplumun bir üyesi olmaktan öte, o toplumda ortak paylaşım sağladığı diğer milletlere de aidiyet duygusuyla bağlanma ihtiyacı vardır (Şalap, 2016: 8).

Auguste Comte kuşak ile ilgili bilimsel çalışmaları başlatan ilk kişi olmuştur. 1830-1840 yılları arasında çalışmalara başlayan Comte (1974), kuşaksal değişimlerin tarihsel süreç içerisinde hareket eden kuvvetler olduğunu ortaya koyarak, sosyal anlamda gelişmenin yalnızca bir kuşağın sonraki kuşaklara aktaracağı birikimler sayesinde mümkün olacağını ifade etmiştir (akt. Latif & Serbest, 2014: 136).

Kuran (2021: 19) da kuşak çalışmalarının geçmişi değerli kılmak ve geleceği yaşanır hale getirmek için son derece önemli bir araç olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre bir kuşağı anlamak aslında bir dönemi anlayabilmenin kilit özelliğidir. Bir nesli anlayabildiğimizde bir paradigma içine hapsolmaktan da kurtulmuş oluruz. Böylece aynı perspektiflere sahip olmayan insanları belli kalıp yargılara göre değil daha geniş açıdan değerlendirebilme imkanına sahip olunur ve bu da insanı dönüştüren kritik bir noktadır.

Kuşak kavramı aile ilişkilerine de atıf yapmaktadır. Böylece bir yandan hayatın gidişatına değinirken diğer yandan yaşam boyunca meydana gelen belli olaylar ve deneyimler etrafında yaş temelli bir formla geniş bir sosyo-ekonomik perspektif çizmektedir. O zaman kuşağı belirleyen şeylerden biri sadece ekonomi değil ekonominin sağladıkları ve sağlamadıkları sebebiyle aynı şeyi yaşayanlardır. Dolayısıyla zemini aileye dayanan kuşaklar, değişime daha hızlı maruz kalmaktadır (Field, 2013; akt. Kazak, 2016: 59).

Kuşak kavramına ilişkin araştırmalar farklı disiplinlerde, değişik biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Ancak Türkiye’de genel manada kabul gören, kendi yerel özelliklerini de içeren kendine özgü bir kuşak sınıflandırması bulunmadığı için, bu kavrama yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda Batılı kuşak kuramları referans alınmaktadır (Şalap, 2016: 19).

1.1. Kuşakların Sınıflandırılması

Tarihsel gelişimi açısından kuşak algısı, farklı disiplinler tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu nedenle konuya dair yapılan akademik çalışmalar da alanyazınlara göre değişim arz etmektedir. Kişiler arası farklılıklar sonucu ortaya çıkan kuşak kavramı psikoloji, sosyoloji, ekonomi gibi birçok disiplin açısından önemli araştırma sahalarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Böylece yaşanan ülke, sosyal ve kültürel farklılıklar gibi faktörler göz önüne alınarak dünya genelinde çeşitli çalışmalar ve sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu sınıflandırmalar çoğunlukla Gelenekselciler, Sessiz Kuşak, Baby Boomers Kuşağı, X Kuşağı, Y Kuşağı ve Z kuşağı şeklindedir (Adıgüzel vd., 2014: 167).

Kuşaklararası farklılıklar kavramı, yaklaşık yirmi, otuz yıllık zaman aralıklarında doğup büyüüp, aynı dönemin sosyal, politik, tarihi ve ekonomik şartlarını birlikte yaşamış, birbirine yakın perspektiflere sahip insanlar arasında yaşanan farklı bakış açılarını ortaya koymaktadır (Aka, 2018: 118). Her bir kuşağın kendine özgü karakteristik özellikleri, istek ve ihtiyaçları en temelde aile içerisinde

kendini gösterebilmektedir. Ailede yaşanan dönüşümlerin net bir biçimde ortaya konması için kuşaklar arası değerlendirme yapmak oldukça önemlidir.

Alanyazın incelendiğinde bir kuşak ile diğer kuşak arasında 15-20 yıl arası farklılık olduğu ve bir kuşağın hangi tarih aralıklarında yer aldığı hususunda belirsizlikler olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla kuşakların isimlendirilmesi ve sınıflandırılması da bölgeden bölgeye ve kültürden kültüre değişiklik arz etmektedir. Mesela İsrail’de kuşak ayrımında savaşlar ana etken olabilirken, ABD’de ise doğum oranlarıyla beraber toplumda yankısı büyük olaylar belirleyici olmaktadır. Türkiye’deki nesil ayrımında ise ülkemizin siyasi geçmişindeki kritik dönemler baz alınmaktadır (Tekin, 2015: 7). Duman’a (2019: 187) göre ise kuşak farklılaşması farklı nesillerin değerlere yükledikleri anlamın değişmesine dayanmaktadır.

Kazak (2016: 60-61) literatürde kuşaklara dair yapılan sınıflandırmalarda farklı zaman dilimlerinin kullanılmış olmasını toplumların benzer dönemleri farklı zaman dilimlerinde yaşamaları veya yaşanan benzer durumlarının tesirinin değişik şekillerde etki edebileceğiyle açıklamaktadır. Örneğin teknolojinin gelişmesi bütün ülkelerde Y ve Z kuşağı gibi kavramlarla açıklanmaktadır. Halbuki teknolojinin ilerlemesi ve insan yaşamına olan etkileri farklı ülkelerde farklı zaman dilimlerinde yaşanmış olabilmektedir. Bu durum ise kuşak sınıflandırmalarında farklı tarihlerin ölçüt olarak belirlenmesini gerektirebilmektedir. Ancak alanyazına bakıldığında bu tarihler arasında ciddi farklar olmadığı gözlemlenmektedir. Bu durum Tablo 1’de şu şekilde yer almaktadır.

Tablo 1. Kuşakların Kronolojik Olarak Tanımlanması

	Sessiz Kuşak	Baby Boomers Kuşağı	X Kuşağı	Y Kuşağı	M Kuşağı	Z Kuşağı
Keleş, 2011		1946- 1964	1965- 1979	1980- 1999		
Yelkikalan ve Altın, 2010	1925- 1945	1946- 1964	1965- 1979	1980- 1994		
Salahuddin, 2010	1922- 1943	1943- 1960	1960- 1980	1980- 2000		

Haeberle vd., 2009	1930- 1944	1945- 1964	1965- 1979	1980- 1999	1999-	
Crumpacker& Crumpacker, 2007	1929-1945	1946-1964	1965- 1979	1980- 1999		
Kyles, 2005	1900- 1945	1946- 1964	1965- 1979	1980- 1999		
Lancaster& Stillman, 2002	1900- 1945	1946- 1964	1965- 1980	1981- 1999		
Tsui, 2001	1925- 1945	1946- 1964	1961- 1981	1976- 1981	1982- 2002	
Washburn, 2000	1926- 1945	1945- 1964	1965- 1981	1982- 2003		
Spitznas, 1998	1925- 1945	1946- 1964	1965- 1980			
Matthews, 2008					2002-	
Senbir, 2004	1929- 1939	1945- 1965	1965- 1977	1977- 1994	1994- 2003	2003-
Seçkin, 2005	- 1945	1946- 1964	1965- 1980	1980- 1995	1995-	
Williams & Page, 2011	1930- 1945	1946- 1964	1965- 1976	1977- 1994		1994-

Kaynak: Bu tablonun kaynaklarıyla birlikte detaylı gösterimi için bkz. Ayhün, 2013: 96-97.

Tablo 1.'e bakıldığında birçok araştırmacı tarafından kuşakların kronolojik tanımlanmasına dair çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu tablo incelendiğinde araştırmacıların kuşakları kronolojik biçimde tanımlarken hem benzerliklerin hem de farklılıkların olduğu görülmektedir. Bununla birlikte çoğunlukla beş kuşak şeklinde sınıflandırma yapıldığı göze çarpmaktadır. Bu beş kuşak sırasıyla Sessiz kuşak-Silent Generation/Tradionalists (1925-1945), Bebek Patlaması kuşağı-Baby Boomers (1946-1964), X kuşağı (1965- 1979), Y kuşağı (1980-1999) ve Z kuşağı (2000 ve sonrası) şeklinde sıralanmaktadır. Kuşakların farklılaşmalarının en temel nedeni ise o dönemde yaşanan dış etkenlerdir. Her bir kuşağın tüm özellikleri, kendinden önceki kuşakların ve içinde bulunulan dönemde yaşanan olayların etkisiyle şekillenmektedir (Askeroğlu & Karakulakoğlu, 2019: 523). Aşağıda Tablo 2'de çalışmamızda kullanılan kuşak tasnifi ve dönemleri şu şekilde yer almaktadır.

Tablo 2. Bu Çalışmada Kullanılan Kronolojik Kuşak Sınıflandırması ve Dönemleri

Kuşak Adı	Dönemi
Sessiz Kuşak - Silent Generation, Tradionalists	1925-1945
Bebek Patlaması Kuşağı - Baby Boomers	1946-1964
X Kuşağı - Gen X, Baby Bust	1965-1979
Y Kuşağı - Gen Y, Echo Boom, Next Generation, Milenyum	1980-1999
Z Kuşağı - iGen, Instant Online	2000 ve sonrası

Kaynak: Bu tablonun kaynaklarıyla birlikte detaylı gösterimi için bkz. Aka 2018: 120.

Tablo 2. incelendiğinde bu çalışmada incelenecek beş kuşağın dönemleriyle birlikte ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmanın örneklemini oluşturan ana kuşaklar X (1965-1979), ve Y (1980-1999) ve Z Kuşağı (2000 ve sonrası) kuşakları olmakla beraber Sessiz Kuşak (1925-1945) ve Baby Boomers (1946-1964) ile ilgili tanımlamalara da yer verilecektir.

X, Y ve Z kuşağının kendinden önceki kuşaklardan en önemli farklı savaşlar yerine teknolojik gelişmelerle tanımlanmalarıdır. Teknolojinin tüm dünyaya egemen olduğu bu zamanda insanların yaklaşık yirmişer yıllık zaman dilimleriyle değişik özellikler taşıyan gruplara ayrılması teknolojinin bireyler üzerindeki büyük etkisini gözler önüne sermektedir (Kuyucu, 2014: 56).

Kuşakların içinde bulundukları zaman dilimi önemli olmakta birlikte, içinde yaşanılan dönemdeki bireylerin genel ve karakteristik özelliklerinin bilinmesi, o dönemin sosyal, kültürel ve politik yapısı gibi birçok noktada da bir fikir sunabilmektedir. Aşağıda beş kuşak sırasıyla ele alınarak kuşağın temel özelliklerine değinilecek ve bununla birlikte o dönem içerisinde meydana gelen önemli olaylara da yer verilecektir.

1.1.1. Sessiz Kuşak (1925-1945)

Bu kuşak, 1925-1945 yılları arasında dünyaya gelenlerin oluşturduğu, tüm kuşaklar içinde en az kişi sayısına sahip olan ve “Geleneksel Yaklaşım Sahip Kuşak”, “Erişkin Kuşak” “Savaş Kuşağı” gibi isimlerle de ifade edilen nesildir. Ayhün’e (2013: 97) göre Türkiye’de sessiz kuşağın yaşamış olduğu olaylar göz önüne alındığında bu kuşağın “Büyük Değişim Kuşağı”, “Ümit Kuşağı” ve “Buhran Kuşağı” olarak da ifade edilmesi mümkündür. Çünkü söz konusu bu nesil 20 yıllık zaman dilimi içerisinde bile birbirinden farklı birçok olay yaşamıştır.

Sessiz kuşak, II. Dünya Savaşı’na (1939 –1945) şahitlik etmiş ve bu dönemde zorlu süreçler geçirmiştir. Bu kuşak savaşla karşı karşıya geldiği için doğum oranlarında düşüş yaşanmış ve dolayısıyla nüfus artış hızı azalmıştır (Balcı, 2020: 6). Bu nesle mensup kişiler tüm dünyayı etkileyen olaylar ekseninde yaşamlarını devam ettirirken, Türkiye’deki sessiz kuşak üyeleri de gerek savaşlar gerekse ekonomik buhranlar gibi olaylardan önemli ölçüde etkilenmiş, Cumhuriyet’in kuruluş dönemlerine tanık olmuştur (Polat, 2021: 10).

Tüm dünyayı etkisi altına alan yoğun işsizlik sonrasında, dünyayı bir savaş eşiğine getiren ve “Büyük Buhran” diye de isimlendirilen dönemde dünyaya gelenler, bu jenerasyona dahildir. Bu dönemde iş ve güvenlik gibi kavramlar insanların en temel sorunları haline gelmiştir. Bu nesil, içinde bulundukları savaşın yoğun etkisiyle ve her şeyden öte hayatta kalabilmenin önemiyle büyümüşlerdir (Ayhün, 2013: 98). Dönemin şartlarına bakıldığında bu dönemde yaşamış kimselerin hayat kalitesinin son derece düşük olduğunu söylemek mümkündür.

Yıldız (2021: 2) “Gelenekselci” olarak da adlandırılan bu kuşağın üstün özelliklerinin tedbirli, pragmatik, pratik zekâ ve uyumluluk olduğunu öne sürerken, zayıf özelliklerinin ise küresel kriz ve kıtlık gibi olumsuz yaşam koşullarına maruz kalma ve riskten kaçınma olduğunu belirtmektedir.

Bu kuşak üyelerinin içinde yetiştiği aileler zaman zaman çekirdek aile

özelliklerine sahip olsa da, geniş aile tipi daha yaygındır. Toplumsal değerler onlar için ön plandadır. İdealist bir dünya görüşüne sahip olan bu nesil genellikle kırsal kesimlerde ve geniş aile içinde büyüdüğü için aile bütünlüğüne önem vermişlerdir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişin olduğu bu dönemde ataerkil bir yapının hakim olduğu aileler içerisinde dünyaya geldiklerinden ötürü kendi evlatlarıyla monolojik bir iletişim kurmuşlardır. Geniş akrabalık sistemine sahip oldukları için de daha tutucu ve muhafazakarlar bir yaklaşım sergilemişlerdir (Duman, 2019: 199).

1.1.2. Bebek Patlaması (Baby Boomers) Kuşağı (1946-1964)

Bebek Patlaması (Baby Boomers) kuşağı, 2. Dünya Savaşı ve ekonomik buhranlardan sonra dünyaya gelen yaklaşık bir milyar bebek sebebiyle bu isimle anılmaktadır (Ayhün, 2013: 39). Günümüzde 58-76 yaş aralığında olan bu kişiler öncelikle evlatlarının daha sonra ise yaşlı ebeveynlerinin bakımını üstlenmiştir. Bu nedenle “Sandviç Kuşağı” olarak da isimlendirilmektedirler. Bu kuşağın yaşadığı dönemde vatandaşlara can ve mal güvenliği, din ve vicdan hürriyeti, mülkiyet hakkı, eğitim ve öğretim hakkı ve seçme hakkı gibi önemli hak ve özgürlükler tanınmıştır. Tüm bu olaylar Baby Boomers kuşağının psikolojik ve toplumsal yapısını biçimlendirmede etkili olmuştur (Balcı, 2020: 7).

Bu kuşağın, kanaatkar olması ve sadakat duygularının yüksek olması öne çıkan özellikleri olduğu gibi otoriteye, gelenek ve göreneklerine bağlılıkları da belirgin olan diğer özellikleridir (Arslan & Staub, 2015: 6). Zorlu süreçlerin ardından rahat bir yaşama ulaşmaları sonucu eğlenceye ve lükse olan düşkünlükleriyle de tanınan Baby Boomers üyeleri, teknolojiyle tanışan ilk nesil olmalarına rağmen teknolojiyi aktif kullanmamışlardır (Yıldız, 2021: 3). Bu kuşağın temsilcileri bir yandan uyumlu, ilkeli ve idealist olmalarına rağmen diğer yandan asi, kural tanımayan bir yapıya sahiptirler (Altuntuğ, 2012: 204).

Yaşadıkları olumsuz olayların ortadan kalkmasıyla karakter yapılarında değişim yaşanan bu jenerasyonun aile yapısında ciddi kırılmalar yaşanmıştır. Gönüllü evlat edinme ile bekar annelik kavramının ortaya çıkması, kadınların iş yaşamına dahil olması ve daha hür olmaları gibi durumlar bunlardan bazılarıdır. Sessiz kuşakla karşılaştırıldığında bu neslin daha rahat bir yaşam sürdüğü görülmektedir (Topaktaş, 2021: 86-87). Bunlara ilaveten Baby Boomers üyeleri evde yalnızca babası çalışan ve annesi çocuk bakan son nesil olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bu nesil, geleneksel cinsiyet rollerini desteklemektedir (Toruntay, 2011: 70).

1.1.3. X Kuşağı (1965-1979)

Bu kuşak, 1965 ve 1979 yılları arasında doğmuş, Batı kültüründeki belli bir demografik ve sosyal bir grubu ifade etmektedir. X kuşağı ifadesi 1964 yılında Amerikalı ve İngiliz araştırmacılar olan Charless Hamblett ve Jane Deverson tarafından verilmiştir (Levickaité, 2010: 172). Bu kuşağın üyeleri aynı zamanda Xers (X'çiler), Postboomers (Patlama Sonrasılar), the Shadow Generation (Gölge Kuşak) ve The Thirteeners (ABD'nin kuruluşundan beri tanımlanmış 13. kuşak oldukları için; 13.cüler) olarak da tanımlanmaktadırlar (Benezra, 1995; akt. Toruntay, 2011: 72). Batılı bir kökene sahip olan “X Kuşağı” ifadesi için Türkiye’de genellikle “Geçiş Dönemi Kuşağı” veya “Kayıp Kuşak” ifadeleri kullanılmaktadır (Şalap, 2016: 33).

Bu jenerasyonun içinde bulunduğu dönemde yaşanan siyasi ve ekonomik bunalımlar kuşak mensuplarını direkt etkilemiştir. Bu nesil, Bebek Patlaması Kuşağı’nın gençlik döneminde yaşadığı 68 Kuşağı’ndan etkilenmekle beraber politik “Suskunluk Dönemi” olarak da bilinen 1980 Askeri Darbesi’ne de tanık olmuşlardır. Dolayısıyla dünya üzerindeki ekonomik ve sosyal düzenin değişimi açısından “Geçiş Dönemi Kuşağı”, zorlu siyasi şartlar ve belirsiz bir dünyayla karşı karşıya kalıp endişe duymalarından ötürü ise “Kayıp Kuşak” olarak tanımlanmışlardır. Gelecek kaygısı yaşamaları ise onları daha çok çalışmaya ve kazanmaya götürmüştür

(Altuntuğ, 2012: 205-206; Şalap, 2016: 35).

Bu dönemde “Challenger Faciası”, “Watergate Skandalı”, “Ay’a Seyahat”, “Vietnam Savaşı”, petrol krizi gibi önemli tarihsel olaylar yaşanmıştır. Ülkemiz açısından bakıldığında ise, bu kuşak üyeleri “Kıbrıs Barış Harekâtı”, sağ-sol çatışmaları ve çeşitli ekonomik problemlere tanıklık etmiştir (Tekin, 2015: 53). Ancak bu nesil Dünya Petrol Krizi ve sağ sol çatışmaları gibi yaşanan tüm zorlu süreçlere rağmen, olumsuzluklarla mücadele etmeyi de başarmışlardır. Uyumlu ve öz güvenli olmalarının yanı sıra kadınların iş yaşamına dahil olması bu kuşağın dikkat çeken temel özelliklerindendir (Yıldız, 2021: 4).

Gerek eğitim gerekse sağlık ve diğer alanlarda yaşanan değişimler 1965’lerden 1979’lara kadar geçen 14 yıllık süreçte dahi Türkiye’de büyük değişim ve dönüşümlere kapı aralandığını, yaşam standartlarının yükseldiğini göstermektedir. Bu dönemde yaşanan olumlu gelişmeler kişilerin davranışlarına da etki etmiş ve bu dönemin mensupları sosyal hayata dair unsurlara önem vermeye başlamışlardır (Ayhün, 2013: 100).

X kuşağı çocukları, bir önceki nesilden farklı olarak aile yapısı ve cinsiyet rollerinde çeşitli değişimlere tanıklık etmiştir. Bu dönemde boşanma oranlarının artması ve ev dışında çocuk bakımının yaygınlaşmasından önce kadının iş yaşamına dahil olmasıyla, çocuklar üzerinde ebeveyn gözetimi azalmıştır. Bu neslin çocukları çoğunlukla boş bir eve döndükleri için kapı anahtarlarını boyunlarında taşıma ihtiyacı duymuşlardır. Bundan dolayı "Kilit Anahtarı Nesli" olarak anılmışlardır (www.wikipedia.org).

Bu nesil, ebeveynleri tarafından desteklenip takdir görmemesi sonucunda çalışmaya yönelmiştir. Aile kavramından tam kopmamakla birlikte bireysellik onlar için daha ön planda yer almış ve kendi kendine yetebilmeyi öğrenmişlerdir (Doğan, 2021: 24). Şalap’a göre ise (2016: 38) X Kuşağı’nda iş ve kişisel yaşam birbirinden bağımsız olup, aile hayatı onlar için daha ön plandadır. Bu algıyı ise, kendi dönemlerinde yaşanan olayların sonucunda otoriteye olan bağlılıklarının zayıflamış

olmasına bağlamaktadır.

1.1.4. Y Kuşağı (1980-1999)

Y Kuşağı, adını İngilizce'deki "Why" (Neden) kelimesinden almıştır. Hayatın her alanını irdeleyen ve eleştiren yapılarından ötürü "Why Generation (Neden Kuşağı)" olarak tanımlanmışlardır. Günümüzde 23-42 yaş aralığında olan bu jenerasyon bilgi ve teknoloji çağında yetiştikleri için yeniliklere ve gelişimlere açıktırlar. Kendilerini "özgür ruhlar" olarak tanımlayıp, yüksek eğitilmiş olmalarıyla da kendilerinden önceki kuşaklardan farklı bir çeşitliliğe sahiptirler (Aka, 2018: 24).

"İndigo/Milenyum (Millennials)/Gelecek (Generation Next)/Dijital (Digital Generation) Kuşak" olarak da isimlendirilen bu jenerasyon hem yaşam pratikleri hem de aile yapısı konusunda diğer kuşaklara göre farklılık göstermektedir. Bu nesil aile ve akrabalarından uzaklaşmaya ve daha bireyci bir yaklaşım sergilemeye başlamıştır (Duman, 2019: 203). Twenge (2009: 19) de özgürlüğün ve bireyselliğin bu kuşağın en temel özelliği olduğu, dolayısıyla da "Ben Nesli" ifadesinin bu özelliği tanımladığı görüşündedir. Bu kuşağa mensup kişiler genç, zeki ve teknolojiye aşina olarak tanımlanmaktadır.

Bu nesli daha iyi tanıyabilmek için 1980-1999 yılları arasındaki toplumsal ve kültürel arka planın incelenmesi de önem taşımaktadır. Bu dönemi şekillendiren önemli olayların başında 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin dağılması, 1991 Körfez Savaşı ve 1989 Berlin Duvarı'nın yıkılışı gibi dünya dengesini dönüştüren olaylar gösterilebilmektedir (Toruntay, 2011: 76). Bu zaman diliminde yaşayan Y kuşağı, küresel birçok zorlu sürece tanık olmakla beraber ülkemizde 1980 öncesindeki yağ kuyrukları, benzin sorunları ve karne ile alınan yiyecek süreçlerine tanıklık etmedikleri için kendilerinden önceki kuşakların geçirdikleri sıkıntıları kavrayamamaktadırlar (Latif & Serbest, 2014: 144).

Televizyon ve bilgisayar ile iç içe büyümeleri bu neslin teknoloji tutkunu

olmasında önemli bir etkidir. Teknolojiye dair bilgi ve becerilerini görevlerini başarıyla yerine getirmek amacıyla kullanmaktadırlar. Günlük rutin işlerinin olumlu bir dönüşüme katkı sağlaması onlar için oldukça önem arz etmektedir (Akdemir vd., 2013: 18). Ortaya konan araştırmalar bu neslin önceki nesillere göre daha aktif, pratik ve sonuç odaklı olduğuna dikkat çekmektedir. Y kuşağı üyeleri önceki kuşaklardan daha hırslıdır ve sadakatleri daha düşüktür (Kuyucu, 2014: 79). Otoriteye karşı dik duruşlarıyla da tanınan bu jenerasyonun üstün özelliklerinden bazıları çevreye karşı duyarlı, özgürlüğüne düşkün, araştırmaya karşı ilgili, çabuk öğrenen, aynı anda birçok işi yapabilme becerisine sahip olmaları, zayıf yönleri ise bencil, kural tanımayan, uyumsuz yapıları ve tatmin olmamalarıdır (Yıldız, 2021: 4).

Bu nesil çok tüketen, haz odaklı ve bireyci olmakla beraber sürdürülebilirlik ve ahlak gibi kavramlara da hayatlarında yer veren bir imaj oluşturmaktadır. Hayatlarını, bu değerlerle daha anlamlı kılarak; bir yandan tüketen kimliğinden ödün vermeden, bu kimliği etik değerlerin içerisine yerleştirmeye çalışmaktadır (Altuntuğ, 2012: 204). Y kuşağı aile desteğine olan bağlılığı sebebiyle takdir edilmeye son derece önem vermekte ve özgürlüklerine düşkün olmalarına rağmen etrafındakilere bağlı kişiler olarak yaşamlarını sürdürmektedirler (Evlek, 2019: 17).

Bu jenerasyon kendinden önceki X Kuşağı gibi çalışan ebeveynlere sahiptir. Fakat bu nesilde ebeveynlik yaşı 27'ye çıkmıştır. Bu kuşağın ebeveynleri kendilerinden önceki kuşağın ebeveynlerinden büyük oranda farklıdır. Çocuklarının iyi yaşam standartlarına sahip olması ve iyi bir eğitim alabilmesi onlar için oldukça önemlidir (Yüksekbilgili, 2015: 261). Bu nesil üyeleri için, ataerkil aile yapısının içeriğinin değiştiği söylenebilmektedir. Sosyal medyada sorumluluk almaktan mümkün olduğunca kaçınmakta ancak anlık ve çok da fazla mutluluk vaat etmeyen bu dünyada, ailelerinde bulamadıkları özgürlük ortamını bulmaktadırlar. Bu durumun uzun vadede kendilerine yetmeyeceğini bilmektedirler. Tam da bu nedenle günümüzde ailenin içeriği ve aile içindeki rollerin dağılımı Y kuşağı temsilcileri için kendilerinden önceki kuşaklara göre oldukça değişmiş olsa da, aile onlar için vazgeçilemez bir birim olarak önemini korumaktadır (Tükel, 2018: 30).

1.1.5. Z Kuşığı (2000 ve sonrası)

2000 ve sonraki yıllarda doğan bireyleri kapsayan Z Kuşığı son yıllarda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. 2000’li yılların başlarında teknolojinin aktif bir şekilde insan hayatına dahil olması, bu nesli diğer nesillerden ayıran temel etmen olmuştur. Dolayısıyla bu jenerasyon “Kuşak I”, “iGen”, “İnternet Kuşığı” , “Instant Online (Her daim çevrimiçi)” veya “Next Generation” gibi farklı adlandırmalarla tanınmaktadır (Levickaité, 2010: 173). “Kristal Çocuklar” olarak da nitelendirilen bu jenerasyon, içinde büyüdüğü ailenin değer yargılarından uzaklaşmaya başlamıştır. Büyüklere saygı gösterme, akrabaları ziyaret etme, dini inanç ve pratiklere olan bağlılık noktasında mesafeli oldukları düşünülmektedir. Aile ve akrabalarıyla ilişki kurmamalarının temelinde ise içe dönük bireyci tavırları yer almaktadır (Duman, 2019: 206).

Twenge (2018: 23) “i-Nesli” olarak isimlendirdiği bu kuşağın bireycilik, din ve siyaset gibi birçok konuda diğerlerinden ayrıldığını belirtmiştir. İ-Nesli özellikle ırk ve cinsiyet konusundaki eşitsizliklere karşı çıkıp yaşamlarından ve kariyerlerinden farklı şeyler beklemektedirler.

Bu dönemde, özellikle Z kuşağıyla beraber kullanılmaya başlayan yeni bir kavram ise “Fijital”dir. Bu kavram fiziksel ve dijital sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur ve dijital mecradaki bir eylemin içinde bulunduğumuz fiziksel dünyaya entegre edilmesi anlamını taşımaktadır. Örneğin, taksi çağırmak için akıllı telefon uygulaması kullanılmakta, yani dijital ortamda çağrılan bir taksiyle reel dünyada yolculuk yapılabilmektedir. Dolayısıyla Z kuşağı tam anlamıyla fijital bir kuşaktır (Kuran, 2021: 111).

Bu neslin ebeveynleri diğer nesillere oranla daha yaşlıdır. Geç yaşlarda yapılan evlilikler ve erken yaşlarda çocuk sahibi olmak istememe ise bu durumun temel sebeplerindendir. Bu dönemde annelik 30’lu yaşlara kadar yükselmiştir (Levickaité, 2010: 173; Çinkılıç, 2018: 40).

Bu dönem içerisinde dünyaya gelen kişiler diğer kuşaklara göre daha altın bir çağ yaşamakta, imkanların ve seçimlerin daha fazla olduğu dönem içerisinde yetişmektedirler (Balcı, 2020: 13). Z kuşağı üyelerinin en göze çarpan özelliklerinden birisi de teknolojiyi öğrenme çabasına girmemiş olmalarıdır. Nitekim bu jenerasyon direkt teknoloji içerisine doğmuşlardır. Otoriteye karşı çıkan ve kural tanımayan tavırları Y kuşağıyla ortak özelliklerindendir. Birçok şeye kolay ulaşabildikleri için doyumsuz bir yapıya sahiptirler. Bu durum ise onları en depresif kuşak haline getirmiştir. Tüm bunlarla birlikte Z nesli ataerkil yapıdan uzak, daha bireyci bir yaşam tarzına sahiptir (Yıldız, 2021: 4-5).

2. AİLE

Aile kurumu insanoğlunun yeryüzünde var olmasından beri devamlılığını sürdürmekte ve birçok özelliğiyle toplumun temel yapı taşı olma görevini üstlenmektedir. Nitekim nesillerin devamlılığı da bu birimin devamlılığına bağlıdır. Toplumdaki tüm değişim ve dönüşümler temelde bu dinamiğe dayanmaktadır. Bu birim ne kadar sağlam temeller üzerine kurulu ise toplum da o oranda güçlü ve gelişmiş olarak kabul edilebilmektedir. İnsanlığa faydalı nesillerin yetiştirilmesi, bireyin kişilik ve kimlik inşası, kök değerlerin oluşması da burada başlamaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 16. maddesine göre “Evlilik çağına varan her erkek ve kadın, ırk, vatandaşlık veya din bakımlarından hiçbir takyidata tabi olmaksızın evlenmek ve aile kurmak hakkını haizdir. Evlenme akdi ancak müstakbel eşlerin serbest ve tam rızasıyla yapılır. Aile, cemiyetin tabii ve temel unsurudur; cemiyet ve devlet tarafından korunmak hakkını haizdir” (Resmi Gazete, 1949). Duben'e göre aile (2002: 110) “Toplumun biyolojik yeniden üretimi” iken, Durkheim'e göre ise “kendilerini gerçek veya varsayımlı olarak kandaş sayan ve aralarında toplumca tanınmış karşılıklı hak ve ödevler bulunan kişilerden kurulu bir topluluktur” (Sosyal Bilimler El Sözlüğü, 2003: 12).

Aile, içerisinde cinsiyet, yaş, roller, yetki ve sorumluluklar açısından

birbirinden ayrışan az ya da çok insanın içerisinde yer aldığı, ortak bir yaşam alanını paylaştığı insan topluluğu olarak karşılıklı etki ve ilişkilerle varlığını devam ettirir. İçte aile fertlerinin yaşam tarzı, kuralları ve değerleri, dışta ise içinde bulunulan toplumun gelenek ve görenekleri, kültürü, inançları ve normları bu işleyişin ve devamlılığın sağlanmasında önemli bir faktördür (Hökelekli, 2016: 173).

Toplumdaki en küçük psiko-sosyal yapı olan aile çeşitleri, işlevleri ve üye sayısı gibi değişkenlere bağlı olarak farklı biçimlerde tanımlanabilmektedir. Dolayısıyla aileyi tek bir kalıba sığdırmak mümkün olmamakla beraber bu tanımlamalar ile toplumun en küçük sosyoekonomik yapısının birey ve toplum için son derecede önemli ve evrensel oluşunun altı çizilmektedir.

Türkiye Aile Değerleri Araştırması'nda (2010: 21) ele alındığı üzere pek çok sosyal bilimci ailenin toplumu yansıtan sosyal bir birim olduğu görüşündedir. Ailenin fonksiyonu, üye sayısı, çeşitleri gibi unsurlar toplumdan topluma farklılık arz etmektedir. Buna bağlı olarak ailenin toplumdaki konumu da değişmektedir. Çin gibi Doğu ülkelerinde toplumun ana birimi aile iken Batı Avrupa toplumlarında ailenin eski varlığını devam ettirdiği tam olarak söylenememektedir.

Aileyi etkileyen çeşitli etmenler vardır. Bireylerin yetiştiği aile yapısının mensup olduğu din ve dindarlık özellikleri, başta ebeveynler olmak üzere tüm aile fertlerini etkileyen önemli faktörlerden bazılarıdır. Birçok anne baba sahip olduğu dindarlık algısı ve düzeyine göre çocuklarını büyütüp yetiştirmektedir. Bununla birlikte yıllar ilerledikçe zamanın ve toplumun değişimine paralel olarak aile de bu değişimden etkilenmektedir. Zamana bağlı olarak farklı kuşaklar ortaya çıkmakta ve her bir kuşak kendi sahip olduğu özelliklerle aile yapısını şekillendirmektedir.

2.1. Tarihsel Süreçte Aile

İslam'ın aile üzerinde yaptığı ve buna bağlı olarak toplumda yaşanan dönüşümlerin doğru telakki edilebilmesi için öncelikle İslamiyet öncesinde aile hayatının diğer dinler ve inançlar açısından incelenmesi, meselenin çok boyutlu ele

alınması açısından önem arz etmektedir.

Toplumun mikro-sosyal yapısı olan aile, eski ve orta çağlarda büyükbabanın otoritesi altındaki büyük bir gruptu. Bu grup içerisinde kadınlar, çocuklar, gelinler, köleler, cariyeler hepsi tek bir atanın mutlak hakimiyeti altında hayatlarını sürdürmekteydiler. Örneğin o çağlarda Çin’de ve Sümerlerde aile reisi bir baba çocuğunu bile öldürebilirdi. Yunanlarda da durum bundan çok farklı değildi. Babanın sınırsız bir otoritesi vardı (İsrafilova, 2006: 7).

Araplardaki aile düzenine bakıldığında ise aile başlı başına bir kurum olmaktan ziyade mensubu olduğu kabilenin bir parçası olarak görülmekteydi. Cahiliye toplumunda bir kabile üyesi olmak ailenin bir ferdi olmaktan daha kıymetli kabul edilmekteydi. Araplarda aile ataerkil bir yapıya sahipti ve akrabalık bağı erkek akrabalar aracılığıyla kurulmaktaydı. Erkek kadından her daim üstün olarak ailenin bir üyesi olmaktan öte, bir savaşçı olarak ailenin güç unsuruydu. Dolayısıyla asabe ilişkisi aile ve kabile bağlarının ana kaynağı idi. Kız çocukları utanç vesilesi sayılmakta ve diri diri toprağa gömülmekteydi. Eski Türk toplumunda da diğer dinlerde ve toplumlarda olduğu gibi ataerkil bir aile yapısı hakimdi. Ancak buradaki ataerkillikte Yahudiler ve Romalıların aksine göçebe ve savaşçı bir toplumun gereği olarak erkek daha değerliydi. Çok evliliğe pek rastlanmamakla birlikte zengin tacirler arasında görülebilmekteydi (Aydın, 1989: 198).

2.2. Dini Açıdan Aile

İnançlar ve değerler sisteminin ilk öğrenildiği yer ailedir. Bu durum ise ailenin dindarlık düzeyinden ziyade eğitcilik özelliğinden kaynaklanmaktadır. Aile dini değerlere sahip olmasa bile içinde yer aldığı toplumun dini değerleri hakkında olumlu ya da olumsuz olarak çocuğunu yönlendirmekte ve böylece topluma entegre olmasına yardımcı olmaktadır (Çelik, 2010: 22). Dolayısıyla dini ilginin uyanışı ve gelişmesinde aile çevresinin etkisi büyüktür. Bu noktada çocuğa dini hayatın sevdirelmesi, benimsetilebilmesi için onlara sevgi dolu, sıcak bir ilgiyle yaklaşmak

önemlidir (Şentürk, 2017: 66).

Buna bağlı olarak ilahi dinlerdeki aile yapısı incelendiğinde, Yahudilik'te ailenin sosyal ve dini bir topluluk olduğu görülmektedir. Atalar kültü aile ibadeti özelliği taşımaktadır. Aile bağları önemli sayıldığı için bu bağları koparan kimse atalarının himayesinden mahrum kalmaktadır. Evlenmeyerek ailenin yok olmasına neden olan kişi ise kültürün ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla Yahudilik'te bekarlık büyük günah sayılmıştır. Hristiyanlık'ta ise aile, Yahudilikteki maddeci anlayışa tepki olarak tamamıyla dini bir kurum olarak varlığını devam ettirmektedir. Hristiyanlık'ta ailede Yahudilikteki gibi kocanın otoritesi hakimdir ve kadın kocasının hakimiyeti altındaki bir mal da değildir. Evlilik kutsal sayılmış ve evlenmekle karı kocanın bir bütün haline gelip ayrılmanın imkansız olduğu anlayışı benimsenmiştir. Bundan dolayı eşinden boşanıp başkasıyla evlenen kişi zina etmiş olarak kabul edilmektedir (Aydın, 1989: 196-197).

Yüzyıllardır aile, insanların gerek duygusal gerekse ekonomik ve politik kimliğinin ana unsuru olmakla birlikte İslam toplumunda da temel mikro birim olma vasfına sahiptir. Medeniyetlerin ve dinlerin temel unsuru olan ailenin tüm dinlerde olduğu gibi İslam dininde de devamlılığına ve korunmasına özen gösterilmektedir. İslam'a uygun bir toplum inşası için de temelde sağlam bir yuvaya ihtiyaç duyulmaktadır. 19. ve 20. yüzyıldaki değişimler İslam üzerinde baskılara neden olsa da aile İslam'la beraber her sınıftan insanın yaşamında merkezi bir rol üstlenmiştir. 20. yüzyıl Batı'da "aile" denilince çekirdek aile modeli akla gelirken Arap dünyasında "aile" daha kapsamlı bir terim olarak karşımıza çıkmakta, büyükanne, büyükbaba, halalar ve teyzeleri de bu yapıya dahil edebilmektedir. Aile en geniş tanımıyla "İslam'da inananlar grubu, İslam toplumu ya da doğrudan ailenin kendisi" olarak anlaşılabilmektedir (The Oxford Encyclopedia Of The Modern Islamic World, 1995: 458).

İslam'ın gelişiyle beraber aile bir kurum olarak toplumu yönlendiren temel vasıflarını yeniden elde etmiştir. Kur'an-ı Kerim de bireyi aile içerisinde eğitmeyi

amaçladığından aileye çok önem vermiştir. Bunun neticesinde Cahiliye dönemi aile hayatına dair birçok uygulamayı yasaklamıştır. Evlilik ve aile ilişkileri, Kur'an'da temel prensipleriyle yer almakla birlikte eşlerin birbirine, anne-babanın evlatlarına, evlatların da anne-babalarına karşı görev ve sorumluluklarına yer verilmiş ve bu sorumlulukların yerine getirilmesi istenmiştir. Bununla birlikte aile ilişkilerine değinilmiştir. Kur'an anne-babaya, dine aykırı emirler haricinde her daim itaati ve iyiliği emretmiştir (İsrafilova, 2006: 67).

Kur'an-ı Kerim'de aileye dair bilgiler çoğunlukla peygamber aileleri üzerinden anlatılmaktadır. Bu örnekler bazen olumlu olaylar üzerinden verilirken bazen ise olumsuz örnekler üzerinden verilmiştir. Misal verilen ailelerden bazıları Hz. Lut, Hz. Musa, Firavun ve İmran aileleridir. İnsanlığın ilk atası olan Hz. Adem'in yaratılışı ve aile üyeleriyle arasındaki ilişki, tüm insanlara aile ortamını aktaran bir özelliğe sahiptir. Kur'an'da aile ile ilgili olarak evlilik; sorumluluk içeren ve iki dünyada devam eden bir birliktelik olarak anlatılırken, anne babaya iyilik de ibadetten hemen sonra zikredilmiştir (Port, 2019: 32-33).

Bazı sosyal bilimcilerin ailenin içgüdüsel ve gelişigüzel oluştuğu iddiasının aksine, yeryüzündeki ilk insan bir aileye sahip şekilde yaratılmıştı. Kur'an'da Hz. Adem'in bir eşi olduğu ve bu karı-kocanın çocuklarıyla birlikte bir aile kurduğu anlatılmaktadır (Olmuştur, 2013: 21). "İçinizden, kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp, aranızda sevgi ve rahmet var etmesi, O'nun varlığının delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır" (Rum, 30/21) şeklinde ifade edilen ayet, bireyin ve toplumun mutluluğunu sağlamak ve toplumun devamlılığını anlatmada ailenin kurumsallığını ortaya koymaktadır. Yine Hz. Peygamber "Nikah benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimi uygulamazsa benden değildir. Evleniniz, ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim" (İbn Mace, Nikah/1) sözüyle bu birlikteliğe ve neslin devamlılığına vurgu yapmaktadır.

İslam'da aile sadece fiziki birliktelik olarak görülmeyip aynı zamanda dinen

de gereklidir. Nitekim “İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyelerinizden evlenmeye müsait olanlarla evlendirin...” (Nur 24/32) ayeti bu görüşü desteklemektedir. İslam dininde evliliğe önem verilmekle birlikte evlilik dışı tüm ilişkiler de yasaklanmış ve bu yasağı çiğneyenlere cezai yaptırımlar getirilmiştir. İslam’da aile tek evlilik üzerine bina edilmiştir. Ancak bazı durumlarda dört eşe kadar evliliğe ruhsat verilmiştir. Bu bir emir olmamakla birlikte yalnızca belli koşullarda başvurulacak bir durumdur. “Himayeniz altındaki yetim kızlarla evlenince halklarını gözetemeyeceğinizden, adaleti sağlayamayacağınızdan endişe ederseniz, onlarla değil, size helal olup arzu ettiğiniz diğer kadınlarla ikişer, üçer veya dörder olmak üzere evlenin. Eğer bu takdirde aralarında adaleti gerçekleştirmekten endişe ederseniz, bir kadınla veya elinizin altında olan cariyelerle yetinin. Bu durum, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır” (Nisa 4/3) ayetinde de dikkat çekildiği üzere tek eşlilik ön plana çıkarılmıştır.

2.3. Psiko-Sosyal Açıdan Aile

Aile, insanın kişiliğinin oluşup şekillendiği, alışkanlık ve davranışların elde edildiği temel kaynaktır. Çocuğun toplumun gelenek ve değerlerine uyumlu bir birey olarak yetişmesi öncelikle bu çevrede sağlanır. Aile çocuğun biyolojik ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılayarak ona güvenli bir yaşam ortamı oluşturur. İlgi ve becerilerini fark edip geliştirmesine olanak sağlar. İhtiyacı olan her koşulda onun yanında olarak ve ona yol göstererek yaşamına yön verir. Zaman zaman ise kurallar koyup sınırlar çizerek şartlara uyum sağlamasına yardımcı olur. Aynı zamanda ebeveynler gerek kız gerekse erkek çocuklarına kendi davranış ve yaşamlarıyla rol model olarak onların gelişimine destek olurlar (Hökelekli, 2016: 175). Tüm bunlarla beraber sevgi ihtiyacı da ailede karşılanması gereken temel duygulardan biridir. Çocukların bu duyguyu edinmesinde anne babanın rolü büyüktür (Doğantekin, 2016: 44). Bu nedenle ebeveynler çocuklarının biyolojik ihtiyaçları kadar psikolojik gereksinimlerinin de karşılanmasına özen göstermelidir.

Sağlıklı bir aile büyüyüp biyolojik ve psikolojik gereksinimleri karşılanmış

kişilerin, çoğunlukla ebeveynlerinden yeterli sevgi ve saygıyı almış, özgüveni yüksek, güçlü bir karaktere sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Aile bireyin ilk öğretmenidir. Küçük yaşlarda edinilen izlenimlerin de yaşamda daha kalıcı bir iz bıraktığı göz önüne alınırsa bireyin karakter ve kişiliğinin ilk olarak aile tarafından doğru biçimde şekillendirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır (Duman, 2019: 106-107). Cüceloğlu'na göre (2020: 157-158) “iyi” olan, ailedeki her bir bireyin kendini en iyi biçimde geliştirmesidir. Bu da değerleri ayakta tutan “doğru davranışlarla” mümkün olabilmektedir. Aile ortamında sağlıklı bir işleyiş için temelde şu üç soruya cevap aranması gerekmektedir. “Bu aile için iyi olan ne?”, “İyi olanı hangi doğru davranışımızla hayata yansıtabiliriz?” ve “İyi olanı yansıtabileceğimiz aile ortamını nerden buluruz?” Şayet ebeveynler bu konuda bir uzlaşa sağlayamazsa ailede refah ortamından söz edilemez.

Sağlıksız olan ailede ise özsaygı düşüktür. Aile bireyleri arasındaki iletişim belirsiz olmakla birlikte içten de değildir. Aile içindeki kurallar serttir ve değişkenlik gösteremez. Aile ortamı sıcaklıktan uzak, zorunluluktan dolayı bir araya gelmiş izlenimi vermektedir. Ailenin toplumla olan bağı zayıf ve suçlayıcı şekildedir (Öztürk, 2017: 11). Sağlıksız ailelerin artması toplumda çözümleri de beraberinde getirmekte ve zamanla yıkımlara neden olabilmektedir. Bundan dolayı sağlıklı toplumlar için sağlıklı aileler oluşturulmasına ve devamlılığının sağlanmasına özen gösterilmelidir.

Bununla birlikte ailedeki duygusal ilişkilerin doğru şekilde yaşanması maddi ve manevi aidiyet hissinin oluşumuna da katkı sağlamaktadır. Bireyin aile içerisinde kendini rahat hissetmesi psikolojik tatmin sağlamak ve yalnızlık hissinin önünü kapamaktadır. Bireyin gerek kişisel gerekse iş hayatına dair yaşadığı sorunlara karşı bir çözüm merkezi işlevi görmektedir. Aile geçmişten günümüze kadar içinde barındırdığı tüm bireyleri olumsuz dış etkenlere karşı kutsal bir şemsiye gibi korumaktadır (Duman, 2019: 114-116).

2.4. Aile Tipleri

Toplumda en küçük mikrososyal grup olan aile, gerek birey sayısı gerekse işlevleriyle zaman içerisinde yeni formlar elde etmiştir. Ancak nesiller boyu yaşanan tüm bu değişimlere rağmen kadın, erkek ve çocuklar bu birimin her biçiminde varlığını devam ettirmiştir (Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması, 2010: 25). Aile tipleri konusundaki literatür incelendiğinde ailedeki üye sayısı, yerleşim yeri, çocuk sayısı gibi etkenlere dayalı olarak çeşitli sınıflandırmalar yapılmakla birlikte, çalışmamızın sınırları açısından aile yalnızca “üye sayısı” ve “işlevleri” yönünden ele alınacaktır.

Üye sayısı yönünden incelendiğinde, aile içinde barındırdığı fertlere göre geniş ve dar/çekirdek olarak, eş sayısına göre ise tek eşliliğe (monogami) ve çok eşliliğe dayanan olarak ikiye ayrılmaktadır. Geçmişten günümüze hemen hemen bütün toplumlarda tek ve çok eşliliğe dayanan aileler görülse de, günümüzde tek eşli evlilikler baskındır. Benzer şekilde tarihin farklı dönemlerinde çekirdek ve geniş ailelere rastlansa da modern çağda çekirdek aile yapısı daha yaygındır. Bugün Batı toplumlarında boşanma oranların ciddi biçimde artmasıyla birlikte “seri tek evlilik” (serial monogamy) olarak isimlendirilen, daha önce çok kez evlenip boşanan bireylerden meydana gelen tek-ebeveynli aileler ve onların çocuklarından oluşan yeni bir aile sistemi günden güne artış göstermektedir (Başoğlu, 2020: 169).

Aile üye sayısı açısından geniş aile ve çekirdek aile olmak üzere iki kısımda ele alınmaktadır. Genellikle kırsal kesimlerde yaygın bulunan geniş aile, birkaç neslin aynı çatı altında yaşadığı aile türüdür. Bu tür ailelerde, üyeler arasında cinsiyete ve aile içindeki statüye bağlı hiyerarşik bir düzen vardır. Aile içindeki kurallara uyma zorunluluğu daha çok olmakla birlikte kişisel sorumluluklar azdır (Özgüven, 2014: 28). Geniş ailelerde akrabalık ilişkileri de geniş olmakta, kişiler birçok yönden birbirine yardımcı olmaktadır. Bu aile yapısı kişiler için güven kaynağı olabilmektedir (Araz, 2007: 65). Geleneksel ailelerde geçim kaynağı tarımsal üretim olmakla beraber ataerkil bir yapı hakimdir. İnsanlık tarihinde en uzun

hüküm süren aile kurumudur (Demir, 2021: 775-777). Geleneksel ailelerde “biz” duygusu bireyselliğin önüne geçerek tutuculuğa da neden olmakla birlikte sanayileşmenin ihtiyaç duyduğu ortamın da arka planında kalmaktadır (Alp, 2007: 32).

Endüstrileşme ve beraberinde getirdiği kentleşme gibi etkenler, aile yapısını da etkilemiştir. Bulunduğu kırsal kesimden ayrılıp sanayi merkezlerine göç eden ve büyük çoğunluğu gençlerden oluşan kişiler çekirdek aile yapısını oluşturmuşlardır. Çekirdek aile günümüz sanayi toplumunda en yaygın olan, anne baba ve çocuklardan oluşan, iki kuşağın bir arada yer aldığı aile tipidir. Göçlerle birlikte başka yere yerleşmeler ya da aynı ortamda babanın, evli oğullarının sorumluluğunu yüklenememesinden dolayı bu aile tipi yaygınlaşmıştır (Araz, 2007: 65; Özgüven, 2014: 28). Çekirdek aileyi geniş aileden ayıran en temel vasıf hem üye sayısının hem de işlevlerinin geleneksel aileye nazaran daha az olmasıdır. Bu ailede birincil ilişkiler daha samimi bir biçimde yaşanmaktadır. Modernitenin kişide oluşturduğu yoğun kaygı, mutsuzluk, stres gibi duygular bu aile ortamı içerisinde paylaşılarak hafiflemektedir. Dolayısıyla çekirdek ailede geleneksel aileye göre daha eşitlikçi bir yapı önümüze çıkmaktadır (Dündar, 2020: 50-51). Örneğin geniş ailede ev işleri daha çok kadının omuzlarındayken, çekirdek aile ile birlikte aile içinde büyükler olmadığı için erkek de eşine yardımcı olmada aktif rol almaya başlamıştır (Doğantekin, 2016: 32).

Ailenin işlevlerine bakıldığında ise, birçok aile kuramı neslin devamı, toplumsallaşma, cinsellik gibi aileye özgü birtakım işlevleri ele alarak bir aile tanımı oluşturmaya çalışmıştır. Ortaya çıkan aile tanımlamalarında genellikle ailenin toplumsal ve ekonomik işlevi, neslin devam ettirilmesi gibi faktörler ön plana çıkmıştır (Poster, 1989; akt. Geçer, 2016: 8). Bu çalışmada da konu ile ilgili literatür taranmış ve elde edilen veriler dikkate alınarak ailenin işlevleri altı başlık altında ele alınmıştır.

Birey ve toplum nezdinde ailenin en temel görevi, biyolojik işlevidir. Nitekim

neslin devamlılığını sağlama ve cinsel güdüler ailenin kuruluşunda ve devamlılığının sağlanmasında ana etmenlerdir. Bireyin bu ihtiyaçlarının karşılandığı meşru zemin ise evlilik ve aile kurumudur (Üçok, 2014: 9). Toplumda erkek ve kadınların oranı, nüfus artışı, evlenme yaşı gibi etkenler de toplumun ve ailenin demografik niteliğini belirleyen biyolojik işlevlerdendir (Kır, 2011: 386).

Ailenin diğer bir görevi eğitim işlevidir. Kişi ilk eğitimini aileden alarak zihinsel, fiziksel ve duygusal yönden gelişim göstermektedir. Aile bireyin gereksinimlerine uygun bir zemin oluşturarak gerekli bilgi ve becerileri kazandırır. Birey bu sayede öz benliğini geliştirir, topluma fayda sağlar ve toplumda statü kazanır (Kır, 2011: 395-396). Geleneksel ailelerde bireyin eğitiminde çoğunlukla aile büyükleri yer almaktayken günümüzde çekirdek ailelerde bu işlevi eğitim kurumları üstlenmiştir. Aileler ise eski dönemlere oranla eğitim noktasında daha bilinçli hale gelmişlerdir (Dündar, 2020: 58).

Ailenin ekonomik işlevinden bahsederken ise temelde üretim ve tüketim noktasına değinmek gerekmektedir. Çünkü üretim ve tüketim ekonominin temel dayanak noktasını oluşturan iki unsurdur. Sanayi öncesinde geleneksel toplumlara bakıldığında aile hem üretim hem de tüketim noktasında aktif rol oynamakta, aile üyeleri iş bölümü yaparak üretime katkı sağlamaktaydı. Günümüzde ise aile üretimden ziyade tüketim toplumuna doğru evrilmiştir. Aile, yaşam standartlarını değiştirerek tüketim toplumuna ayak uydurabilmenin çabası içerisinde. Dolayısıyla geleneksel toplumda çalışmayan kadın, sanayi toplumunda mecburi çalışma ihtiyacı hissetmektedir (Kır, 2011: 398).

Ailenin dini işlevi de, özellikle dini inanç ve pratiklerin aktarılmasında oldukça önemlidir. Dindarlık eğilimleri, dindarlık düzeyi ve dini bağlılık gibi değişkenler aile tarafından belirlenmektedir. Aile üyeleri bireysel dindarlıklarını aile büyüklerine dayandırmaktadır (Çelik, 2010: 28). Aile büyükleri, dini değer ve pratikleri nesilden nesile aktarmakla ve verdikleri din eğitiminin aile bireyleri tarafından uygulanıp uygulanmadığını takip etmekle yükümlüdür (Dündar, 2020:

59).

Tüm bunlarla beraber ailenin boş (serbest) zamanları değerlendirme gibi bir işlevi de vardır. Özellikle sanayi toplumunun bireyde oluşturduğu stres ve yorgunluğun aile üyeleriyle birlikte keyifli vakit geçirilerek atılması özellikle çocuklar açısından önem arz etmektedir. Aksi takdirde çocukların zararlı alışkanlıklar ve arkadaşlıklar edinmesi kaçınılmaz hale gelmektedir (Dündar, 2020: 59).

2.5. Modern Dünyada Ailenin Dönüşümü

Toplumun bir parçası olarak görülen aile, toplumun yaşadığı değişimlere paralel olarak zamanla farklılık göstermektedir. Değişim sürecinde aile yapısı, kadın ve erkek rolleri, kadının iş hayatına dahil olması, kentleşme, göç ve teknolojik gelişmeler, bireyselliğin artması, evlilik yaşının ilerlemesi, boşanmaların artması gibi birçok etken bu süreçten etkilenmektedir (Kara, 2018: 375). Özellikle sanayileşme ile birlikte şehirdeki iş imkanları genç erkeklere cazip gelmiş, şehirlere göçler başlamıştır. Bu göçler esnasında yaşlı anne baba kendi toprağında bırakılarak yalnızca eş ve çocuklarla yeni bir aile düzeni kurulmuştur. Şehirdeki zorlu yaşam şartları kadını da iş hayatına itmiş ve böylece çekirdek aile denilen yapı ön plana çıkmıştır. Bu durum ailelerin bölünmesine de sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte ailede yaşanan en büyük değişim ise ailenin işlevlerinin diğer toplumsal örgütlere aktarılması, ailenin bir çeşit imalathaneden, tüketim ve çocuk yetiştirme yerine dönüşmesi olmuştur. Köyden kente yaşanan göç olgusu böyle uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır (Doğantekin, 2016: 29-32).

Demir (2021: 783) çalışmasında postmodern toplumlarda diğer toplumlara göre aile yapısının giderek çeşitlendiğini ve çoklu aile yapıları oluşmaya başladığını ifade etmektedir. Bazen çocuktan sonra ebeveynler evlenebilmekte ya da evlenmeden tek ebeveynli olarak kalabilmektedir. Dolayısıyla mikro bir yapıya sahip olan çekirdek aile, zamanla daha mikro bir seviyeye indirgenerek tek ebeveynli hale

gelmiştir (Demir, 2020: 1106). Tüm bunlarla birlikte günümüzde boşanma oranlarındaki artış, nikahsız beraberlikler, aile içi şiddet gibi etkenler hem ülkemizde hem dünyada ailenin karşı karşıya kaldığı tehlikelerdir (Demir, 2021: 783).

Günümüzde gittikçe artan özgürlük ve bireyselleşme söylemleri de, aile içerisinde bireylerin özgürlüğünün kısıtlanmış olduğu anlayışını empoze etmeye çalışmaktadır. Birey toplum içinde konumlanmaktan ziyade kendi kimliğini oluşturma eğilimindedir. Bu durum da bireyin kendine ve topluma yabancılaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca modern dünyanın haz ve tüketim çemberinde sıkışan, bireyi merkeze alan hayat biçimi, hem kadın hem de cinsiyet rolleri üzerinde önemli rol oynamaktadır. Bireyselleşme eğilimlerinin artmasıyla beraber ailenin özgürlüğü kısıtladığı fikri sebebiyle, bu yeni hayat tarzına göre çocuk sahibi olmak kariyer planlamalarının yanında ikinci planda yer alabilmektedir. Ancak her ne kadar çeşitli şartlara bağlı olarak yapısında ve işlevlerinde değişimler yaşansa da aile, bir değerler bütünü ve dinamikliğini devam ettiren bir yapı olarak önemini korumaktadır (Türkiye’de Aile Değerleri, 2010: 30).

Türk aile yapısındaki değerlerin devam ettirilmesi aile temelinin sarsılmamasını sağlamıştır. Türk aile anlayışı hem geleneksel hem de modern özelliklerini beraber taşıyarak özünü korumaya devam etmiştir. Evliliğin en meşru sistem olması, dayanışma ve kadının annelik rolü bu özellikler arasındadır (Ekici, 2014: 221). Ayrıca 2020 Covid-19 pandemisi, toplumsal kurumlar tarafından sağlanan eğitim, üretim ve boş zaman değerlendirme gibi işlevlerin ihtiyaç duyulması halinde aile tarafından yerine getirilebileceğini açıkça göstermiştir (Demir, 2021: 786).

3. ANNELİK

Anne kavramı Arapça’da “ümm” kelimesiyle ifade edilmekte ve “çocuğun kendisinden doğduğu kadın” (vâlide) anlamına ek olarak bir şeyin varlığında ve yetiştirilmesindeki temel unsuru dile getirmektedir (Akyüz, 1991: 102). Sözlükte ise

“çocuğu olan kadın, ana, valide, kocakarı, mader, nene, aba” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022).

Annelik olgusu, hamilelik süreci ile başlayan, annenin yaşamının sonuna kadar çeşitli görev ve sorumluluklarla devam eden ve kadının varoluşunu sağlayan bir kimlik olarak görülmekte (Karaymirza, 2019: 43), nerdeyse tüm toplumda kutsal olarak değerlendirilmekte ve kadınlardan beklenen rollerin en başında yer almaktadır. Annelik geçmişten günümüze birçok görev ve sorumluluğu içinde barındıran bir pakettir ve anneliğe yüklenen anlamlar, onu yaşam boyu devam eden tek ‘iş’ konumuna getirmiştir. Annelik olgusu ve beraberinde taşıdığı birçok misyon da aslında ‘olması gereken’ olarak olağan görülmüş ve alışkanlıklar dizisi olarak yüzyıllardır devam edegelmiştir (Burç, 2015: 2).

Gerek toplumsal gerekse diğer alanlarda hakkında birçok anlamlar ve mitler türetilen annelik olgusu, kadınların toplum içerisindeki yerini ve kamusal alandaki konumunu da etkilemektedir. Bu olgunun içgüdüsel olduğu neredeyse tüm toplumlarda onaylanmasına karşın içinde bulunulan her dönemin sosyal, politik ve ekonomik yapısı değişik annelik söylemlerinin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu durumun en belirgin örneği anneliği belli çerçeveler içine yerleştiren ve bu hususta çeşitli hegemonik söylemlerin gelişimine dayanak oluşturan “ideal anne”, “içgüdüsel annelik”, “mükemmel anne” gibi annelik formlarının oluşturulması ve bu formlarla yeni bir kadınlık ideali üretilmesidir (Timurturkan, 2019: 75).

Annelik olgusunun değişen dünya ile beraber tarihsel süreçteki anlamının da dönüşüme uğradığı görülmektedir. Kadının yaratılışı gereği onunla bütünleşen içgüdüsel bir duygu ve ona sunulan değerli bir görev olduğuna dair söylemler yeniden bina edilerek ele alınmaktadır. En temelde aile içerisinde, arkadaşlar arasında, iş yerinde ya da çeşitli ortamlarda sürekli yinelen en temel vurgu “annelik kutsaldır” söylemidir (Tuğrul, 2018: 71). Ancak değerlerin kuşaktan kuşağa aktarımı yönünden birtakım kural ve yükümlülöklere sahip olan bu role sürekli olarak atfedilen kutsallık, kadın olmayı arka plana atarak öteleyebilmektedir (Burç, 2016:

5). Ataerkil toplumlarda kadın olabilmenin yolu, annelikten geçmektedir. Dolayısıyla bu toplumlarda anne olamayan kadın “eksik” görülebilmektedir (Elmas, 2021: 21).

Cinsiyet kategorisi olarak ele alındığında da kadınlığı açıklayan en belirgin özellik annelik işlevidir. Toplumda cinsiyetler rejiminin bir hiyerarşi içinde oluşuna sebep olan ataerkillik, kapitalizm, teknoloji vb. gibi ideolojiler annelik rolünü şekillendiren temel etkenlerden birkaçıdır (Timurturkan, 2019: 65).

Annelik bir diğer yönüyle de son kuşak olmaya veda etmektir. Anne olana dek çocuk ve sonrasında da ergen olarak son nesil olunmuşken, anne olmakla beraber bu kuşağa son verilmektedir. Annelik bir bakıma çocukluk ve ergenlikten ayrılıktır ve kendinden sonraki bu nesle temsiliyeti devretmeyi gerekli kılmaktadır (Keser, 2007: 40).

3.1. Dini Açıdan Anne

Hiçbir toplumun ve dinin aileye ilişkin görüşleri, o toplumun kadın ve anne algısından bağımsız olarak ele alınamaz. Bu bağlamda “anne”yi var olduğu din içerisinde incelemek önemlidir. Yahudiliğe bakıldığında, yaratılışından itibaren kadın, erkeğin yardımcısı ve eksik olarak görülmüştür. Hz. Adem ile Hz. Havva’nın cennetten kovulma sürecinde de kadın suçlu ilan edilmiştir. İlerleyen dönemlerde de bu olumsuz bakış açısında bir değişim yaşanmamıştır. Kız çocuklarına hiçbir şekilde kıymet verilmemiş, kadın toplum içerisinde alınıp satılan bir meta olarak görülmüş, evlendiği zaman ise kocasının malı sayılmıştır. Yahudilikte mümkünse erken yaşta evlenme ve çocuk yetiştirme dini bir vazife olarak görülmektedir. Fakat Hristiyanlıkta genel olarak evliliğe karşı olumsuz bir bakış açısı mevcuttur. Bilakis bekarlık tavsiye edilmektedir. Bazı Hristiyan teologlar kadının şeytanın yardımcısı olduğuna dikkat çekmiş ve onun insan olup olmadığını bile tartışmışlardır. Kiliselerde kadınların erkekler gibi özgürce ibadet etmesine müsaade edilmemiştir (Ataşalan, 2008: 79; Kaval, 2016: 313).

Tek tanrılı dinler ekseninde annelik olgusu, ona yüklenen görev ve

sorumlulukların ardından kutsal kılınmaya layıktır. Kadının, kadın olarak değer görebilmesi annelik misyonu ve doğurganlık işlevine bağlıdır. Bir kadının en temel görevi evlenip çocuk dünyaya getirmek ve onun bakımını sağlamaktır. Nitekim kadın aynı zamanda dinin mensuplarını doğurup büyötmektedir. Dolayısıyla annelik toplumda din ile şekillenmiştir (Burç, 2016: 28).

İslam ise diğer dinlere kıyasla kadına karşı daha olumlu bir tutum sergilemektedir. İslam'da kuşaktan kuşağa aktarılacak herhangi bir günah algısı olmadığı gibi, kişi Yaratıcı'sıyla olan ilişkisi açısından da yalnızca kendisi sorumludur. Dolayısıyla yasak meyveyi yeme konusunda da sadece Hz. Havva'ya izafe edilen herhangi bir günah yükü bulunmamaktadır (Göcen, 2019: 1132). Kur'an-ı Kerim'de bu hususta Hz. Havva ve Hz. Adem birlikte zikredilmiş, Hristiyanlıkta olduğu gibi tüm suç Hz. Havva'ya atfedilmemiştir. Kur'an-ı Kerim'de açıkça ifade edildiği üzere Hz. Adem'in cennetten çıkarılmasına neden olan Hz. Havva değil, şeytandır (bkz. el-Bakara 2/36; el-A'raf 7/20). Özellikle bazı ayetlerde bu suç yalnızca Hz. Adem'e nispet edilmiştir (bkz. Taha 20/115). Bununla birlikte İslam ilk indiği ortamda Cahiliyye geleneği olan kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeye adetini ortadan kaldırmış (Aydın, 1989: 199), hatta birçok hak ve özgürlük tanımıştır.

Anne baba hakkına dair “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine “of!” bile deme, onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve “Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!” diyerek dua et” (İsra 17/23-24) ayetlerinde de görüldüğü üzere Kur'an'da Allah'a itaatin hemen ardından anne babaya olan sevgi ve saygının vurgulanması dikkat çekmektedir.

Lokman Suresi'nde (31/14-15) de “Biz insana, ana babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce bana, sonra da ana babana

şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş ancak banadır. Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm” ayetlerinde belirtildiği gibi annenin çocuğu için göstermiş olduğu fedakarlıklara dikkat çekilerek, şirk hariç diğer tüm koşullarda anne babaya itaatin önemi yinelenmektedir.

Anne baba hakkı, Kur'an'da geçen ayetlerde açıkça yer aldığı gibi, hadislerde de sıklıkla üzerinde durulan konulardan biridir. Nitekim bir adam Hz. Peygamber'e gelerek kendisine en yakın kişinin kim olduğunu sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber -iki veya üç defa- “annendir” dedikten sonra üçüncü veya dördüncü defasında “sonra babandır” yanıtını verdi. Bu duruma dayanarak bazı bilginler, anne baba hakkı noktasında annenin üçte ikilik ya da dörtte üçlük bir orana sahip olduğunu da ifade etmektedir (Akyüz, 1991: 102).

Kur'an'da annelikle birlikte gebelikten de bahsedilmekte, bu dönemde kadınların belli zorluklara göğüs gerdiğinden ve dolayısıyla annelere itaatin gerekliliğine (Ahkaf 46/15) dikkat çekilmektedir. Bunun yanı sıra Meryem Suresi 19/23-26. ayetleri arasında da Hz. Meryem'in doğum sürecine yer verilmektedir. Bu ayetlerde de dikkat çekildiği gibi Yaratıcı'nın varlığı, gebelik ve doğum süreciyle beraber bizzat kadın bedeninde kendini göstermektedir. Ayrıca insanın yeryüzünde var olma serüveninin annelikle birlikte yer alması annelere gösterilmesi gereken saygı ve itaati bir kez daha gözler önüne sermektedir (Gügen, 2019: 31).

Vapur (2018: 33) da çalışmasında anneliğin kadına daha güçlü bir inanma motivasyonu sağladığına vurgu yapmaktadır. Nitekim annelik duygusu içinde yer alan sevgi, merhamet, güven verme gibi duygular, anneyi daha yüce bir varlığa inanmaya yönlendirmektedir. Bu bağlamda annelik kadının, çocuğunu korumaya dair dua alışkanlığı kazanmasına ve Tanrı'yla olan bağını güçlendirmesine de katkı sağlamaktadır.

3.2. Psiko-Sosyal Açıdan Anne

Bir çocuk dünyaya geldiği andan itibaren annesiyle bir ilişki içinde yaşamını sürdürmektedir. Bu durum anne-çocuk bağına ayakta tutabilmek son derece önemlidir. Özellikle yaşamın ilk aylarında bebeğin hayatta kalabilmesi tamamen anneye bağlıdır. Çocuğun toplumla olan bağlantısının ilk nüveleri bu dönemde oluşmaya başlamaktadır. Toplumsal yaşamla birey arasındaki köprünün temelleri anne tarafından atılır. Annesiyle ya da anne rolünü üstlenen başka biriyle bir ilişki kuramayan bir çocuğun sağlıklı olması ise kaçınılmaz bir gerçekliktir (Adler, 2019: 137).

Yukarda belirtildiği gibi çocuk dünyaya geldiği anda korumasız ve bakıma muhtaç bir haldedir. Bu süreçte onun en temel fizyolojik gereksinimleri başta annesi tarafından karşılanır. Buna ek olarak çocuğun sevgi, saygı, üzülmeye, ağlama, sevinme, nazlanmak gibi psikolojik ihtiyaçları da vardır. Bu ihtiyaçları en iyi karşılayan ise anne sevgisi ve şefkatidir (Kır, 2011: 386). Aile içinde annenin çocuklarına gerekli duygu alışverişini sağlama işlevi vardır. Dolayısıyla çocuğun yetişmesi ve kişiliğinin oluşmasında annenin yerini alabilecek bir kavram düşünölememektedir (Karşı, 2019: 5). Price (1988: 129) da anneliğe, toplumun “iyi anne” perspektifiyle yaklaşmaktadır. Ona göre anneler çoğunlukla bebeklerini birinci sıraya koymaktadırlar ve bu da onların kendilerini güvende hissetmelerine olanak sağlamaktadır (akt. Arnold-Baker, 2014: 25).

Bowlby, anne çocuk ilişkisinin önemli bir doyum sebebi ve gelişimin temel unsuru olduğunu savunmaktadır. Erikson da 0-18 aylık bir bebeğin gereksinimlerinin karşılanmasının, bebeğin kişilik gelişimi açısından kritik bir rol üstlendiğini ileri sürmektedir. Böylece bebek kendini özerklik dönemine hazır hissetmektedir. Psikanalitik teori ise, 4-5 yaşa kadar çocukların kendilerini anneleriyle özdeşleştirdiklerini savunmaktadır (Yavuzer, 1999: 16-20). Bazen sadece anne kokusu bile çocuğun rahatlamasında yeterli bir faktör olabilmektedir. Bir anne çocuğun başını okşadığında, çocuğun beyinde serotonin hormonu salgılanmaktadır.

Bu nedenle çocukla kurulan bağ, fiziksel temas oldukça önemlidir (Tarhan, 2013: 204).

Freud'un Oedipus Kompleksi kuramına göre, çocukların annelerine aşık olup babalarından nefret ettikleri iddia edilmektedir. Ancak Adler'e (2019: 144) göre bu durum yalnızca bir yanılgıdan ibarettir. Çocukların gelişiminin sağlıklı ilerlemesi durumunda böyle bir durumun gerçekleşmesi söz konusu değildir.

Annelik konusuna ilişkin yapılan çalışmaların önemli bir kısmının toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kalıplarına dayanan çalışmalar olduğu göze çarpmaktadır. Annelik kavramı üzerine ortaya konan çalışmaların büyük bir bölümünün ise herhangi bir tartışmaya girmeden annelik süreci, annelik rolü ve bu rolün kazanılmasında aile üyelerinin tutumlarını inceleyen çalışmalardan oluştuğu görülmektedir (Bayer, 2013: 37).

4. BABALIK

Ebeveyn sözcüğünün tekili olan eb (çoğulu aba, übüvve) “çocuk kendisinden olan erkek (valid)" anlamını taşımaktadır. Bunun dışında, "herhangi bir şeyin meydana gelmesine veya düzelmesine sebep olan kişi" anlamında da kullanıma sahiptir. Arapça'da en büyük erkek çocuğun isminin başına eb sözcüğü (ebü, eba veya ebi şeklinde) getirilerek elde edilen tamlama babanın bazen künyesini, bazen de lakabını işaret etmektedir (Akyüz, 1991: 101). Baba kavramı sözlükte ise “çocuğu olan erkek, peder ve çocuğun dünyaya gelmesinde etken olan erkek” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022).

Babalık “Evlat bağlarının (birinin çocuğu olma) çizilebileceği bir erkek; mülkiyet haklarının izi sürülebilen bir erkek; çocukla kurduğu kabul görmüş ilişkiyle, toplum içinde tam toplumsal üyeliğe kavuşan bir erkek; çocukla kurduğu kabul görmüş ilişkiyle, bir toplum içinde toplumsal grup üyeliği hakkı kazanan bir erkek ve bunların türlü birleşimi” olarak da tanımlanmaktadır (Marshall, 1999: 54).

Baba olma, geleneksel Türkiye’de ise, bir gün içinde sabahtan akşama kadar işte olan, çocuklarıyla fazla ilişki kuramayan, bakımlarında pek emeği olmayan, duygularını tam ifade edemeyen, ev içi sorumlulukları eşine devretmiş ancak “aile reisi” ve “evin direği” nitelendirmelerine sahip kişidir (Bozok, 2018: 31-32). Bunun yanında baba olmak, bir yönden karmaşık ve çeşitli süreçlerle örülü, kuşaklar arası ögeler taşıyan, kişiyi psikolojik değişimlere götüren tecrübeler ve yeni bir kimliğe denk gelmektedir. Tecrübe etme biçimleri kişiler ve toplumlar arası farklılık arz etse de baba olmanın etki gücü kişiler için, eşi benzeri olmayan bir duygu ve yetişkin bir erkek için en ciddi değişimlerden biridir (Burakçı, 2019: 27).

Genelde ataerkil bir geleneğe sahip olan toplumlarda erkeğin egemen olduğu görülmektedir. Bu tür toplumlarda baba kendisini aile bireylerinin üzerinde güç ve otorite sahibi olarak algılamaktadır. Ailenin geçimini sağlamanın yanında onlar üzerinde bir kontrol mekanizması oluşturma düşüncesi hakimdir. Anne ise ev işlerinden ve çocukların bakımından sorumlu, sabırlı ve şefkatli olarak bu ortamda yerini almaktadır. Çoğunlukla baba “sahiplenme ve koruma” içgüdüleriyle hareket ederken, anne ise korunmaya ve bu otorite figürüne muhtaç olarak yaşamını devam ettirmektedir (Hökelekli, 2016: 176-177).

Geleneksel toplum kanılarına göre erkek, evin geçimini sağlayan kişi olarak ev ekonomisinin de hakimi olmaktadır. Bu durum erkeğin koruyucu ve gelir sağlayan olarak konumlandırılmasının yanında ev içi yükümlülüklerden muaf tutulmasına zemin hazırlamıştır (Arakelyan, 2019: 10). Ayrıca zamanla toprakların ailenin geçimini sağlayamaması üzerine baba şehirlerde farklı sahalarda çalışmaya mecbur kalmıştır. Dolayısıyla babanın görevleri de çoğunlukla anne tarafından sağlanmıştır (Lale, 2004: 85-86).

Ancak babalık rolü zaman içerisinde toplumsal değişimlerden etkilenerek yeniden şekillenmiştir. Baba kavramında dönüşümlere neden olan etkenlerden bazıları siyasi, sosyal ve ekonomik değişimlerin kadın ve erkek rollerini etkilemesi, geniş ailelerin çekirdek aileye dönüşmesi, özellikle Batı toplumlarında boşanmış

erkeklerin tek başlarına çocuğun bakımını üstlenmeleridir (Heinowitz, 1998: 17). Ek olarak zamanla ulus devlet kavramıyla beraber, kadının iş yaşamına dahil olması, devletin okullar vasıtasıyla eğitim işlevini üstlenmesi babalık rolünü ve ailedeki iş bölümünü dönüştüren diğer faktörlerdir. Bu süreçte kadınların çalışma saatlerinin uzunluğu sebebiyle çocuk bakımında babalar da annenin yardımcısı konumunda etkin rol oynamaktadır. Böylece erkekler eş ya da baba olarak daha anlayışlı ve eşitlikçi bir zeminde yer almaktadırlar. Bununla birlikte aile içi karar mekanizmalarında anne de söz sahibi olabilmiş, daha bir geniş bir ortam oluşmuştur. Dolayısıyla günümüzde babanın geçim sağlayıcı olup, annenin ise evde çocuk bakımıyla ilgilendiği geleneksel aile yapısını devam ettirmek gittikçe zorlaşmaktadır (Lale, 2004: 85-86; Can, 2015: 15; Mercan & Şahin, 2017: 4).

Yukarıda bahsedilenlere bağlı olarak günümüzde babaların, geçmişteki babalık rolü yerine bugünün değerlerine ve yaşam pratiklerine uyumlu bir babalık rolüne sahip oldukları görülmektedir. Babalığa dair tutum ve davranışlardaki değişimler günümüzde “yeni babalık” adıyla kavramsallaştırılarak değerlendirilmektedir. Böylece erkek çocuklarının ev işlerinden uzak yetiştirildiği, evlendikten sonra ise eşine yardımcı olma, çocuk bakımıyla ilgilenme gibi durumlarda alay edilme endişesi taşınması ortadan kalkmaktadır (Ünal & Kök, 2015: 1143; Burakçı, 2019: 43; Karaymirza, 2019: 43).

Son otuz yılda ebeveynliğe yönelik çalışmalarda anne ve babalığa gösterilen ilgi daha eşit seviyeye getirilmiş, anne babanın uyumu önemsenmeye başlanmış, önceleri sadece annelik üzerinden ifade edilen konular, babalık açısından da ele alınmış, artık babalığı kapsayan araştırmalara da bütçe ayrılmaya başlanmıştır. Hatta bugün babaların, çocuğun psikolojik gelişimi üzerindeki etkisi salt olarak akademide değil, ‘ideal babalık ideolojisi’ halinde günlük konuşmalar içerisinde de yer almaya başlamıştır. Yani babalığa ilişkin ortak bir dil her ortamda çeşitli biçimlerde inşa edilmekte ve tartışılmaktadır (Burakçı, 2019: 32).

4.1. Dini Açıdan Baba

Anne, çocuğun kişilik yapısını oluşturmaya, şekillendirmesine ve toplumda bir birey olmasına katkı sunmaktadır. Bununla birlikte baba ise çocuğa güven duygusunu aşılayan kişi olarak ön plana çıkmaktadır (Üçok, 2014: 1). Üçok'un ifadelerinden de anlaşılacağı üzere aile faktörü, sağlıklı bir birey olma yolundaki ilk ve en temel basamaktır. Aynı zamanda çocuğun ilk yaşlarında anne ve babasıyla kurduğu bağlanma, çevresindeki diğer bireylerle ve Yaratıcı'sıyla olan ilişkisini de büyük ölçüde etkilemektedir (Hökelekli, 2016: 186).

Kur'an-ı Kerim ve hadislere bakıldığında Allah'a kulluk vazifesinden hemen sonra anne babaya karşı itaatin emredildiği görülmektedir. Bakara Suresi 2/83. ayette "Vaktiyle biz, İsrailoğullarından: Yalnızca Allah'a kulluk edeceksiniz, ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz diye söz almış ve "İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekatı verin" diye de emretmiştik. Sonunda azınız müstesna, yüz çevirerek dönüp gittiniz" buyrulmaktadır. Yine benzer şekilde Enam Suresi 6/151. ve en geniş olarak İsra Suresi'nin 17/23, 24 ve 25. ayetlerinde de Allah'a itaatten sonra anne babaya iyiliğin emredildiği görülmektedir. Bu konudaki tek istisna ise anne babanın evlatlarını Allah'a şirk koşma ve İslam'dan alıkoyma çabasına dair yasaklamadır. Ankebut Suresi'nin 29/8. ayetinde "Biz, insana ana babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı haber vereceğim" buyrulmaktadır. Aynı şekilde Mümtahine Suresi'nin 60/8-9. ayetleri ve Lokman Suresi'nin 31/15. ayeti de bu durumu destekler niteliktedir (Akyüz, 1991: 103-104).

Hadis kaynakları incelendiğinde ise ahlaka yönelik hadislerin yer aldığı, çoğunlukla "Kitabü'l-Birr" ve "Kitabü'l-Edeb" başlıkları altındaki ilk konu ebeveynlere karşı yerine getirilmesi gereken ahlaki görevlerdir. Neredeyse tüm hadis kaynaklarında geçen bir hadiste Hz. Peygamber (sav) Allah nezdindeki en önemli amelleri kıymetine göre "vaktinde kılınan namaz, ebeveyne iyilik (birrü'l-valideyn)

ve Allah yolunda cihad" olarak sıralamıştır (bkz. Buhari, "Edeb"; Müslim. "İman", 137) (Akyüz, 1991: 104).

İslam'daki aile yapısı birçok toplumda olduğu gibi ataerkildir. Ancak bu aile Yahudilik, Roma ve eski Arap toplumundakilerden farklı bir yapıya sahiptir. Aile reisinin fertler üzerindeki otoritesi oldukça sınırlıdır. Örneğin babanın, çocukların şahısları ve mal varlığına ilişkin sınırlı bir velayet hakkı bulunmakla birlikte, onların yaşam ve ölümleriyle ilgili karar verme yetkisine sahip değildir (Aydın, 1989: 199). Dolayısıyla İslam'da aile reisi olmak yönetmenin statüsünden çok yönetmenin verdiği sorumluluğa odaklıdır. Bu doğrultuda babanın sorumlulukları evin geçimini ve ailenin koruyuculuğunu sağlamak olduğu gibi, çocuklarına gerekli din eğitimi verebilmek, Kur'an-ı Kerim'i öğretmek, güzel isim vermek, sünnet ettirmek, evlenme çağına geldiğinde ise dindar bir kişi ile evlendirmek de olabilmektedir (İsrafilova, 2006: 16).

4.2. Psiko-Sosyal Açıdan Baba

Yıllardır çocuklara dair yapılan birçok çalışmada annelik üzerinde durulmasına rağmen zamanla gelişen bilim, teknoloji, siyaset gibi alanlarla birlikte babanın da çocuğun gelişimi üzerinde kritik bir rol oynadığı keşfedilmiştir (Poyraz, 2007: 1). Yapılan araştırmalar da sağlıklı baba-çocuk ilişkisinin, çocuğun bilişsel gelişimini desteklediğini ortaya koymaktadır. Babanın yokluğu ya da ilgisizliği çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığını etkileyip çeşitli kişilik ve davranış bozukluklarına sebep olabilmektedir (Yavuzer, 1999: 23).

Babalık rolü, en az annelik kadar önemlidir. Bir baba öncelikle ailesine ve topluma karşı üç yaşamsal ödevi –çalışma, dostluk ve sevgi- layıkıyla yerine getirebilmeli ve aileyi dış tehlikelerden korumaya özen göstermelidir. Babaya düşen tüm bu sorumluluklar sebebiyle herhangi bir saltanata da yer verilmemeli, ailede hegemonyaya dönüşecek bir durumun önüne geçilmelidir. Babanın çocuklar üzerindeki tesiri öyle büyüktür ki çocuklar ya ömür boyu onu örnek alır ya da onun

düşmanymış gibi davranır. Özellikle ailede cezalandırma işinin çoğunlukla babaya devredilmesi, kadının çocuğunu eğitebilecek beceriden yoksun olduğu izlenimini verebilir ya da çocuğun sevgisini yitirmekten korktuğu sonucunu ortaya çıkarabilir. Ancak bu durum çözüm olmamakla birlikte çocuğun gözünde babanın polis konumuna gelmesine yol açabilir (Adler, 2019: 155).

Freud da çalışmalarının hemen hepsinde baba figürüne geniş bir yer vermektedir. Çocuğun temsili dünyasında bu baba figürü güçlü, intikamcı, tehditkâr ve otoriter bir baba figürünü işaret eder ve ödipal dönemdeki çatışma çocuğun zihnindeki bu temsillerle ilişkili olarak yaşanmaktadır. Psikanalitik kuram baba rolüne çok önem verirken Freud sonrası dönemde babalık rolü ve babalara yeterince önem verilmediği ve yapılan çalışmalarda arka planda kaldığı görülmektedir (Düşgör, 2007: 18).

Psikanalitik kuramın geneli incelendiğinde ise, bir baba gerek fiziksel gerekse duygusal yokluğuna rağmen, çocuğun zihninde bir tasarım ya da iç dünyadaki bir nesne olarak varlığını sürdürmektedir. Bu noktada Herzog (1982: 163-174), “baba açlığı” kavramını dile getirerek, babanın yalnızca psikolojik bir boşluğu doldurmadığına, gerçek dünyada da daima ihtiyaç duyulan bir figür olduğuna dikkat çekmektedir. Bir babaya sahip olma tecrübesi, babayla olan ilişkinin yanında anneden gelen etkilere de bağlıdır. Annenin, babalık rolüne dair bilinçli ve bilinçdışı istekleri ve beklentileri babalığa dair içsel bir tasarım meydana getirmektedir (akt. Düşgör, 2020: 23).

Birçok kuramcı tarafından farklı kuramlarla ifade edilse de çocuğun kimlik gelişimi açısından ilk altı yıl ciddi öneme sahiptir. İlk altı senede yaşanan deneyimler kişinin kendine dönük tutumlarının ve benlik algısının temelini meydana getirmektedir (Can, 2015: 17). Dolayısıyla bu süreçte baba çocuk ilişkisi, oldukça önemli bir zeminde yer almaktadır.

İçinde yaşadığımız zaman diliminde babaların, çocuğa finansal açıdan destek sağlamanın yanında ona gerekli güveni sağlama, sıcak ve samimi ilişki kurabilme,

arkadaş olabilme, annelere duygusal açıdan destek olma ve ev işlerinde yardımcı olma gibi farklı misyonlar edindiği dikkat çekmektedir. Ayrıca babaların çocuklarıyla geçirdikleri zamandaki artış da babanın çocuğun gelişiminde, eğitiminde kısacası çocuğun yaşamında daha aktif olduğunu ve baba-çocuk ilişkilerinin daha dinamik bir yapıya dönüştüğünü gözler önüne sermektedir. Erkekler babalık rolü yanında aynı zamanda eş olma görevini de sürdürmektedir. Bu noktada ise anneleri çeşitli sorumluluklar konusunda destekleyerek ya da ona yardımcı olarak, daha huzurlu bir aile düzeninin oluşumuna ve çocukların gelişimine katkı sağlamış olmaktadır (Şahin, 2007: 769-770).

Bir yandan da bugünün babaları, geçmişin geleneksel anne babalık rolleriyle tanışmış, babasıyla güçlü bir duygusal bağ kuramayan, “modernlik”le geç tanışan çocuklarıyla aynı şahıslardır. Bundan dolayı günümüzde de yeniliğe karşı direnç gösteren bir gruptan söz etmek mümkündür. Psikolojide psikanalitik ve sosyal öğrenme kuramlarının ana konuları arasında yer alan erkek çocuğun kendi babasıyla ilgili tecrübelerinin yaşantısına yansımaları söz konusu olduğundan, bugün de baba çocuk etkileşiminde bu noktalar göz ardı edilmemelidir (Burakçı, 2019: 33).

Çocuğun psikolojik gelişimi açısından anne baba davranışlarıyla çocuğun mizacı arasındaki ilişki de belirleyici olabilmektedir. Bu davranış “ana-babalık-mizaç” etkileşimi olarak ifade edilmekte ve özellikle ilgisiz ve baskıcı anne babalığın ciddi bir risk faktörü olabileceği belirtilmektedir. Çocuğun mizacına göre ebeveynliğin değişik yansımaları olduğu göz önüne alındığında olumlu ebeveyn davranışlarının çocuğun optimal gelişimi için oldukça önemli olduğu görülmektedir (Sümer, 2020: 170).

5. DİN ve DİNDARLIK

Din, geçmişten günümüze farklı disiplinlere göre pek çok şekilde tanımlanan bir olgudur. Gerek ilahiyatçılar gerekse felsefe ve sosyal bilimciler tarafından ortaya konan bu tanımlarda henüz bir görüş birliğine ulaşılamamıştır. Dinin çok yönlü bir

yapıya sahip olması, teori ve pratikte farklı formlarda karşımıza çıkması, insanlar tarafından algılama şekilleri ve kişilerin ihtiyaçlarına göre her dönemde değişim gösterebilmesi onu tek bir çerçeve içinde ele almayı zorlaştırmaktadır (Hökelekli, 2005: 69; Yeter, 2015: 193). Örneğin sosyologlar dini grup bağlamında ele alırken, psikologlar ise bireylerin dini ne şekilde algıladıkları ve dinin psikolojik faydaları üzerine odaklanmaktadır. Bununla birlikte her bir psikolog din ve insan ilişkisini değişik açılardan değerlendirmektedir (Köse & Ayten, 2016: 110).

Din sözcüğünün etimolojisine dair iki farklı görüş ileri sürülmektedir. Bu görüşlerden birincisi bu kelimenin Arapça'daki "deyn" kökünden; ikincisi ise eski Farsça'daki "daena" sözcüğünden türetildiğine ilişkindir. Din kelimesinin Arapça kökenli bir kelime olduğunu savunanlara göre, bu terim "deyn" kökünden türetilmiştir. Arami-İbranicede din "hüküm" anlamı taşırken, "diana" ise Arapça'da "hüküm sahibi" manasına gelmektedir. Pehlevi dilinde (Eski Farsça) ise daena "din" anlamındadır. Buna ek olarak Arap dilindeki din kelimesinin Eski Farsça asıllı "daena" kökünden türetildiğine dair görüşler ise çoğunlukla oryantalistler tarafından iddia edilmektedir (Yıldız, 2001: 20).

Batı dillerinde din (religion–religio) kelimesi köken olarak Latince'deki "religare" manasında, din vasıtasıyla insanların Tanrı'ya ve birbirlerine bağlılıkları, "religere" manasında ise bir işi en iyi şekilde dikkatli olarak yapmak ve ibadet gibi anlam taşımaktadır (Gürhan, 2010: 12). TDK'ya göre ise din "Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022).

Berger, dini (1995: 428) "Bir toplumdaki fertlerin en yüksek iyi olarak kabul ettikleri her şeyi" kapsayacak şekilde değerlendirirken, Pargament (2005: 283) ise insanlar için yaşam boyu çeşitli biçimlerde devam eden aktif bir süreç olarak görmektedir.

Din kavramını tanımlamak üzere her dini kültürün seçtiği kelimelerin ortak noktasının "yol, inanç, âdet, bağ, kulluk" anlamlarında bir araya geldiği

söylenilmektedir. Tüm bu sözcükler, insanın bireysel yaşantısında yer alan ve türlü davranışlarla ortaya çıkan evrensel bir kavramı ifade etmeyi hedeflemektedir (Tümer, 1994: 314).

Ortaya çıkan bu farklı tanımlardan da hareketle en genel manasıyla din, inanılması ve yerine getirilmesi gereken doğruları açıklayıp, varoluşsal sorunlar ve süreçlere ilişkin izahlar getirerek kişiye bütüncül bir bakış açısı sunan bir olgudur. Din, varoluşu açıklamakla kişinin yaşamını anlamlı kılmasına yardımcı olur. Kişiye görev ve sorumluluklarını bildirerek nasıl bir yaşam süreceğine dair rehberlik eder. Son olarak ise Tanrı'yla yakınlık, insanlarla iletişim ve arkadaşlık kurmak gibi görevlere sahiptir. Dindarlık ise yaşanan ve yaşama geçirilen dindir (Hökelekli, 2005: 27-28).

Dinin tek boyutlu olarak ya da salt geleneksel ifadelere indirgenerek açıklanması mümkün olmamakla beraber geçmişten günümüze kadar ortaya çıkan farklı din tanımlarındaki temel nokta, Tanrı ile insan arasındaki duygusal ve manevi ilişkinin varlığıdır. Bir başka deyişle dinin insanın içindeki ve dışındaki atmosferi ve bunun ötesindeki aşkın boyutu ortaya koyan bir yapı sunmasıdır (Köse & Ayten, 2016: 111; Karaca, 2017: 70-71).

Din kavramına değindikten sonra bazı psikolog ve filozofların da kendi dünya görüşleri ve bilim anlayışlarına göre bu konuya ilişkin görüşlerinden bahsetmek yerinde olacaktır.

Dini bireysel ve kurumsal olarak ikiye ayırarak daha çok bireysel yönüne odaklanan William James, Freud ve Jung gibi psikologlardan farklı olarak dinin kökeninden çok, dinin birey yaşamındaki yansımalarıyla ilgilenmiştir (Ayten, 2006: 464). James'e göre kurumsal din 'teoloji, dinî tören ve kiliseye ait organizasyon'la ilgilenmeli, bireysel din ise 'bizzat insanın iç bünyeye ait mizacı, şuuru, meziyetleri, acziyeti ve yetersizliği'ne odaklanmalıydı (Jeeves, 2010: 276).

Freud nevrotiklerdeki obsesif davranışlarla dini ritüeller arasında ortak yönler

olduğunu, her ikisinin de akıl dışı ritüeller içerdığını savunarak dinle nevroz arasında bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir. Her ikisinin de ihmalinde vicdan azabına neden olması, tüm ayrıntılarının tam yerine getirilmesi, suçluluk duygusu Freud'un saplantılı nevrozlarla ibadetler arasında kurduğu benzerliklerden bazılarıdır (Köse, 2019: 66-72). O, dinin varlığının bir süre devam edip bilimin gelişmesiyle beraber ortadan kalkacağını savunmaktadır. Bir başka deyişle Freud insanlığın refahı ve kurtuluşu olarak bilimi öngörmektedir (Ayten, 2015: 62). Bunların yanında Freud'a göre din, aynı zamanda çocukluğa dair tecrübelerin tekrar edilmesinden ibarettir. İnsan, yaşamdaki endişe veren unsurlarla çocukluğunda babasına güvenip ona hayranlık besleyerek ama ondan korkarak güvensizliğiyle başa çıkmayı öğrendiyse dinle de öyle başa çıkar (Fromm, 2017: 22).

Jung ise din konusunda Freud'un söylediğinin aksine bir söylemde bulunmaktadır. Ona göre dini yaşantı ne kadar az ise nevrozun artma ihtimali de o kadar fazladır (Köse, 2019: 80). Jung'un bu görüşü din konusunda Freud'un görüşleriyle ayrıldığı temel noktadır. Ancak bunlarla beraber Jung da dine karşı indirgemeci bir tutum takınarak dinin fonksiyonel yönüne odaklanmıştır. Tanrı'nın ve dinin kökenini kolektif bilinç dışındaki arketiplere dayandırmakta, dini inançları ise kolektif bilinç dışında yer alan, Tanrı'yı bilinç düzeyine çıkaran araçlar olarak görmektedir (Ayten, 2015: 86-87). Jung'a göre din, insan zihninin en kadim uğraşlarından biri olduğu için her bir psikoloji dalı dini tarihsel bir olaydan öte insana ilişkin bireysel bir ilgi alanı olarak ele almak durumundadır (Jung, 2017: 5).

Fromm'a göre her insan yaşamında dine ihtiyaç duymaktadır. Ancak buradaki temel mesele bir dine mensup olmaktan ziyade o dinin niteliğidir. Yani dinin, insanın gelişiminde olumlu mu yoksa olumsuz mu bir konuma sahip olduğudur. Çünkü O'na göre dinlerin en temel misyonu insan gelişimine katkı sunmaktır (Ayten, 2015: 116). Rollo May de insanı anlama ve kişilik gelişimi için dinin gerekli olduğu ve psikoterapiyle dini uzlaştırma gibi olumlu bir perspektife sahiptir. Bunun yanında dinin insanın anlam ihtiyacını karşıladığı ve ateizmin insan gelişimini olumsuz etkilediğini düşünmektedir (Çetin, 2019: 51).

Ortaya konan tüm bu açıklamalardan hareketle dinin geçmişten günümüze değişik biçimlerde algılandığı ve hayatın birçok alanını şekillendirdiği söylenebilmektedir. Dinlerin asırlardır insanların cevaplandıramadığı sorulara yanıtlar sunarak metafizik sistemler oluşturdıkları, insanın her türlü tutum ve davranışına hakim bir bakış açısı oluşturduğu görülmektedir (Mehmedoğlu, 2006: 259).

Bireyden bireye veya toplumdan topluma göre ciddi değişimlere ve çeşitliliklere neden olan dindarlık kavramı ise, dinamik ve diyalektik bir yapı olarak yaşamımızın her anında karşımıza çıkmaktadır (Günay, 2006: 9). Dindar kelimesi Arapça kökenli “din” sözcüğü ile Farsça’da “sahip” anlamı taşıyan “dar” ekinin birleşiminden oluşmaktadır. Sözlükte ise “din inancı güçlü, din kurallarına bağlı kimse, mütedeyyin” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Dindar bireyler, dünyaya mitsel ya da kutsal kelimelerin perspektifinden yaklaşan, yaşamlarını dini geleneklerinde yer alan emirlere göre düzenleyen kişilerdir (Tarakeshwar vd., 2003: 377).

Dindar sözcüğü Türkçe’ye uzun yıllardır yerleşmiş ve geniş bir kullanıma sahip olmuştur. Anlam olarak “Allah’a inanmış ve bağlanmış olan kimse” olarak tanımlanabilmektedir. Dindar kelimesine eklenen ‘lık’ ekiyle türetilen ‘dindarlık’ kelimesi ise ‘dinine sıkıca bağlı olma durumu’ olarak ifade edilebilmektedir (Günay & Çelik, 2006: 8).

Din insan yaşamını biçimlendiren ilkeler sistemi olarak öznel bir gerçekliği ifade etmekten, dindarlık ise bu dini ilkelerin bireysel ve toplumsal yaşamdaki yansımalarıdır. Ayrıca her dini sistem içinde barındırdığı inanç ve ritüellere göre birbirinden farklı dindarlık sistemleri meydana getirmektedir. Böylece dindarlığın aktif bir sürece dayanması, onu dinden ayıran en önemli fark olmaktadır (Köse & Ayten, 2016: 111).

İslam’da çok yönlü bir yapıya sahip olan dindarlık kavramı temelde iki açıdan ifade edilebilmektedir. Birincisi, kişinin, tüm kainatın Yaratıcısı olan Allah’a

tam ve içten bir şekilde inancını gösteren inanç (batını/kalbi) boyut; ikincisi ise Allah'ın emirlerine itaat ve yasakladığı davranışlardan da uzak durma yoluyla, inanan ferdin günlük hayatında davranışlarına yansıyan, aynı zamanda dinin inanç boyutunun seviyesini de ifade eden davranış (zahiri/ameli) boyuttur (el-Halife, 1994: 12-13).

Yapılan tanımlardan yola çıkarak, gerek dini tanımlamalardaki gerekse dini tecrübelerdeki farklılıkların dindarlık kavramı hakkında ortak bir tanım yapmayı güçleştirdiği söylenebilmektedir. Dindarlık, genel olarak dinin kişinin tecrübeleri sonucu ortaya çıkan biçimi olarak tanımlanabilmektedir (Yılmaz, 2018: 13). Dindarlığı görgül olarak ele almayı zorlaştıran diğer etkenler ise dinin birçok faktörünün salt niceliksel bir çerçeve içinde yer almaması ve farklı sahalarda değişik biçimlerde tanımlanmasına dayanmaktadır (Cirhinlioğlu, 2010: 19).

Modern dünyada, özellikle Batı toplumlarında dinin fonksiyonu birbirine benzer bir nitelik taşımaktadır. Aydınlanma hareketiyle başlayan bu süreç “dünyevileşme” ile sona ermiş ve dinin toplumsal işlevleri etkisini yitirmiştir. Din önceleri birleştirici bir değer olarak toplumun tamamına hitap ederken modernleşmeyle beraber fonksiyonunu kaybedip insanın iç dünyasında ya da kendi içine kapalı dini gruplar içinde devam eden bireysel bir tercih şekline dönüşmüştür. Dini değerleri hayatın içerisinde temel yapı taşı olarak görenler az da olsa dini kurumlar sosyal ve politik düzlemde varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bunlarla beraber modernleşmenin, sekülerleşme karşıtı birçok hareketi de ortaya çıkardığı görülmektedir. Hem İslam dünyasında hem de Hristiyan toplumlarda aktif bir dini hareketlilik göze çarpmaktadır. Modernitenin, insanların temel inanç ve değerlerini zedelemesi, şüphe oluşturmaları bu durumun en temel sebebidir. Dolayısıyla günümüzde modernleşmenin artmasıyla birlikte dindarlığın azalacağı yönündeki beklenti ve temenniler gerçekleşmemektedir (Hökelekli, 2016: 72-73).

Her bir dinin ferdi, mensubu olduğu dini değişik şekillerde algılayıp ona göre davranışlar sergileyebilmektedir. Dolayısıyla dindarlığın nasıl ve niçin yaşandığına

ilişkin etkenler, dindarlığın boyutlarının belirlenmesinde ana unsur olmaktadır (Köse & Ayten, 2016: 112).

Bu noktada Charles Glock, kişinin dini yaşantısıyla değişik dindarlık çeşitlerinin meydana gelebileceğini fakat bununla beraber dünya dinleri arasında dindarlığın temel perspektifinin de gözlemlenebileceği ciddi benzerlikler bulunabileceğini ifade etmiş ve bu alanları dindarlığın boyutları olarak ele almıştır. Ayrıca Glock ve Stark'ın ortaya koyduğu bu boyutlar, inanan insandan hareketle ele alındığı için dindarlığın boyutları olarak daha net bir biçimde anlaşılabilir. Ortaya konan bu boyutlar, dinin insan yaşamındaki uzantıları olarak ifade edilebilmektedir (Kayıklık, 2011: 199-200; Köse & Ayten, 2016: 112; Karaca, 2017: 97).

Dinin inanç (ideoloji) boyutu her dinin müntesiplerinin belli inançlara sahip olacağı düşüncesiyle oluşmaktadır. Nitekim her din, mensuplarına uymalarını istediği birtakım inanç prensipleri sunmaktadır. Bununla beraber dinlerin sunduğu bu içerik ve faaliyet alanları aynı din içerisinde bile değişim arz edebilmektedir (Karaca, 2017: 98). Bu boyutun en mühim noktası, kişinin yaşamında merkezi bir rol üstlenip, din mensuplarının “nihai anlam”a ilişkin sorularına yanıtlar sunmasıdır (Köse & Ayten, 2016: 113).

İnsanda belli inançların oluşabilmesi için belli bilgilere sahip olması gerekmektedir. Dindarlığın bilgi (entelektüel) boyutu da dindar insanın inancı ve kutsal kaynağına ilişkin belli başlı bilgilere sahip olması üzerinde durmaktadır. Nitekim bir inancı bilmeden onu kabul etmek pek mümkün olmamaktadır. Buna ek olarak dindar insanların neyi bilmesi gerektiği ve hangi tür bilginin kullanılması gerektiği de her dine göre çeşitlilik arz etmektedir. İslam'da dini bilgilerin ana kaynağı ise Kur'an-ı Kerim ve sünnettir. Bu iki temel kaynaktan sonra icma ve kıyas da bilgi kaynağı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca dine aykırı olmadığı sürece zaman zaman örfi bilgilere de başvurulabilmektedir (Köse & Ayten, 2016: 114; Karaca, 2017: 99-100).

Her dinin, mensuplarından yerine getirmesini istediği bireysel ve toplumsal pratikler vardır. İnsanların ibadetleri yerine getirme sıklığı, dini pratikler içerisindeki farklı ilişkiler dinin ibadet (ritüel) boyutu altında ele alınmaktadır (Köse & Ayten, 2016: 113). Dindarlığın ibadet boyutu dinlere mensup kişilerin yerine getirmesi gereken ritüellerden meydana gelmektedir. Bu ritüeller dini inancın bireyde somutlaşan tarafı olmakla beraber, yerine getirildikleri sürece Tanrı'yla olan ilişkisini güçlendiren ve bireyin dini bilincini de aktif tutan bir misyon yüklenmektedir. Nitekim dini ritüeller tarafından canlı tutulmayan her dini bilinç yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır (Kandemir, 2020: 44-45).

Dinin tecrübi (duygusal) boyutu ise, müntesiplerinin belli doğrultularda hareket ederek dini duygular hissetmesi, Aşkın gerçekliğin bilgisine ulaşması ve onunla doğrudan iletişimini ifade etmektedir. Bu duygular farklı inançlara ve onu tecrübe eden bireylere göre değişim arz etmektedir. Dolayısıyla her bireyin öznel dindarlığının bir göstergesi olan bu boyutun genel geçer bir biçimde ifade edilmesi zorluk teşkil etmektedir (Köse & Ayten, 2016: 114; Karaca, 2017: 102).

Glock tarafından oluşturulan boyutların sonuncusu olan etki boyutu ise dini inanç ve uygulamaların kişi üzerindeki tüm yansımalarını ele almaktadır. Dinin ortaya koyduğu esaslara göre hareket eden kimseler bilinçli ya da bilinçsiz şekilde dini inançları ve değerleri yaşamına aktarmaktadır (Karaca, 2017: 104). Etki boyutu, inanan kişinin inancı ve ibadetleri neticesinde tutum ve davranışlarındaki değişimlere odaklanmaktadır. Örneğin kişinin inanç sistemine göre erdemli olması, sağlam ilişkiler kurması, yaşamını bu sisteme göre düzenlemesi bu boyutun içerisinde değerlendirilmektedir (Köse & Ayten, 2016: 115).

Tüm bunlardan hareketle dindarlığın boyutlarını keskin çizgilerle ayırt etmek mümkün görünmemektedir. Nitekim inanan insanın herhangi bir tutum ya da davranışı aynı anda birçok boyut içerisinde ele alınabilmektedir. Örneğin bilgi elde etme amacıyla Kur'an-ı Kerim okuyan kişi, bu amacına ulaşmakla birlikte ibadet etmiş olmanın mutluluğunu da yaşabilmektedir (Karaca, 2017: 101).

Dindarlık tipleri konusunda ise din psikologları tarafından kabul edilen ilk tipoloji Allport'un iç güdümlü ve dış güdümlü olarak ikiye ayırdığı dindarlık tipolojisidir. Dış güdümlü dindarlık yöneliminde temel unsur dinin araçsal ve fayda esaslı olarak kullanılmasıdır. Bu yönelime sahip kimseler güvenlik, sosyallik, statü gibi durumlarda dini yararlı bulmakta, yani başka amaçlar doğrultusunda kullanmaktadır. Bu dindarlık tipinde dini inanç hafif şekilde benimsenir ve temel gereksinimlere uyacak biçimde seçici olarak biçimlendirilir. İç güdümlü dindarlık yöneliminde ise din birincil ihtiyaç olarak kabul edilirken, diğer ihtiyaçlar ona göre daha az öneme sahip olarak dini inançlara uygun haldedir. Dolayısıyla bir inancı benimsemiş olan kimse, onu içselleştirmeye ve takip etmeye özen göstermektedir (Allport & Ross, 1967: 434).

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada X, Y ve Z kuşağındaki dindar bireylerin kullandıkları metaforlar/mecazlar ile “anne”, “baba” ve “aile” kavramlarını ne şekilde anlamlandırdıkları, bu kavramlara ilişkin kuşaklar bazında bir değişim yaşanıp yaşanmadığı, varsa bu değişimin ifade edilmesi ve bunun nasıl bir süreç izlediğinin ortaya konması amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Nitel araştırma hakkında genel kabul gören bir tanım yapmak zor olsa da gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama metotlarının kullanılarak, olayların ve algıların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin yürütüldüğü araştırma olarak tanımlanabilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2018: 41). Bu araştırma ana bilgi kategorilerini içeren durum ya da temalara uygun subjektif bir değerlendirme yaptığımız “yorumlayıcı” bir zemine dayanmaktadır (Creswell, 2019: 307).

Bu çalışmada kavramları daha iyi anlamlandırmamızı sağlayacak açıklamalar ortaya koyulduğu için nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenolojik) deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseninde, kişilerin farkında olduğu fakat derinlemesine bir anlayışa sahip olmadığı olaylar, algılar, deneyimler, kavramlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkan olgulara odaklanılmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2018: 69).

Çalışmada kavramlara ilişkin algıların ortaya koyulması için en uygun yöntem olarak ise metafor/mecaz tekniği tercih edilmiştir. Metaforlar aynı kavram ya da terimin birbirinden farklı ortamlar arasında bir geçiş olarak kullanılması manasında kavramları dönüştürebilmektedir. Bu noktada her ne kadar dil ve dilin

kullanımı ile ilişkili görünse de bundan daha çok göreve sahiptir. Mecazlar belirli yorumlar yoluyla manasız gibi gözükken nesnel realiteden anlamlar çıkarabilir, kişinin kendisini ve çevresini anlamlandırmasına ve “bilmeye” katkı sunar (Yıldırım & Şimşek, 2018: 206).

Metaforlar az sözle çok şey ifade etmenin yanı sıra çalışılan olgu ya da konu hakkında zihinde görsel bir imaj oluşturur. İfade ve hayal gücünü geliştirerek kişinin kavramları ve olguları anlamlandırmasına katkı sağlar. Bireylerin ve toplumların yapısı hakkında da bir fikir sunar (Akyol, 2021: 77). Bu çalışmada da metafor/mecaz tekniğiyle katılımcıların “anne”, “baba” ve “aile” kavramlarına yönelik algılarının ayrıntılarına ve farklı perspektiflerine daha kapsamlı bir biçimde ulaşılması hedeflenmiştir. Bununla birlikte dindar katılımcıların ele alınan kavramlara dair bireysel algılarını tespit etmek ve açıklamak için metaforların aktif bir araştırma yöntemi olarak kullanılabileceği sonucuna varılmıştır. Özellikle olaylara birçok farklı boyuttan yaklaşabilme ve ayrıntılı incelenmede etkili bir nitel araştırma yöntemi olan mecaz/metafor tekniğinin bu çalışmada da etkili bir analiz tekniği olarak kullanılabileceği düşünülmektedir.

2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, İstanbul ve Erzincan illerinde ikamet eden X, Y ve Z kuşağındaki kendini dindar olarak kabul eden 600 kişi oluşturmaktadır. Bu çalışma grubunun ortaya çıkarılmasında zengin verilere sahip olguların derinlemesine incelenmesi için amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ve kartopu (zincir) örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Böylece pek çok veri detaylı bir şekilde incelenip açıklanabilmiştir. Ölçüt örnekleme yönteminde ya araştırmacı tarafından hazırlanan ya da önceden belirlenmiş olan ölçüt listesi kullanılarak, bunu karşılayan durumlar çalışılmaktadır. Araştırmada kullanılan bir diğer örnekleme çeşidi olan kartopu (zincir) örnekleme yönteminde ise çalışmanın ilk örnekleme birkaç kişiden oluşabilirken, araştırma süreci içerisinde daha önce ulaşılan kişilerin tavsiyesiyle daha çok kişiye ulaşılabilecek ve örneklem genişlemiş olacaktır. Böylece

araştırmanın ilerleyen basamaklarında devamlı öne çıkan kişileri tespit etmek daha kolay olacaktır (Yıldırım & Şimşek, 2018: 118-122).

Çalışmaya katılan dindar kişilerin kuşaklara ve demografik özelliklere göre sınıflandırılması Tablo 3’te sunulmaktadır.

Tablo 3. X, Y ve Z Kuşağındaki Dindar Kişilerin Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Demografik	Değişkenler	<i>f</i>	%
Kuşak	X	200	33,3
	Y	200	33,3
	Z	200	33,3
Cinsiyet	Kadın	300	50
	Erkek	300	50
Medeni Hal	Evli	223	37,1
	Bekar	377	62,8
Çocuk Sayısı	Yok	415	69,1
	1-3	159	26,5
	3+	26	4,3
Meslek	Ev Hanımı	71	11,8
	Memur	34	5,6
	Öğretmen	76	12,6
	Doktor	15	2,5
	Serbest meslek	23	3,8
	Esnaf	24	4
	Emekli	12	2
	Akademisyen	29	4,8
	Din görevlisi	17	2,8
	Mühendis	19	3,1
	Öğrenci	280	46,6
Sosyoekonomik Durum	Düşük	57	9,5
	Orta	447	74,5
	Yüksek	96	16
Kardeş Sayısı	Yok	14	2,3
	1-3	295	49,1
	3+	291	48,5
Dindarlık Düzeyi	Düşük	37	6,1
	Orta	391	65,1
	Yüksek	172	28,6
Anne-Baba	Birlikte	487	81,1
	Ayrı	24	6
	Anne vefat	37	6,1
	Baba vefat	52	8,6

Din Eğitimi	Evet	525	87,5
Alınması	Hayır	75	12,5
	İstanbul	300	50
Yaşadığı Şehir	Erzincan	300	50
	Toplam	600	100

Tablo 3. e bakıldığında çalışma grubunda toplam 600 katılımcının yer aldığı görülmektedir. Her bir kuşak grubu içerisinde yer 200 kişi yer almakla beraber, bu kişilerin 100'ü kadın, 100'ü ise erkektir. Araştırmaya dahil olan katılımcıların 223'ü evli iken, 377'si ise bekdir. Örneklem grubundaki 159 kişi 1-3 aralığında çocuğa sahipken, 26 kişi ise 3'ten fazla çocuğa sahiptir. Mesleki açıdan araştırmada en fazla öğrenciler (280), en az ise emekliler (12) yer almaktadır. Çalışmada 57 kişi düşük, 447 kişi orta, 96 kişi ise yüksek sosyoekonomik düzeye sahiptir. Katılımcıların 295'i 1-3 arası, 291'i 3'ten fazla kardeşe sahipken, 14 tanesi ise herhangi bir kardeşe sahip değildir. Çalışmaya katılan kişilerin 37'sinin dindarlık düzeyi düşük, 391'inin orta, 172'sinin ise yüksektir. Araştırmadaki örneklem grubunun 487'sinin anne-babası birlikte, 24'ünün ise ayrıdır. Katılımcıların 37 tanesinin annesi, 52 tanesinin ise babası vefat etmiştir. 525 kişi ailede din eğitimi almışken, 75 kişi ise ailesinde herhangi bir din eğitimi almamıştır. Çalışmaya dahil olan kişilerin 300'ü İstanbul'da yaşayanlardan, 300'ü ise Erzincan'da ikamet edenlerden oluşmaktadır.

3. Veri Toplama Aracının Oluşturulması

Bu çalışma kapsamında veri toplama formu kullanılmıştır (Bkz. EK-2). Bu formun oluşturulmasında öncelikle çalışmaya uygun taslak sorular geliştirilmiştir. Soruların oluşturulma aşamasında nitel araştırmada yetkin, Din Psikolojisi alanında akademisyen olan bir uzmanın görüşüne başvurulmuş ve verileri toplamak amacıyla açık uçlu sorular içeren formlar oluşturulmuştur. Ortaya çıkan bu forma kişisel veriler için sorulardan önce demografik özellikler kısmı eklenmiştir. Veri toplama formu oluşturulduktan sonra yeniden uzman görüşüne sunulmuş, çeşitli görüş ve öneriler doğrultusunda yapılan düzenlemeler sonucu forma son şekli verilmiştir.

Formun eksiksiz ve hatasız bir biçimde doldurulabilmesi için açıklama kısmına metafor hakkında kısa bir açıklama yapılmış ve anlaşılabilirliği artırmak için de bir örnek verilmiştir. Yine de eksik formlara rastlanmıştır. Demografik bilgileri doldurup metafora dayalı açık uçlu soruların eksik ve boş bırakılması ya da metaforun doldurulup açıklamasının yanıtsız bırakılması, tek kelimelik cevaplar verilmesi, anlaşılır olmaması gibi analize dahil edilemeyecek metinler tespit edilip, bu katılımcıların cevapları geçersiz sayılmış ve analiz dışı bırakılmıştır. Çalışma kapsamı dışında kalan formların ayırt edilmesinin ardından toplam 600 adet geçerli form araştırmaya dahil edilmiştir.

Veri formunun ilk bölümünü oluşturan kısımda katılımcılara cinsiyet, doğum tarihi, meslek, sosyoekonomik durum gibi genel bilgilere ek olarak dindarlık düzeyi, aileden alınan dini eğitime dair sorular yöneltilmiştir. Formun devamında çalışmaya katılan bireylerin sahip oldukları algıları ortaya çıkarmak amacıyla “Anne... benzer. Çünkü...”, “Baba ... benzer. Çünkü...”, “Aile... benzer. Çünkü...” cümleleri yöneltilmiştir. Bu cümleler, kavramlar hakkında metafor/mecaz üretmeye ve üretilen bu metaforun neye benzetildiğini ve benzetme nedenini açıklamaya yöneliktir. Cümleler açık uçlu olduğu için katılımcılara diledikleri kadar açıklama yapabilecekleri ifade edilmiştir.

Saban (2008: 428), metaforun araştırma aracı olarak kullanıldığında “gibi” kavramının metaforun konusuyla kaynak arasındaki ilişkiyi açık bir biçimde yansıtmak için kullanıldığını belirtirken, “çünkü” kavramının ise mantıksal dayanağın ortaya koyulmasında kullanıldığını ifade etmiştir. Bu araştırmada da “benzer” ve “çünkü” kavramlarına yer verilerek katılımcıların metafor üretmeleri ve ürettikleri bu metaforlara bir gerekçe sunmaları sağlanmıştır.

4. Araştırmacının Rolü

Araştırma süreci araştırmacıdan ayrı düşünülemediği gibi bu çalışmada da araştırmacıyı bu çalışmaya iten bazı faktörler etkili olmuştur. Araştırmacının Y

Kuşağı içerisinde bulunması sebebiyle kendisinden bir önceki ve bir sonraki kuşak olan X ve Z Kuşağı'yla aynı ortamda yaşaması, araştırmacıya bu kuşakları yakından izleme imkanı vermiştir. Araştırmacı, aile gibi temel bir kurumun bu kuşaklar üzerindeki yansımalarına tanıklık etmiştir. Ayrıca daha önce nitel araştırma yöntemlerine dair çalışmalarda bulunmuştur. Araştırma öncesinde araştırmacının kuşaklar, anne, baba ve aile üzerinde sahip olduğu bilgi ve algılar, bu çalışma esnasında edindiği bilgiler çerçevesinde birtakım değişim ve dönüşümlere uğramıştır.

5. Verilerin Toplanması Süreci

Araştırmanın verileri Mayıs 2021-Temmuz 2021 tarihleri arasında toplanmıştır. Veri toplama sürecinden önce İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Etik Kurulu'na başvuru yapılmış ve olumlu yanıt alınmıştır (Bkz. EK-1). Etik kurul onayıyla birlikte son hali verilen veri toplama aracı çevrimiçi ortamda Google Formlar aracılığıyla katılımcılara ulaştırılmıştır. Çevrimiçi ortamın tercih edilme nedeni ise Covid-19 pandemi şartları dolayısıyla yüz yüze uygulama için uygun şartların bulunmaması ve katılımcıların Türkiye'nin farklı şehirlerinde ikamet ediyor olmasıdır. Veri toplama formları ülkemizde İstanbul ve Erzincan illerinde ikamet eden, kendini dindar olarak tanımlayan X, Y ve Z kuşağındaki kişilere uygulanmıştır.

6. Verilerin Çözümlemesi ve Analizi

Verilerin çözümülenmesi sürecinde, öncelikle katılımcıların araştırma formundaki kavramlara ilişkin ürettikleri metaforlar ve görüşler toplanmıştır. Toplanan bu verilerin kodlanmasında Google E-Tablo ve Microsoft Excel programı kullanılıp elde edilen verilerin analizinde ise içerik analizinden faydalanılmış ve bu analizde kodlanan veriler içinden ana temalar oluşturulmuştur. Kullanılan bu analizde birbirine benzer veriler belli kavramlar ve temalar altında bir araya getirilerek, okuyucuların anlayabileceği bir şekilde düzenlenip yorumlanmaktadır. Betimsel analizde özetlenip yorumlanan veriler içerik analizinde daha detaylı bir

sürece dahil edilip, gözden kaçırılan kavramlar ve temalar ortaya çıkarılabilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2018: 242). Çalışmamızda katılımcı grubunun çok olması ve çok fazla metafor üretilmesi sebebiyle konunun ana hatlarını net biçimde ortaya koyabilmek için anne, baba ve aile kavramlarında elde edilen temaların tüm dindar kuşaklarda tekrar etmesi dolayısıyla bu temalar aynı başlıklarda toplanmıştır. Bu durum dindar kuşakları karşılaştırmak ve değişimi kontrol edebilmek açısından çalışmamıza avantaj sağlamıştır.

Veri analizi yapılırken ise, Saban (2008)'ın çalışmasında takip edilen yöntemden faydalanılmıştır. Ortaya çıkan metaforların analizi ve yorumlanması 4 aşama halinde gerçekleştirilmiştir. Bu aşamalar şunlardır: (1) Adlandırma aşaması, (2) Tasnif etme (Eleme ve arıtma) aşaması, (3) Kategori geliştirme aşaması, (4) Geçerlik ve güvenilirliği sağlama aşaması.

1. Adlandırma Aşaması: İlk aşamada online ortamda dağıtılan veri toplama formları Microsoft Excel programına aktarılıp, kuşaklara göre tasnif edilmiştir. Katılımcıların kavramlara ilişkin oluşturdukları metaforlar belirlenip, en fazla tekrarlayan metafordan en aza doğru ve alfabetik sıraya göre sıralanmıştır. Bununla beraber her bir katılımcının oluşturduğu metaforlar kodlanmıştır. (örneğin, dağ, kale, ağaç, vb). Oluşturulan formlarda boş ve eksik bırakılan, metafor belirtilmeyen, metafor belirtilse de gerekçesi ifade edilmeyen ya da metaforla gerekçesi arasında anlaşılır bir bağ bulunmayan ya da metafor olarak sayılamayan, kavramların anlaşılmasına katkı sağlamayan cevaplar çıkarılarak listede bir eleme yapılmıştır. Dolayısıyla 178 adet form geçersiz sayılarak değerlendirmeye alınmamıştır. Geçerli sayılan metaforlar ise en fazla tekrarlayan metafordan en aza doğru ve alfabetik sıraya göre sıralanmıştır.

2. Tasnif Etme (Eleme ve Arıtma) Aşaması: Değerlendirmeye dahil edilmeyen metaforlar ayıklandıktan sonra, bu aşamada geri kalan metaforlar yeniden en fazla tekrarlayan metafordan en aza doğru ve alfabetik sıraya göre dizilmiştir. Kavramları en iyi temsil eden metaforlar düzenlenerek “örnek bir metafor listesi”

oluşturulmuştur. Saban'ın (2009: 286) belirttiği gibi bu listeyle, metaforların belli bir kategori altında toplanmasında kaynak olarak kullanmak ve çalışmanın veri analizini geçerli kılmak hedeflenmiştir. Her bir metaforun gerekçesine ilişkin yapılan açıklamalar incelenerek üretilen metaforu en iyi temsil eden açıklamalar seçilmiştir. Bu açıklamaların hangi katılımcıya ait olduğuna dair kişisel bilgiler açıklamanın ardından parantez içinde kodlanmış biçimde sunulmuştur. Ayrıca aynı kuşak ve cinsiyette yer alan katılımcıları birbirinden ayırmak için kuşak ve cinsiyeti sembolize eden harfin peşine numaralandırma yapılmıştır (X, K11; Y, E26...gibi).

3. Kategori Geliştirme Aşaması: Araştırmanın bu aşamasında katılımcıların “anne”, “baba” ve “aile” kavramına yönelik oluşturdukları metaforlar, sahip oldukları ortak özellikler açısından incelenmiştir. Her bir kavrama yönelik oluşturulan metafor listeleri baz alınarak, katılımcıların “anne”, “baba” ve “aile” olgularını ne şekilde kavramsallaştırdığına bakılmıştır. Bu bağlamda her bir metafor, (a) metafor konusu, (b) metaforun kaynağı ve bu ikisi arasındaki ilişki bakımından dikkatle analiz edilmiştir. Üretilen metaforların belirli temalar altında toplanmasıyla kavramsal kategoriler oluşturulmuştur.

4. Geçerlik ve Güvenirliği Sağlama Aşaması: Geçerlik ve güvenirlilik nitel bir araştırmada yerine getirilmesi gereken kritik ölçütlerdir. Bu ölçütlerden biri olan geçerliliği sağlamak amacıyla, çalışmada kullanılan araştırma yöntemi ve veri analiz süreci ayrıntılı biçimde ele alınmış, takip edilen tüm adımlar araştırmacı tarafından detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bununla birlikte katılımcıların geliştirdiği metaforlar ve gerekçelerinden alıntılar bulgular kısmında ifade edilerek araştırmanın geçerliliği artırılmıştır.

Araştırmanın güvenirliliğinin sağlanmasında ise, oluşturulan temalar altında yer alan metaforların söz konusu temalarla ilişkili olup olmadığını tespit etmek amacıyla uzman görüşüne başvurulmuştur. Her bir kavram için oluşturulan temalar ve ona ait metaforların olduğu listeler nitel araştırma noktasında yetkin bir uzmanın incelemesinden geçmiştir. Alan uzmanı metaforları, bağlı olduğu kategorilere

yerleştirmiştir. Sonrasında alan uzmanının sınıflandırmaları ile araştırmacının kendi yaptığı tasnifler karşılaştırılmıştır. Yapılan karşılaştırmalarda “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” sayıları belirlenerek araştırmanın güvenilirliği Miles ve Huberman’ın (1994) “Güvenirlik = Görüş birliği/Görüş Birliği + Görüş ayrılığı x 100” formülü aracılığıyla hesaplanmıştır. İçsel tutarlılığın elde edildiği bu formülle görüş birliğinin en az %90 ve üzeri olduğu durumlarda istenilen düzeyde bir güvenilirlik elde edilmiş olmaktadır (Saban, 2008: 430).

Bu çalışmaya özgü hesaplanan güvenilirlik katsayısında %95 oranında uzlaşma sağlanmış ve uzman görüşü doğrultusunda ortaya çıkan kategorilerin büyük ölçüde tutarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hesaplama sonucu güvenilirlik sırasıyla %93, %92, %97, %98, %98, %96, %93, %98, %97 olarak bulunmuştur.

Elde edilen tüm veriler bilgisayar ortamında bir araya getirildikten sonra katılımcı sayısı (f) ve yüzdesi (%) hesaplanmıştır.

3. BÖLÜM

BULGULAR ve YORUM

Bu kısımda, araştırmaya katılan X, Y ve Z kuşağındaki dindar katılımcıların “anne”, “baba” ve “aile” kavramlarına ilişkin geliştirdikleri metaforlar ve bu metaforların kategorilerine dair analizler tablolar halinde sunulmuş, kuşaklara göre alt başlıklar halinde analiz edilip yorumlanmıştır. Bu kapsamda elde edilen bulgular 3 ana başlık altında ele alınmıştır.

Çalışmada öncelikle katılımcılar tarafından üretilen metaforlardan benzer özellikleri içerenler aynı başlık altında toplanarak kategoriler oluşturulmuştur. Üretilen metaforların benzer kategoriler altında bir arada olma durumu belirlenirken ise benzetme yönü ön planda tutulmuştur.

1. X, Y ve Z KUŞAĞINDAKİ DİNDAR KİŞİLERİN ANNE ALGISI

1.1. X Kuşağındaki Dindar Kişilerin Anne Algısı

Kadının yaşamındaki en önemli dönüm noktalarından biri olan anneliğe gerek ataerkil sistem gerekse din tarafından bir kutsallık atfedilmektedir. Bu kutsallık kadının anne rolü ve toplumdaki konumu açısından son derece önemlidir. Özellikle son dönemlerde “kendilerini dindar olarak tanımlayan kadınlar” arasında, İslam dininin anneliğe bakışı çerçevesinde kadınların “anne”liği nasıl bir zemine oturttukları ve anlamlandırdıkları önemli tartışma meselelerindendir (Tuğrul, 2018: 71). Dolayısıyla annelik olgusunun kuşaklar bazında ele alınarak incelenmesi, ona yüklenen anlamların farklı açılardan değerlendirilmesi noktasında önem arz etmektedir. Bu duruma dair, X kuşağındaki dindar kadın ve erkek katılımcıların “anne” kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlar Tablo 4’te katılımcı sayısı ve yüzdesiyle birlikte sıralanmaktadır.

Tablo 4. X Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Anne” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar

Metafor	f	%	Metafor	f	%	Metafor	f	%
Cennet	31	15,5	Ağaç dalı	1	0,5	Gök	1	0,5
Güneş	23	11,5	Alim	1	0,5	Güçlü taş	1	0,5
Çiçek	16	8	Altın	1	0,5	Hastalık	1	0,5
Öğretmen	15	7,5	Arı	1	0,5	Hediye	1	0,5
Melek	14	7	Ay	1	0,5	Huzur	1	0,5
Toprak	11	5,5	Ayna	1	0,5	Işık	1	0,5
Su	9	4,5	Bankacı	1	0,5	İlaç	1	0,5
Gül	8	4	Bekçi	1	0,5	İp	1	0,5
Nefes	6	3	Boşluk	1	0,5	Kitap	1	0,5
Liman	5	2,5	Cennet kapısı	1	0,5	Kraliçe arı	1	0,5
Kılavuz	5	2,5	Çatı	1	0,5	Meyve kabuğu	1	0,5
Ağaç kökü	4	2	Dağ	1	0,5	Okyanus	1	0,5
Kahraman	3	1,5	Derya	1	0,5	Ruh	1	0,5
Kalp	3	1,5	Direk	1	0,5	Sabır	1	0,5
Temel yapı	3	1,5	Doğa	1	0,5	Siyasi lider	1	0,5
taşı			Dünya	1	0,5	Soba	1	0,5
Ev	2	1	Evren	1	0,5	Şelale	1	0,5
Hazine	2	1	Fedakarlık	1	0,5	Terazi	1	0,5
Vatan	2	1	Gece	1	0,5	Vefa	1	0,5
Toplam						200	100	

Tablo 4’teki verilere bakıldığında X kuşağındaki kişilerin “anne” kavramına yönelik 56 metafor ürettikleri ve bu metaforlara yönelik 200 görüş belirttikleri görülmektedir. Katılımcılar en fazla “cennet” (31 kişi, %15,5) kavramı ve annelik arasında bağlantı kurarak metafor üretmişlerdir. Dindar insanların anne denilince ilk cennet metaforunu kullanmış olması, cennetin dindar insanlar için en ideal yer olarak görülmesiyle veya dinin iyi olan insanların gideceği yer olarak tanımlanmasıyla ilişkilendirilebilir. Bu metaforun cennete yüklenmiş anlamlarla kullanılabilmiş olmasının yanı sıra katılımcıların dindar kişiler olması sebebiyle “Cennet annelerin ayakları altındadır” hadisiyle de işlevsel olarak bağlantı kurdukları söylenebilir.

Geliştirilen 56 adet metaforun 38 tanesi yalnızca birer katılımcı tarafından üretilmiştir. Geriye kalan 18 metaforu temsil eden dindar kişi sayısı ise 2 ile 31 arasında değişiklik göstermektedir. En çok tekrar eden 5 metafor ise şu şekilde sıralanmaktadır: (1) Cennet (31 kişi, %15,5), (2) Güneş (23 kişi, %11,5), (3) Çiçek

(16 kişi, %8), (4) Öğretmen (15 kişi, %7,5) ve (5) Melek (14 kişi, %7).

En çok tekrarlanan metaforlar incelendiğinde somut metaforlar yanında “cennet” ve “melek” gibi soyut metaforların da tercih edildiği görülmektedir. Dindar X kuşağı üyelerinin soyut metaforlarla zihinlerindeki en güzel ideali yansıtmayı hedefledikleri söylenebilir.

Bu çalışmada elde edilen verilere göre, X kuşağındaki dindar katılımcıların “anne” kavramına ilişkin ürettikleri metaforlar benzetme yönleri dikkate alınarak 5 kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler ve içerisinde yer alan metaforlar Tablo 5’te gösterilmektedir.

Tablo 5. X Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Anne” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı

Kategori	Metafor	f	%
Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/ Yaşama Değer Katan Yönüyle Anne	Cennet (31), Güneş (23), Çiçek (16), Toprak (11), Melek (9), Gül (7), Liman (5), Ev (2), Hazine (2), Su (2), Altın (1), Arı (1), Ay (1), Ayna (1), Cennet kapısı (1), Derya (1), Direk (1), Fedakarlık (1), Gece (1), Gök (1), Hediye (1), Huzur (1), Işık (1), Kraliçe arı (1), Meyve kabuğu (1), Okyanus (1), Sabır (1), Soba (1), Şelale (1), Terazî (1), Vefa (1)	129	64,5
Koruyucu Yönüyle Anne	Melek (5), Kahraman (3), Ağaç dalı (1), Bekçi (1), Çatı (1), Dağ (1), Doğa (1), Evren (1), Güçlü taş (1), Gül (1), İp (1)	17	8,5
Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Anne	Su (7), Nefes (6), Ağaç kökü (4), Kalp (3), Temel yapı taşı (3), Vatan (2), Dünya (1), İlaç (1), Ruh (1)	28	14
Eğitici Yönüyle Anne	Öğretmen (15), Kılavuz (5), Alim (1), Kitap (1)	22	11
Olumsuz Yönüyle Anne	Bankacı (1), Boşluk (1), Hastalık (1), Siyasi Lider (1)	4	2
Toplam	59	200	100

Tablo 5’te görüldüğü üzere metafor çeşitliliği bakımından kategoriler; “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Anne”, “Koruyucu Yönüyle Anne”, “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Anne”, “Eğitici Yönüyle Anne” ve “Olumsuz Yönüyle Anne” kategorisi şeklinde sıralanmıştır. Oluşturulan kategoriler aşağıda ayrı ayrı ele alınarak her bir kategoriye ilişkin katılımcı ifadelerine de yer verilmiştir. Kategorilerin çeşitliliğinden de anlaşılacağı üzere bu kuşaktaki kişilerin “anne” algısı homojen değildir. Katılımcılar “anne”nin farklı yönlerine odaklanarak metafor üretmişlerdir.

Bazı katılımcıların geliştirdikleri metaforlar aynı olsa da farklı kategoriler altında ele alınmıştır. Bu ise anneliğin farklı yönlerine değinilmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin “melek” ve “gül” metaforları hem “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Anne” hem de “Koruyucu Yönüyle Anne” kategorileri altında değerlendirilmiştir. Meleğin hem iyilik ve saflık barındırması hem de kötülüklerden koruması bu kavramın iki kategoride yer almasını sağlamıştır. Benzer şekilde gülün güzelliği yanında dikenleriyle dış faktörlere karşı koruyuculuğu sayesinde bu metafor da iki kategoride ele alınmıştır. Yine “su” metaforu da saflık ve duruluk yönüyle “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Anne”, hayat kaynağımız olması nedeniyle de “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Anne” kategorileri içerisine dahil edilmiştir.

Bu kategoriler içerisinde ilk sırada yer alan “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Anne”, en fazla metafor barındıran kategori olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kategoride yer alan güneş, çiçek, toprak, melek gibi metaforların, en fazla kullanılan cennet metaforuyla ilişkili olduğu düşünülebilir. Cenneti ifade ederken sıklıkla bu kavramların kullanılmasından dolayı bu metaforlar ön plana çıkmış olabilir. Katılımcılar bu kategoride soyut metaforlara yer vermekle birlikte ağırlıklı olarak tabiat unsurlarını tercih etmişlerdir. Dindar X kuşağı üyeleri bu kategoride yer alan metafor imgelerini genellikle şöyle açıklamıştır:

Anne toprağa benzer. Sen ona ne atarsan at sana hep şefkat ve fayda ile geri döner (X, K21).

Anne eve benzer. Çünkü ev yuvadır, mahremiyettir, özgürlüktür, karşılıksız ve menfaatsiz sevginin mekanıdır (X, K24).

Anne şelaleye benzer. Çünkü sevgisi şelale gibi akar (X, K52).

Katılımcı ifadelerine bakıldığında annenin karşılıksız seven ve sınırsız şefkat sahibi olarak tanımlandığı görülmektedir. Mehmedoğlu'nun (2011) “Tanrı’yı Tasavvur Etmek” adlı eserinde de Tanrı algısına ilişkin Allah’ın Rahman ve Rahim isminin en çok kullanılan isimlerden olmasıyla, Allah’ın en çok merhametli oluşuna dikkat çekilmesi, bizim çalışmamızda anne denilince en çok sevgi ve şefkat yönünün ön plana çıkarılmasıyla uyumludur. Dolayısıyla anneye yüklenecek metaforun Allah’ın Rahman ve Rahim isimleriyle bir ilişkisi olduğu düşünülebilir. Bu kategori içerisindeki metaforlar çoğunlukla somut sözcüklerden oluşsa da bazı katılımcıların duyguları da birer metafor olarak kullandığı görülmektedir:

Anne huzura benzer. Çünkü benim için somut şeylerden ötedir. Sesini duymak bile en sinirli anımda beni sakinleştiriyor. Bu da annemin benim için somut bir varlıktan öte bir etki bırakıyor olmasındandır. Dinlenmek için ağacın altına oturup da derin temiz bir nefes alınır da ardından insanın içine bir neşe huzur dolar ya o işte o huzuru annemde buluyorum (X, K2).

Üretilen metafor imgeleri ve gerekçelerinde de görüldüğü üzere “anne”lik denilince genellikle şefkat ve merhamet gibi duyguların ön plana çıkarıldığını söylemek mümkündür. Dündar ve arkadaşları (2011)’nın çalışmasında da 50 yaş üstü katılımcılar anneyi genellikle sevgi, şefkat gibi sözcüklerle tanımlamaktadır. Böylece anneye daha çok anlamsal rollerin atfedildiği görülmektedir. Benzer şekilde Kutlu (2020)’nun 104 kadın akademisyenle gerçekleştirdiği araştırmasında da anneliğe dair ortaya konan “fedakarlık ve koruyuculuk, koşulsuz sevgi, çok yönlü beceri (işlevsellik)” temaları çalışmamızla benzerlik göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre annelik özverili, sorumluluk sahibi, kahraman olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere anne deyince akla öncelikle

şefkat, merhamet gibi duyguların gelmesi aslında kişilerin dini arka planında Din Psikolojisi açısından bağlanma kuramı ve Tanrı tasavvuruyla ilgili literatürü akla getirmektedir. Literatürde bu konuya dair araştırma bulguları incelendiğinde; ebeveyn-çocuk ilişkisi ve Tanrı imgesiyle bağlantılı sonuçların, bağlanma kuramı çerçevesiyle son derece uyumlu olduğu görülmektedir (Hayta, 2017). Yıldız'ın (2013) araştırma sonuçlarından da anlaşılabacağı üzere, çocuk Tanrı'yı zihninde yaşamında önemli olan kişi ya da nesnelerle ilişkilendirebilmektedir. Ortaya çıkan bu durumun onun doğal yapısından kaynaklandığı ve çocukların sadece bir dinin esaslarına bakarak Tanrı'yı düşünemeyecekleri bir realite olarak karşımıza çıkmaktadır. Burdan yola çıkarak anne babanın kişinin yaşamında Tanrı'yla olan ilişkisini önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Benzer biçimde Hayta (2017)'nin araştırmasında da yakın ilişkilerdeki bağlanma stilleriyle Tanrı'ya bağlanma stilleri arasında oldukça tutarlı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Anne babaya güvenli bağlanma ile Tanrı'ya güvenli bağlanma arasında oldukça anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Anneler, evlatlarına gösterdiği sınırsız sevgi ve şefkat yanında onları her türlü tehlikeden de korumaya çalışmaktadır. Nitekim kadınlar genetik olarak “çocukları koruma” dürtüsüne sahiptir. Bu nedenle anne, her koşulda kendini çocuklarına feda etmekten kaçınmamaktadır. Ondaki bu vasıf, çocuk sahibi olmayı ve onun için her türlü zahmete katlanmayı kolaylaştırmaktadır (Tarhan, 2013: 203). Katılımcıların bu doğrultuda geliştirdikleri metaforlardan hareketle “Koruyucu Yönüyle Anne” kategorisi geliştirilmiştir. Bu kategoride en sık tekrarlayan metaforun “melek” olması, dindar katılımcıların sahip oldukları din diliyle ilişkili olabilir. Çünkü din, insanlara yaşamlarında kendi inançlarına bağlı bir din dili ve kavram haritası sunmakta, bu durum dindar kişilerin günlük hayattaki söylemlerine etki etmektedir. Dolayısıyla din dili, içinde bulunduğu toplumun yaşam tarzı ve düşünme biçimine dayalı olarak, o toplumun kullandığı dilden bağımsız değildir (Aybey, 2018). Melekler de dini terminolojiyle ön plana çıkan, güçlerini aşkın bir kaynaktan alan, bundan dolayı kendilerini görevlendiren üstün kudretle gönderildikleri kişiler arasında aracılık yapan iyi nitelikteki ruhani ve nurani varlıklardır (Erbaş, 2004: 37). Dolayısıyla X kuşağındaki dindar kişilerin de bu kavramı “anne”yle birleştiriyor

olması, onların dini bakış açılarından doğmuş bir yorumlama biçimi olarak anlaşılabilir. Bununla birlikte dindar bireyler “İnsanı önünden ve ardından takip eden melekler vardır. Allah’ın emriyle onu korurlar” (Ra’d, 13/11) ayeti üzerinden de bir bağlantı kurmuş olabilirler. Katılımcılar bu kategoriye ilişkin geliştirdikleri metafor ve açıklamalarından bazılarını şöyle ifade etmişlerdir:

Anne evrene benzer. Çünkü bütün her şeye karşı bizi korur. Sarar, kucaklar, affeder, bağışlar. Çocuklarına hiç kıyamaz. Ne kadar günah işlersen işle yine de kollarını sana açar. Seni kucaklar. Seni sarar, kuşatır. Bir büyüğümden duymuştum, annesi olmayanın hiçbir şeyi olmaz diye. Çünkü anne toplayıcı, kucaklayıcıdır (X, K69).
Anne meleğe benzer. Çünkü eşini ve çocuklarını devamlı koruma içgüdüüne sahip bir varlıktır (X, E51).

Bizim buradaki bulgularımıza benzer biçimde Burç’un (2016) kadın akademisyenlerle gerçekleştirdiği araştırmasında, katılımcılar annelerini tanımlarken seven, koruyan gibi ifadeler kullanmıştır. Bir başka benzer çalışmada (Öztekin, 2019) da kadın ve annelik algısına yönelik olarak “koruyup kollamak” ve “besleyip büyütme” ifadelerinin kullanılması, annelik denilince genellikle koruyuculuk yönünün altının çizildiğini göstermektedir.

Katılımcıların “anne”ye yönelik görüşlerinden bir diğeri de annenin varlığının, ailenin oluşumunda ve yaşamın devamlılığın sağlanmasında temel unsur olarak görülmesidir. Bu nedenle “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Anne” kategorisi geliştirilmiştir. Bu kategori içerisinde en çok kullanılan metafor ise “su”dur. Katılımcıların “anne”yi su gibi hayatlarının vazgeçilmez bir unsuru olarak değerlendirdikleri söylenebilir. Bu kategoride üretilen metafor gerekçeleri incelendiğinde X kuşağındaki dindar katılımcıların annenin varlığını mecburi yaşamsal bir gereklilik olarak gördükleri anlaşılabilir.

Anne nefese benzer. Çünkü varlığı hayattır, kıymetlidir (X, K37).
Anne bedeni harekete geçiren ruha benzer. Çünkü bedenin tek başına bir anlamı yoktur (X, K42).
Anne suya benzer. Çünkü yeşertir, büyütür. Varlığıyla hayata hazırlar (X, K65).

Anne ilaca benzer. Çünkü tüm dertlerimizin şifasıdır. Annelerimiz olmazsa bizler maddi manevi hasta insanlar oluruz (X, K87).

Anne ağaç köküne benzer. Çünkü o olmazsa aile kalmaz (X, E52).

Kocatepe ve Bilgi (2018)'nin çalışmasında da annelerin “ekmek kazanan erkek/yuvayı yapan kadın” söylemine dayanmaları, kendilerini bir yönetici ve ailenin vazgeçilmez üyesi olarak görmelerine katkı sağlamaktadır. Araştırmada annelerin kendilerine atfettikleri bu durum, bizim çalışmamızla paralellik göstermektedir.

Annelik eğiticilik ve öğreticilik işlevleri açısından da kişiye önemli bir sorumluluk yüklemektedir. Çünkü anne çocuk ilişkisi, sosyal bağlılığın oluşumu açısından son derece önemlidir. Bu bağlılık ekseninde, anne olgusu her türlü meşakkat karşısında her zaman destek olan bir motif olma özelliğine sahiptir (Küçük, 2020: 37). Annenin de çocuklarının yaşamında ilk eğitici olma özelliğinden hareketle “Eğitici Yönüyle Anne” kategorisi geliştirilmiştir. Bu kategori içerisinde en çok kullanılan metafor ise “öğretmen”dir. Katılımcılar öğretmen, kitap, kılavuz gibi kavramların öğreticilik yönüyle annenin eğiticiliği arasında bir benzerlik kurmuş ve anneleri bir konuda ne yapılacağını öğreten, fayda sağlayan, yol gösteren kişiler olarak ele almışlardır.

Anne kitaba benzer. Çünkü her sayfası ayrı öğrenilmesi gereken bir bilgi dağarcığıdır (X, K57).

Anne kılavuza benzer. Çünkü çocuklarına en büyük yol göstericidir. Anne rehberlikte ne kadar iyi olursa çocuk hayata o kadar iyi hazırlanır (X, K63).

Anne öğretmene benzer. Çünkü ilk eğitim anne ile başlar (X, E43).

Annenin yokluğu bir çocuk ve ilerleyen zamanlarda insan için önemli ihtiyaçlar, bazen sıkıntılar/sorunlar oluşturabilmektedir. Nitekim psikoloji kuramları arasında ebeveyn olarak sağlıklı bir kişilik ve mutlu bir yaşam oluşturmada annenin konumu ve rolü üzerine pek çok şey söylenmektedir. Özellikle yaşamın ilk yıllarında anne ile çocuk arasında sağlıklı bir ilişki geliştirebilmek kişinin ilerleyen yıllardaki yaşamına da tesir etmektedir. Yapılan çalışmalarda güvenli bağlanma geliştiren çocukların olumlu duygularının ve sosyal ilişkilerinin yüksek olduğu, güvensiz

bağlanma geliştirenlerin ise huzursuzluk, uyumsuzluk gibi daha olumsuz duygular taşıdıkları gözlenmiştir (Soysal vd., 2005: 96). Oluşturulan en son kategori olan “Olumsuz Yönüyle “Anne” kategorisinde de üretilen metaforlarla katılımcıların güvenli bağlanma stili arasında bir ilişki olduğu düşünülebilir. Dindar X kuşağı üyeleri bu kategoride diğerlerinden farklı olarak anneliğin olumsuz yönünü ön plana çıkarmışlardır.

Anne siyasi lidere benzer. Çünkü çocuklarının konumuna, statüsüne göre davranış ve yaklaşımları değişiyor (X, K67).

Anne doldurulmamış bir boşluğa benzer. Çünkü annem yıllarca çalıştığı için anne sevgisini yeterince hiçbir zaman tadamadım (X, K68).

Anne bankacıya benzer. Çünkü parası çok olana iyi, az olana farklı davranır (X, K77).

Anne hastalığa benzer. Çünkü kendimi bildim bileli annemin hastalanmaları ile uğraştık (X, E41).

Dindar X kuşağı üyelerinin geliştirdiği “bankacı” ve “siyasi lider” metaforlarıyla annenin karşılıksız bir sevgiye sahip olmadığına dikkat çekildiği, “hastalık” metaforuyla ise “anne”nin zorlu süreçleri çağrıştırdığı anlaşılabılır. Nitekim bu kuşağın ebeveynleri genellikle köyde yaşayan, tarlalarda çalışan, peynirini, sütünü kendisini yapan, halısını kendisi dokuyan, üretici konumunda olan annelerdir. Dolayısıyla bu anneler doğumdan hemen sonra geçim derdiyle ahırdaki ve tarladaki işlerinin başına dönüp, çocuklarıyla yeteri kadar ilgilenememiştir (Teber, 2017). Bu duruma dayanarak dindar X kuşağının anneye ilişkin “boşluk” metaforunu kullanması beklenen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2. Y Kuşağındaki Dindar Kişilerin Anne Algısı

Kadın psikolojisindeki ana duygulardan biri, annelik duygusudur. Kadınlara ait olan bu özel bir hissiyat hakkında bazı filozoflar “İyilik duygusunun dünyaya girdiği kapı, annelik duygusudur” demiştir. Çünkü bu duygu, içerisinde fedakarlık, şefkat, merhamet, iyilik ve doğruluk gibi birçok duygu katmanını barındırmaktadır

(Tarhan, 2013: 301). Çalışmamızın ilk kısmında dindar X kuşağının anne algısı değerlendirildikten sonra bu bölümde ise dindar Y kuşağı üyelerinin “anne” algısı ele alınmış ve bu doğrultuda geliştirilen metaforlar Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Y Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Anne” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar

Metafor	f	%	Metafor	f	%	Metafor	f	%
Güneş	24	12	İsveç çakısı	2	1	İp	1	0,5
Melek	21	10,5	Kalkan	2	1	Kale	1	0,5
Su	15	7,5	Kraliçe arı	2	1	Kamera	1	0,5
Toprak	13	6,5	Mum	2	1	Karınca	1	0,5
Çiçek	11	5,5	Sığınak	2	1	Kitap	1	0,5
Nefes	9	4,5	Yağmur	2	1	Kuş	1	0,5
Ağaç	7	3,5	Ağacın kökleri	1	0,5	Mektedir	1	0,5
Ev	7	3,5	Arkadaş	1	0,5	Mihenk taşı	1	0,5
Işık	7	3,5	Bahçıvan	1	0,5	Müneccim	1	0,5
Kalp	6	3	Bel kemiği	1	0,5	Oksijen	1	0,5
Cennet	5	2,5	Bulut	1	0,5	Okul	1	0,5
Ay	4	2	Dağ	1	0,5	Orman	1	0,5
Ayna	3	1,5	Despot	1	0,5	Otoriter	1	0,5
Liman	3	1,5	Direk	1	0,5	Pırlanta	1	0,5
Öğretmen	3	1,5	Doğa	1	0,5	Powerbank	1	0,5
Pamuk	3	1,5	Evin temeli	1	0,5	Sıcak kek	1	0,5
Pusula	3	1,5	Gemi dümeni	1	0,5	Soba	1	0,5
Diktatör	2	1	Gökyüzü	1	0,5	Umman	1	0,5
Dünya	2	1	Hayat	1	0,5	Yuva	1	0,5
Evin kolonu	2	1	Hazine	1	0,5	Yürüteç	1	0,5
Gül	2	1	İnek	1	0,5	Zeytin ağacı	1	0,5
Toplam						200	100	

Tablo 6’ya bakıldığında Y kuşağındaki katılımcıların anne kavramına yönelik 63 metafor ürettikleri ve 200 görüş belirttikleri görülmektedir. “Anne” algısına ilişkin en fazla metafor geliştiren kuşağın dindar Y kuşağı olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya dahil olan bu jenerasyon “anne” kavramını en çok “güneş” (24 kişi, %12) metaforuyla ilişkilendirmiştir. En fazla bu metaforun tercih edilmesi güneşin en temel ışık kaynağı oluşu ve insan yaşamına katkısı gibi annelerin de evlatlarına karşı sevgisiyle ısıtan, yolu aydınlatan, hayat veren oldukları görüşüyle doğru orantılıdır. Dindar X kuşağında annelik soyut bir metafor olan “cennet”le

ilişkilendirilirken, Y kuşağında ise anne için somut bir metafor olan “güneş” tercih edilmiştir. Kuşaklar arası geçişlerle birlikte dinin işlevselliğinin daha ön planda yer aldığı, metafiziksel kavramların yerini işe yararlı olma, hayatın içerisinde faydasının görünür olup olmaması üzerinden gittiği görülmektedir. X kuşağındaki dindar katılımcılar dini daha ontolojik ve varoluşsal olarak nitelendirip doğanın içinde canlı olmak sebebiyle kendini de o canlıların bir üyesi olarak tanımlamaktadır. Dindar Y kuşağıyla birlikte ise daha sosyalle ve kentsel olarak kendini anlamlandırma ön plana çıktığı için daha çok işlevselliğin kullanıldığı çıkarımı yapılabilir. Dolayısıyla her kuşağın kendine özgü bir yapılanmasının olması beklenebilir. Zaman içerisinde din tanımlarının değişim gösterebilmesi (Yapıcı, 2007: 9) de bunu göstermektedir. Bu nedenle bu durum dindar X ve Y kuşağının metaforlarına bu şekilde yansımış olabilir.

Üretilen 63 metaforun 36 tanesi yalnızca birer katılımcı tarafından kullanılırken, diğer 27 metaforu temsil eden kişi sayısı 2 ile 24 arasında farklılık göstermektedir. En çok tekrar eden 5 metafor ise (1) Güneş (24 kişi, %12), (2) Melek (21 kişi, %10,5), (3) Su (15 kişi, %7,5), (4) Toprak (13 kişi, %6,5) ve (5) Çiçek (11 kişi, %5,5) şeklinde sıralanmaktadır. Dindar Y kuşağı üyelerinin X kuşağındaki dindar katılımcılara nispeten somut metaforları daha fazla tercih ettiği görülmektedir. Bu kuşakta da katılımcılar anneye ilişkin görüşlerini ağırlıklı olarak doğaya ait kavramlarla ifade etmektedir.

Y kuşağındaki dindar katılımcıların geliştirdiği metaforlar, gösterdikleri benzer özelliklere ve katılımcı açıklamalarına göre bir araya getirilerek 6 kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler temsil ettikleri metaforlarla beraber Tablo 7’de sıralanmaktadır.

Tablo 7. Y Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Anne” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı

Kategori	Metafor	f	%
Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Anne	Güneş (21), Melek (14), Çiçek (11), Su (11), Toprak (10), Ağaç (5), Cennet (5), Ay (4), Pamuk (3), Gül (2), İsveç çakısı (2), Yağmur (2), Arkadaş (1), Ayna (1), Bahçıvan (1), Bulut (1), Dünya (1), Gökyüzü (1), Hazine (1), İnek (1), Kamera (1), Karınca (1), Mihenk taşı (1), Mum (1), Orman (1), Pırlanta (1), Powerbank (1), Soba (1), Umman (1), Yuva (1), Zeytin ağacı (1)	109	54,5
Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Anne	Nefes (9), Kalp (6), Su (4), Evin kolonu (2), Kraliçe arı (2), Toprak (2), Ağacın kökleri (1), Bel kemiği (1), Direk (1), Evin temeli (1), Güneş (1), Hayat (1), İp (1), Oksijen (1), Sıcak kek (1)	34	17
Koruyucu Yönüyle Anne	Ev (7), Melek (7), Liman (3), Ağaç (2), Kalkan (2), Sığınak (2), Dağ (1), Doğa (1), Kale (1), Kuş (1), Toprak (1)	28	14
Rehberlik Eden Yönüyle Anne	Işık (7), Pusula (3), Ayna (2), Güneş (2), Gemi dümeni (1), Mum (1), Yürüteç (1)	17	8,5
Eğitici Yönüyle Anne	Öğretmen (3), Dünya (1), Kitap (1), Mektep (1), Müneccim (1), Okul (1)	8	4
Otoriter Yönüyle Anne	Despot (1), Diktatör (2), Otoriter (1)	4	2
Toplam	73	200	100

Tablo 7’de görüldüğü üzere metafor çeşitliliği bakımından kategoriler; “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Anne”, “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Anne”, “Koruyucu Yönüyle Anne”, “Rehberlik Eden Yönüyle Anne”, “Eğitici Yönüyle Anne” ve “Otoriter Yönüyle Anne” kategorisi şeklinde sıralanmıştır. Oluşturulan kategoriler aşağıda ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

Geliştirilen her bir metafora ilişkin ileri sürülen sebepler detaylı bir şekilde analiz edildiğinde, bazı metaforlar ilk bakışta farklı bir mana çağrıştırırken, katılımcının gerekçelendirmesi dikkatli bir şekilde incelendiğinde daha farklı bir perspektiften yaklaşıldığı gözlemlenmektedir. Örneğin dindar X kuşağında görüldüğü gibi “melek” metaforunun hem saflık hem de koruyuculuk yönüne vurgu yapılmış, dolayısıyla bu metafor iki farklı kategori içerisine dahil edilmiştir. Benzer biçimde “güneş, su toprak ağaç” metaforları da birden fazla kategori içerisine dahil edilmiştir.

İnsan beyni içerisinde memleket, evlat ve aidiyet gibi duygular yer almaktadır. Annelik duygusu içerisinde en ön plana çıkan eğilimler ise şefkat ve acıma duygusudur (Tarhan, 2013: 305). Dindar Y neslinin geliştirdiği metaforlardan hareketle ilk sırada “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Anne” kategorisi yer almış, katılımcılar bu kategori içerisinde “anne”yi denge sağlayan, saflık ve sıcaklık içeren, eşitleyen, güzelleştiren, mutluluk ve cesaret kaynağı, fedakarlık yapan ve sorun çözen olarak tanımlamıştır.

Anne dengeli mihenk taşına benzer. Çünkü evdeki herkes onun için değerli bir madendir. Hangisinin gümüş hangisinin altın olduğunu bilse dahi dengeyi kurabilendir (Y, K16).

Anne güneşe benzer. Çünkü sıcaklığı ile her zaman ailedeki herkesi ısıtır, mutlu eder, yaşam cesaretimizi ve sevincimizi annemizden alırız (Y, K41).

Anne isveç çakısına benzer. Çünkü konu evladı oldu mu yapamayacağı, çözemeyeceği bir şey yoktur (Y, K47).

Anne cennetteki en güzel en hoş kokan çiçeklere benzer. Çünkü anneler bütün evlatlarına eşit davranmaya çalışır. Sürekli onların iyiliğini ister. Çocuğunun başına bir şey gelmemesi için canını dahi feda eder. Bir sırrınız varsa bir şey yapacaksanız ilk annemize söyleyelim. Çünkü anneler hiç bir zaman çocuklarının kötülüklerini istemez (Y, K90).

Annem buluta benzer. Çünkü bulut gibi kalbinde her daim saflık barındırır (Y, E40).

Sarıtaş ve Bozkurt (2020)’un annelik deneyimine yönelik gerçekleştirdikleri çalışmada da anneliğin “sevgideki son nokta, affetmek, merhamet ve acıma duygusu,

sorumluluk ve koruma duygusu” gibi kavramlarla ifade edildiği görülmektedir. Bu durum annelerin fedakar, sahiplenici, korumacı hayatına çocuklarına atfetme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bundan hareketle Sarıtaş ve Bozkurt (2020)’un araştırma sonuçlarının çalışmamızla ortak özellikler taşıdığı görülmektedir.

Buldur ve Göcen (2021)’in plansız gebelik yaşayan anne adaylarıyla gerçekleştirdikleri araştırmada da, bütün katılımcıların anneliği anlamlandırma “karşılıksızlık, sevgi ve fedakarlık” zemininde birleşmeleri çalışmamızla benzer niteliklere sahiptir.

Anneler sahip oldukları vasıflarla insan hayatında hayati bir rol üstlenmektedir. Dolayısıyla onun olmadığı bir aile ve yaşam düşünülemez. Bu durumdan hareketle “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Anne” kategorisi geliştirilmiştir. Araştırmamızdaki dindar Y kuşağının, dindar X neslinden farklı olarak annenin koruyuculuk yönünden önce yaşam kaynağı oluşunu önceledikleri tespit edilmiştir. Y kuşağının anneleriyle birlikte daha fazla iletişim kurabilmesi ve daha güçlü bağlar geliştirebilmesi, annenin yaşamsal varlığının koruyuculuğundan önce ele alınmasını sağlamış olabilir. Bununla birlikte X kuşağında daha ataerkil bir toplum yapısı hakim olduğundan dolayı anne figürü temelde koruyuculuğu üzerinden ele alınmış, Y ve Z kuşağında ise ataerkil toplum yapısının da değişimiyle birlikte annenin yaşam veren oluşu öne çıkmış olabilir. Sosyal rollerin dengeli dağılımı annenin biyolojik fonksiyonu olan yaşam verme özelliğini ön plana çıkarmıştır denilebilir. Kur’an’da “Size hayatı veren de odur, sonra sizi öldürür, sonra sizi yine diriltir, hakikaten insan çok nankördür” (Hac 22/66) ayetinden de hareketle dindar bireyler de temelde yaşatanın Allah olduğunu bilmekle beraber anneyi de bir nimet olarak hayat veren gibi ifade etmiş olabilirler. Katılımcılar bu kategoride annenin aileyi kuran, insanın bir aile içinde yer aldığı duygusunu kişiye hissettiren, maddi manevi ihtiyaçlarını gideren, ailenin gelişimini ve ayakta durmasını sağlayan olduğuna şu ifadelerle dikkat çekmektedir:

Anne nefes almaya benzer. Çünkü varlığını bazen unuturuz ama yokluğu bizi yaşamdan koparır (Y, K29).

Anne bel kemiğine benzer. Çünkü anne olmazsa aile dik duramaz (Y, K60).

Anne sıcak keke benzer. Çünkü ev o varken yuva olur (Y, K72).

Anne suya benzer. Çünkü bizi dünyaya getirendir, hayatın kaynağıdır. Temiz ve saf sevgisi vardır. Ona hep ihtiyaç duyarız (Y, E41).

Anne insanın kalbine benzer. Çünkü o sağlıklı ise evlatlar ve aile sağlıklıdır. O iyi değilse her şey sorunludur (Y, E71).

Yukarıdaki metafor ve açıklamalarında belirtildiği üzere annenin evi ve aileyi ayakta tutan yegane unsur olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Kocatepe ve Bilgi (2018)'nin annelerle gerçekleştirdiği çalışmada da annelerin kendilerini “evi çekip çeviren, evin olmazsa olmaz üyesi” olarak tanımlaması çalışmamızın bu kısmıyla ortak özellikler taşımaktadır.

Y kuşağındaki dindar kişilerin geliştirdiği metaforlardan oluşan bir diğer kategori ise “Koruyucu Yönüyle Anne” kategorisidir. Katılımcılar, anneyi en çok “melek” ve “ev” kavramlarıyla ele almış ve annenin temelde koruyan, toplayan ve kucaklayan oluşuna şöyle vurgu yapmışlardır:

Anne meleğe benzer. Çünkü her türlü kötülükten uzak tutar (Y, K34).

Anne eve benzer. Çünkü içine girdiğinde korur ve sarmalar (Y, K35).

Anne kaleye benzer. Çünkü her şartta ve koşulda, menfaatsiz, karşılıksız sığınılan biridir (Y, E32).

Anne toprağa benzer. Çünkü bağrından yetişen canlılara her zaman sahip çıkar. Sarıp sarmalar (Y, E38).

Anne kuşa benzer. Çünkü yavrularını koruyup kollar (Y, E75).

X kuşağı ebeveynleri çocuklarıyla geçim derdiyle çok çalışmış ve çocuklarıyla ilgilenmeye yeteri kadar zaman ayıramamışken Y kuşağı için ise durum değişkenlik göstermiştir. Kente göçlerin başlamasıyla birlikte anneler tarla işleri olmadan yalnızca ev işleriyle ilgilenmeye başlamış ve evlatlarıyla daha fazla ilgilenebilmiştir. Dolayısıyla bu kuşaktaki annelerin çocuklarına daha iyi kılavuzluk

edebilecekleri bir zemine sahip oldukları söylenebilir. Böylece dindar Y kuşağı, anneyi hayatın koruyucu unsuru olarak nitelendirdikten sonra, onun en fazla yol göstericilik yönüne vurgu yaparak “Rehberlik Eden Yönüyle Anne” kategorisini oluşturmuştur.

Anne pusulaya benzer. Çünkü her zaman bize doğruları gösterir (Y, K79).

Anne aynaya benzer. Çünkü çocuğun karakterine etki edecek en büyük unsur odur.

Yıllar geçtikçe baktığımda içinde annenin değerlerini görürsün (Y, E19).

Yukarıdaki açıklamalarda da yer aldığı üzere annenin yol göstericilik vasfı yanında çocuğun yaşamında her daim yansımaları bulunmaktadır. Bunun yanında anneler yaşamın her alanında doğruyu öğreten ve aydınlatan konumuyla çocuğun ilk öğretmeni konumunda yer almaktadır. Bazı katılımcılar ürettikleri metaforlarla anneliğin öğretici yönünü ön plana çıkarmış ve bundan hareketle “Eğitici Yönüyle Anne” kategorisi oluşturulmuştur. Dindar Y kuşağı üyeleri bu duruma dair görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

Anne öğretmene benzer. Çünkü çocuk ilk eğitimini en çok vakit geçirdiği annesinden alır (Y, K20).

Anne mektebe benzer. Çünkü her adımı her harfi annelerimizden öğreniriz. Sadece kelime değil huy ve tavır da öğreniriz Allahın izniyle (Y, K67).

Yukarıdaki katılımcı ifadesinde de belirtildiği üzere eğiticilik tek bir alanla sınırlanmayıp anneden edinilen her bir değer eğiticilik kapsamında değerlendirilmiştir. Kılıç (2022)’ın çalışmasında da akademisyen annelerin çocukların gelişim seviyelerine uygun olarak başta ahlaki değerlere yönelik eğitim vermeye çabaladıkları, sevgiye dayalı bir tutumla dine ilişkin olumlu bir perspektif kazandırmaya gayret ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla anneler başta din eğitimi noktasında olmak üzere çocuğun yaşamında ilk eğitici olarak yer almaktadır. Bizim çalışmamızda da annenin eğitici olarak görülmesi bu araştırmayla uyum göstermektedir. Benzer biçimde Koyuncu (2008)’nin çalışmasında da annelerin çocuklarına din eğitimi verebilmek için çok emek verdikleri tespit edilmiştir.

Alparslan (2020)'ın “Nesiller Arası Aktarımda Kadınlık ve Annelik İnşaları” isimli çalışmasında da katılımcıların hepsi anneliğin, evladının refahıyla ölçülmesi düşüncesindedir. Katılımcılara göre iyi anne çocuğunu en iyi şekilde eğitip yetiştirendir. Dolayısıyla çalışmanın sonucu bizim çalışmamızla örtüşmektedir.

Dindar Y kuşağı üyelerinin “anne” algısına dair değindikleri diğer bir nokta ise annenin evlatlarına karşı sergilediği katı tutumdur. Dolayısıyla ortaya çıkan metaforlardan hareketle “Otoriter Yönüyle Anne” kategorisi oluşturulmuştur.

Anne diktatöre benzer. Çünkü kontrolcüdür (Y, K30).

Annem despota benzer. Çünkü kararlı ve kuralcıdır. Umre ve hacca gidip gelmiştir.

Namazında orucundadır. Benim üstümde bu konuda baskı kurmaz ancak kılık kıyafet konusunda çatışma yaşadığımız zamanlar olmuştur (Y, K51).

Örneklem grubundaki dindar X neslinden farklı olarak Y kuşağında “Olumsuz Yönüyle Anne” yerine “Otoriter Yönüyle Anne” kategorisi eklenmiştir. Bu kategori içerisinde hakimiyetin annede olduğu görülmekte birlikte bu durumun bütünüyle olumsuzluk içermediği, belirli konuları kapsadığı düşünülebilir. Anne hakkındaki tutum ve davranışlar, kişinin Allah tasavvurunu da etkileyebilmektedir. Mehmedoğlu'nun (2011) araştırmasında da ele alındığı üzere eşitlikçi bir anne imajının, otoriter ve müdahaleci anne imajlarından daha olumlu bir Tanrı algısı oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla bizim çalışmamızdaki dindar bireyler ekseninde de olumsuz anne algısının kişilerde olumsuz bir Tanrı tasavvuruna zemin oluşturduğu çıkarımı yapılabilir.

1.3. Z Kuşağındaki Dindar Kişilerin Anne Algısı

Annelik olgusu, insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar varlığını devam ettiren biyolojik bir durum olmaktan ziyade, farklı toplumlarda ona yüklenen farklı algılar, anlamlar ve beklentiler sebebiyle birçok araştırmaya konu olmaktadır (Kılıç, 2019: 17-18). Çalışmanın önceki bölümlerinde dindar X ve Y kuşağının anne algısı değerlendirildikten sonra bu bölümde dindar Z jenerasyonunun “anne” algısı

incelenecektir. Katılımcıların “anne” kavramına ilişkin ürettikleri metaforların frekans ve yüzde dağılımlarına ilişkin bilgiler Tablo 8’de gösterilmektedir.

Tablo 8. Z Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Anne” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar

Metafor	f	%	Metafor	f	%	Metafor	f	%
Melek	26	13	Dünya	2	1	Düğme	1	0,5
Güneş	18	9	Gökkuşağı	2	1	Gölge	1	0,5
Çiçek	16	8	Halat	2	1	Gövde	1	0,5
Su	13	6,5	İlaç	2	1	Heykeltıraş	1	0,5
Ağaç	10	5	Liman	2	1	İç işleri	1	0,5
Toprak	10	5	Okul	2	1	bakanı		
Gül	6	3	Pusula	2	1	Kara gül	1	0,5
Öğretmen	6	3	Sığınak	2	1	Karınca	1	0,5
Işık	5	2,5	Yağmur	2	1	Koku	1	0,5
Kitap	5	2,5	Anahtar	1	0,5	Komutan	1	0,5
Nefes	5	2,5	Ayna	1	0,5	Kural	1	0,5
Ağaç dalı	4	2	Battaniye	1	0,5	Kuş	1	0,5
Ay	4	2	Beyaz renk	1	0,5	Mimar	1	0,5
Gökyüzü	4	2	Cam	1	0,5	Mum ışığı	1	0,5
Yuva	4	2	Cennet	1	0,5	Okyanus	1	0,5
Ağaç kökü	3	1,5	kapısı			Para	1	0,5
Binanın temeli	3	1,5	Çatı	1	0,5	Tuğla	1	0,5
Ev	3	1,5	Dağ	1	0,5	Tutkal	1	0,5
Rehber	3	1,5	Deniz	1	0,5	Tuz	1	0,5
Yıldız	3	1,5	Devlet	1	0,5	Toplam	200	100
Çınar ağacı	2	1	Duvar	1	0,5			

Tablo 8’deki verilere göre araştırmaya dahil olan Z kuşağı “anne” kavramına yönelik 59 metafor geliştirmiş ve bu metaforlara yönelik 200 görüş ortaya koymuştur. Dindar Y kuşağına göre daha az metafor geliştiren Z kuşağı üyeleri, X kuşağı gibi en fazla soyut metafor üreterek “melek” (26 kişi, %13) metaforunu kullanmışlar, meleklerin saf ve temiz olmaları, insanları tehlikelere karşı korumalarıyla annelik arasında bağlantı kurmuşlardır.

Elde edilen 59 metaforun 29’u birer katılımcı tarafından kullanılırken, diğer 30 metaforu temsil eden kişi sayısı 2 ile 26 arasında farklılık göstermektedir. En çok tekrar eden 5 metafor ise (1) Melek (26 kişi, %13), (2) Güneş (18 kişi, %9), (3)

Çiçek (16 kişi, %8), (4) Su (13 kişi, %6,5) ve (5) Ağaç (10 kişi, %5) şeklinde sıralanmaktadır. Ortaya konan metaforların geneli incelendiğinde çoğunlukla somut metaforların tercih edildiği ve doğaya ait kavramların sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmada elde edilen verilere göre, Z kuşağındaki dindar katılımcılar tarafından “anne” kavramına ilişkin üretilen metaforlar 6 kategori altında toplanmış ve bunlar Tablo 9’da şöyle ele alınmıştır.

Tablo 9. Z Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Anne” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı

Kategori	Metafor	f	%
Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/ Yaşama Değer Katan Yönüyle Anne	Melek (18), Güneş (16), Çiçek (16), Ağaç (10), Toprak (7), Gül (5), Gökyüzü (4), Ev (3), Su (3), Dünya (2), Gökkuşağı (2), Halat (2), Yağmur (2), Ayna (1), Beyaz renk (1), Cam (1), Cennet kapısı (1), Dağ (1), Deniz (1), Işık (1), Kara gül (1), Koku (1), Mimar (1), Tutkal (1)	101	50,5
Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Anne	Su (10), Nefes (5), Ağaç kökü (3), Binanın temeli (3), Toprak (3), Çınar ağacı (2), Ağaç dalı (1), Anahtar (1), Düğme (1), Gövde (1), Para (1), Tuğla (1), Tuz (1)	33	16,5
Koruyucu Yönüyle Anne	Melek (7), Ağaç dalı (3), Yuva (4), İlaç (2), Liman (2), Sığınak (2), Battaniye (1), Çatı (1), Duvar (1), Gölge (1), Gül (1), Güneş (1), Kuş (1)	27	13,5
Rehberlik Eden Yönüyle Anne	Ay (4), Işık (4), Rehber (3), Yıldız (3), Pusula (2), Güneş (1), Melek (1), Mum ışığı (1)	19	9,5
Eğitici Yönüyle Anne	Öğretmen (6), Kitap (5), Okul (2), Heykeltraş (1), Karınca (1), Okyanus (1)	16	8
Otoriter Yönüyle Anne	Devlet (1), İç işleri bakanı (1), Komutan (1), Kural (1)	4	2

Toplam	68	200	100
---------------	-----------	------------	------------

Tablo 9’da görüldüğü üzere katılımcıların ürettiği metaforlar 6 kavramsal kategoride toplanmıştır. Bu kategoriler metafor çeşitliliği bakımından; “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Anne”, “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Anne”, “Koruyucu Yönüyle Anne”, “Rehberlik Eden Yönüyle Anne”, “Eğitici Yönüyle Anne” ve “Otoriter Yönüyle Anne” kategorisi şeklinde sıralanmıştır. Ortaya çıkan kategoriler aşağıda ayrı ayrı ele alınarak değerlendirilmiştir.

Çalışma grubundaki Z kuşağının geliştirdikleri bazı metaforlar aynı olsa da farklı kategoriler altında ele alınmıştır. Örneğin melek ve gül metaforları hem “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Anne”, hem de “Koruyucu Yönüyle Anne” kategorileri altında değerlendirilmiştir. Melek metaforuyla annenin hiçbir kötülük barındırmaması ve ailesini dış tehditlerden muhafaza etmesi, gül metaforuyla ise annenin hem güzellik sahibi olması, hem de dikenleri sayesinde koruyuculuk vasfı taşıdığı vurgulanmak istenmiştir.

Dindar X ve Y neslinde görüldüğü gibi “anne” algısına ilişkin en çok metafor içeren ve ilk sırada yer alan kavramsal kategori “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Anne” kategorisidir. Katılımcıların “biçim veren, masum, değer katan, eşsiz, sorunlara çözüm bulan anne” bakış açıları bu kategoride bir araya getirilmiş ve bu durum şu ifadelerle açıklanmıştır:

Anne kara güle benzer. Çünkü çok nadir yetişen ve hassas bir canlıdır. Annem de benim için çok önemlidir ve bir tanedir (Z, K14).

Anne beyaz renge benzer. Çünkü saf ve temizdir (Z, K18).

Anne ışığa benzer. Çünkü onun varlığıyla aydınlanır evler (Z, K61).

Anne güzel kokan çiçeğe benzer. Çünkü hem kendisi güzeldir hem de çevresine güzellik saçar. Bakanda merhamet doğar, güzel duygular hissettirir (Z, K71).

Anne suya benzer. Çünkü onda ferahlarız. Bütün dertlerimizi, sıkıntılarımızı ve sorunlarımızı ona dökeriz. O da su gibi onları alıp götürür (Z, E54).

Dündar ve arkadaşları (2011) tarafından gerçekleştirilen, 18-22 yaş arası ve 50 yaş üstü kişilerin anne ve baba kavramlarına yükledikleri anlamların incelendiği araştırmada da, 18-22 yaş grubundan elde edilen bulgular annelerin samimiyet, sıcaklık belirten duygusal sözcüklerle ifade edildiği yönündedir. Dolayısıyla ortaya çıkan bu bulgular çalışmamızla paralellik göstermektedir. Yıldız (2019)’ın çalışmasında da 4. sınıf öğrencilerinin, annelik değerini en fazla “koşulsuz sevgi” ile tanımlaması araştırmamızla benzer niteliklere sahiptir.

Annenin kişinin yaşamında sınırsız sevgi ve şefkat unsuru olarak ele alınmasıyla birlikte üzerinde durulan diğer bir nokta ise annenin yaşamın ana kaynağı olduğu vurgusudur. Bu doğrultuda geliştirilen metaforlarla annenin konumu arasında ilişki kurulmuş ve “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Anne” kategorisi oluşturulmuştur. Bu kategoride kişiler annelerine dair bağlılıkları üzerinden duygu temelli tanımlamalar yapmışlardır. Bu kategoride anneye ilişkin görüşler, onun aileyi oluşturan ve dik tutan olması ekseninde bir araya getirilmiştir.

Anne tuza benzer. Çünkü o olmadan hiçbir şeyin tadı yoktur (Z, K12).

Anne suya benzer. Çünkü her şeye su gerekir. Serinletmek istediğinizde serinletir. Acı yediğinizde ferahlatır. Bu yüzden anne suya benzer. Su hakikattir. Hakikati onda görürüz (Z, K13).

Anne toprağa benzer. Çünkü ağaç istediği kadar olsun toprak olmazsa çürür o ağaç toprak olduğu müddetçe ağaç büyür, dallanır, şekillenir ve güzelleşir. Anne de güzel bir ağacın verimli toprağı gibi olmalıdır (Z, K15).

Annem paraya benzer. Çünkü her zaman ihtiyacım var ona (Z, E5).

Anne bülbül yuvasının dala tutunmasını sağlayan bir ağaç dalına benzer. Çünkü aileyi tutan, koruyan ve yuvanın oluşmasını sağlayan en önemli etkidir (Z, E44).

Anne binanın temeline benzer. Çünkü aileyi ve toplumu ayakta tutan annedir (Z, E94).

“Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Anne” kategorisinden sonra “anne” kavramının en fazla koruyuculuğuna dikkat çekilmiş ve “Koruyucu Yönüyle Anne” kategorisi oluşturulmuştur. Bu kategori içerisinde de en fazla “melek” metaforunun

tercih edilmesinde dindar bireylerin “O, kullarının üstünde mutlak hâkimiyet sahibidir. Üzerinize de koruyucu melekler gönderir...” (Enam, 6/61) ayetiyle bağlantı kurduklarını söylemek mümkündür. Kullanılan metaforların sahip olduğu koruyuculuk vasfına benzer şekilde, annenin de evlatlarını dış tehlikelerden koruduğu ve güven unsuru olduğu düşünülebilir.

Anne bir sığınağa benzer. Çünkü annenin sevgisi, herhangi bir insanın başkasına duyacağı sevgiden daha kuvvetlidir. Merhameti ise Allah'ın onların kalplerine koyduğu çok muhteşem bir duygudur. Çocuğu için ölümü bile göze alacak kadar kendinden vazgeçmiş, hayatının merkezine çocuğunu koymuştur. Onu korumak kollamak yegane görevidir (Z, K25).

Anne meleğe benzer. Çünkü bizi kötülüklerden uzaklaştırır, her daim iyiliğimizi düşünür (Z, K42).

Anne güle benzer. Çünkü bize hep iyi davranır ama bizi korumak için hep dikenlerini hazırda tutar (Z, E81).

Araştırmamıza dahil olan dindar Z kuşağı üyeleri “anne”ye ilişkin ürettikleri bazı metaforlarla annenin kılavuzluk yönünü vurgulamış ve bu doğrultuda “Rehberlik Eden Yönüyle Anne” kategorisi oluşturulmuştur. Bu kategorinin içerdiği metaforlara bakıldığında Z kuşağındaki dindar kişilerin anneyi yol ve yön gösterici olarak nitelendirerek, yaşama destek sağlayan biri olarak gördüklerini söylemek mümkündür.

Anne karanlıktaki bir mum ışığına benzer. Çünkü ışığıyla yön verir, aydınlatır (Z, K16).

Anne yıldıza benzer. Çünkü hep gökyüzündedir. Gündüz göremesek de orada olduğunu biliriz. Gece karanlıkta yolumuzu aydınlatır (Z, K17).

Anne pusulaya benzer. Çünkü yönünüzü bulmanızı sağlar (Z, K26).

Anne meleğe benzer. Çünkü anneler biz doğduktan sonra bize hayatın nasıl doğru şekilde yaşanacağını gösterir. Anneler bizim asla yanlış yapmamızı istemez, hep iyi yoldan gitmemizi isterler. Melek yüzlü tabiri anneler için geçerlidir bence. Bize hep güler yüzlü, mutlu ve iyi yandaşlar (Z, E19).

Yukarıdaki ifadelerden de hareketle İslam’da da "Dünyaya gelen her insan fitrat üzere doğar; sonra anne ve babası onu Yahudi, Hristiyan, Mecüsi (farklı bir rivayete göre hatta müşrik) yapar" (Buhari, "Cenaiz", 79, 80, 93; Müslim, "Kader", 22-25) hadisinden hareketle insanların asıl dinlerinin İslam olduğu, sonrasında çevresel etmenlere dayalı olarak farklı dinlere yönelim yaşandığı görülebilmektedir (Hökelekli, 1996: 47). Hem geleneğimizde hem de dini anlamda dini öğretimin anne üzerinden ele alındığı düşünüldüğünde, bu anlamda dindar insanlar açısından anne babanın rehberliğinin önemsendiğini ve annenin çocuğun dini yaşamı hakkında da önemli bir misyon yüklendiğini söylemek mümkündür. Bu da dindar katılımcıların metaforlarına bu şekilde yansımış olabilir.

Karaymirza (2019)’nın üç kuşak annelerle gerçekleştirdiği araştırmasında birinci ve ikinci kuşak kadınlar için aile içi görevler ön plandayken, üçüncü kuşak için bireysel kararlar öne çıkmaktadır. Bu minvalde birinci kuşak kadınların ataerkil sistem içinde geleneksel aile yapısını sürdürmesinden ötürü, sonraki kuşaklar için kişisel kararlara saygı duyulmaması aile içi tartışmalara zemin hazırlamaktadır. Bu kuşak kadınları, teknolojik ya da bilimsel kaynaklara başvurma yanı sıra annelerinden destek almakta olup, onlara danıştıklarını belirtmişlerdir. Üçüncü kuşak tartışma yaşasa dahi anneleri onlar için önemli bir yere sahiptir. Bizim çalışmamızda da dindar Z kuşağının kılavuzluk eden, olumlu bir “anne” algısına sahip oluşu Karaymirza (2019)’nın araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir.

İslam dininde de anne merkezi bir role sahiptir. Dindar annelerin misyonu çocuklarına yalnızca dini bir eğitim vermekten ibaret olmamakta, çocukların yaşamlarında rol model olarak da onlara öğreticilik yapmaktadırlar (Schimmel, 2004; akt. Hayta, 2006: 51). Bizim çalışmamızda da dindar bireylerin, anneleri eğitici olarak tanımladıkları görülmüş ve bu doğrultuda “Eğitici Yönüyle Anne” kategorisi oluşturulmuştur. Bu kategori içerisinde yer alan metaforlarla annenin biçimlendiren ve bilgilendiren oluşunun altı çizilmiştir.

Anne kitaba benzer. Çünkü iyiyi de kötüyü de evvela ondan öğrenir, davranışlarımıza şekil veririz. Aslında anneyi okumak bir nevi hayatı okumaktır (Z,

K7).

Anne heykeltıraşa benzer. Çünkü çocuğu anne yontar. O ne şekil verirse çocuk o şekli alır (Z, K9).

Anne okula benzer. Çünkü hayata dair ilk eğitimini çoğunlukla anneden almak durumunda kalır çocuk. Bu aile okulunun normal okulla bir ortak özelliği olduğunu gözlemlemek mümkündür. Bu ortaklık, ikisinde de eğitim ile birlikte belli başlı değerlerin, kavram ve fikirlerin hatta dünya görüşlerinin alt-metin olarak öğrenim görene belletilmesidir. Bu da normaldir, zira eğitim belli başlı temel değerler üzerinden yükselir diye düşünüyorum (Z, K28).

Anne okyanusa benzer. Çünkü ondan alacağım sonsuz bilgi birikimi var (Z, E80).

Z jenerasyonu “devlet, iç işleri bakanı, komutan, kural” gibi metaforlarla ise annenin yönetici vasfını öne çıkarmış ve katılımcıların bu duruma dair ifadeleri “Otoriter Yönüyle Anne” kategorisi altında bir araya getirilmiştir. Bu kategorinin oluşturulmasında Z kuşağının bireyselliğe ve özgürlüğe düşkün olması, dolayısıyla kurallara ve otoriteye boyun eğmek istememeleri yatmaktadır.

Anne otoriter komutana benzer. Çünkü sert tavrı ve mizacı vardır (Z, K96).

Anne içişleri bakanına benzer. Çünkü evdeki tüm işleri yönetir (Z, E35).

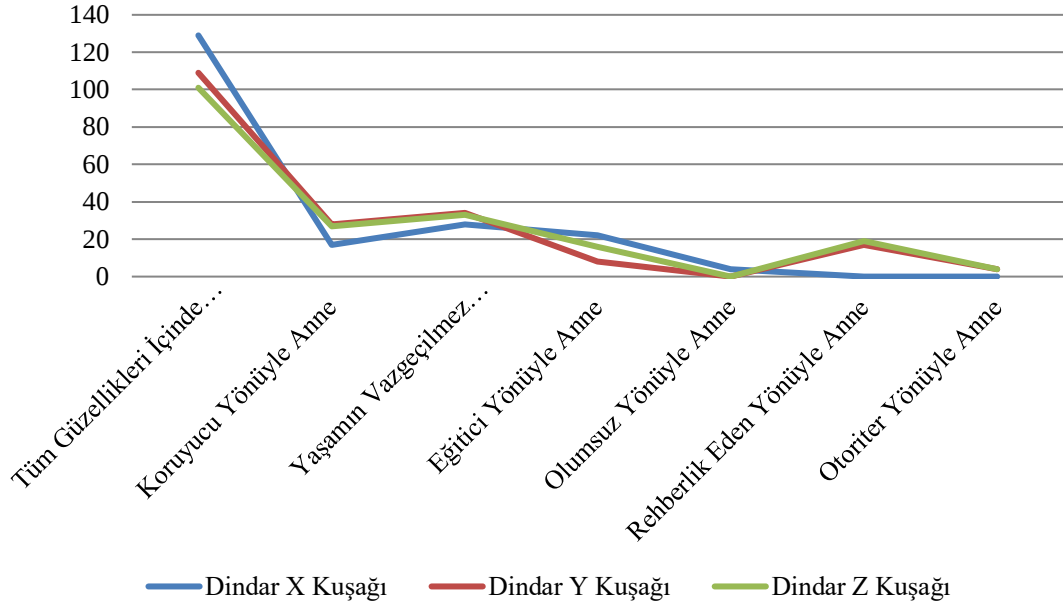
Anne kurallara benzer. Çünkü ne kadar itiraz etsen de döneceğin yer yine odur (Z, E58).

Anne devlete benzer. Çünkü kuralcıdır (Z, E83).

Benzer biçimde Karaymirza (2019)’nın kuşaklar arası anneliği incelediği çalışmasında da üçüncü kuşaktaki kadınlar evde kuralları annelerinin belirlediğini ifade etmiş olup, babalarına neredeyse hiç değinmemişlerdir. Bu durumun nedeni olarak ev işlerine dair tüm sorumlulukların annelerin omzunda olması ve babaların ev içi işlere pek dahil olmaması gösterilebilir.

X, Y ve Z kuşağındaki dindar bireylerin anne algısına ilişkin oluşturulan metaforların kategorilere göre dağılımı Şekil-1’de gösterilmektedir.

Şekil 1. X, Y ve Z Kuşağındaki Dindar Bireylerin "Anne" Algısına İlişkin Oluşturulan Kategorilerin Kuşaklara Göre Dağılımı

Şekil 1’de görüldüğü üzere X kuşağının anne algısına ilişkin ürettiği metaforlar 5, Y ve Z kuşağının ürettiği metaforlar ise 6 kavramsal kategoride toplanmıştır. Y ve Z neslinde X kuşağından farklı olarak “Rehberlik Eden Yönüyle Anne” kategorisine yer verilmiştir. Bununla birlikte dindar X kuşağındaki “Olumsuz Yönüyle Anne” kategorisinin yerini ise diğer kuşaklarda “Otoriter Yönüyle Anne” kategorisi almıştır. X kuşağında ikinci sırada annenin koruyuculuğuna vurgu yapılırken, Y ve Z kuşağında yaşamda vazgeçilmez oluşu ön plana çıkarılmıştır. X kuşağında “Eğitici Yönüyle Anne” kategorisinin yerini Y ve Z kuşağında “Rehberlik Eden Yönüyle Anne” kategorisi almış, bu kuşaklarda eğiticilik bir alt kategoride ele alınmıştır.

2. X, Y VE Z KUŞAĞINDAKİ DİNDAR KİŞİLERİN BABA ALGISI

2.1. X Kuşağındaki Dindar Kişilerin Baba Algısı

Babalık bireysel ve toplumsal otoritenin temsili olarak toplumsal değişimin odak noktasında bulunmaktadır. Dolayısıyla kişisel ve toplumsal yaşamın gelişimiyle baba rolünün gelişimi aynı düzlemde yer almaktadır (Avşar, 2017: 233). Çalışmanın bu bölümünde kuşaklar nezdinde “baba” algısı araştırmaya dahil olan dindar kuşaklar tarafından ele alınacaktır. Buna yönelik, X kuşağındaki dindar katılımcıların “baba” kavramına ilişkin ürettikleri metaforlar Tablo 10’da yer almaktadır.

Tablo 10. X Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Baba” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar

Metafor	f	%	Metafor	f	%	Metafor	f	%
Dağ	42	21	Ağaç gövdesi	1	0,5	Kale duvarları	1	0,5
Ağaç	25	12,5	Ahret	1	0,5	Kapı	1	0,5
Çınar	20	10	Başrol Oyuncusu	1	0,5	Karınca	1	0,5
Ay	12	6	Bayrak	1	0,5	Kıyı	1	0,5
Evin direği	11	5,5	Can damarı	1	0,5	Koruyucu	1	0,5
Çoban	9	4,5	Devlet	1	0,5	Köy ağası	1	0,5
Evin çatısı	9	4,5	Devlet başkanı	1	0,5	Melek	1	0,5
Kale	8	4	Emekçi	1	0,5	Meyve kabuğu	1	0,5
Komutan	7	3,5	Figür	1	0,5	Mürşid	1	0,5
Nefes	7	3,5	Gölge	1	0,5	Polis	1	0,5
Zırh	7	3,5	Gövde	1	0,5	Rota	1	0,5
Binanın temeli	6	3	Güçlü insane	1	0,5	Sert görümlü	1	0,5
Arı	4	2	Güneş	1	0,5	yumuşak yüz		
Yıldız	4	2	Hayat	1	0,5	Terazi	1	0,5
			Huzur	1	0,5	Yaşam iksiri	1	0,5
Toplam							200	100

Tablo 10’deki verilere bakıldığında X kuşağındaki dindar bireylerin “baba” kavramına yönelik 43 metafor ürettikleri ve 200 görüş belirttikleri görülmektedir. Bu metaforlar içerisinde en fazla tekrar eden metafor imgesi “dağ” (42 kişi, %21) dir. Dağın güçlü, heybetli ve güçlü duruşu, bu kuşağın babayı “dağ” metaforuyla

açıklama sebeplerindendir.

Elde edilen 43 metaforun 29’u birer katılımcı tarafından kullanılırken, diğer 14 metaforu temsil eden kişi sayısı 4 ile 42 arasında farklılık göstermektedir. En çok tekrar eden 5 metafor ise (1) Dağ (42 kişi, %21), (2) Ağaç (25 kişi, %12,5), (3) Çınar (20 kişi, %10), (4) Ay (12 kişi, %6) ve (5) Evin direği (11 kişi, %5,5) şeklinde sıralanmakta ve tümünün somut kavramlar olduğu göze çarpmaktadır. Yine çoğunlukla tabiat unsurlarına yer verildiği görülmektedir. X kuşağı anne algısına yönelik yolu aydınlatan anlamında en büyük ışık kaynağı olan güneş metaforunu kullanmış, babaya dair aynı anlamı ifade ederken ise güneşten ışığını alan ay metaforunu tercih etmiştir.

X kuşağındaki katılımcıların ürettiği metaforlar, gösterdikleri benzer özelliklere ve katılımcı açıklamalarına göre bir araya getirilerek 5 kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler temsil ettikleri metaforlarla beraber Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. X Kuşağındaki Katılımcıların “Baba” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı

Kategori	Metafor	f	%
Güçlü ve Koruyucu Yönüyle Baba	Dağ (39), Çınar ağacı (20), Ağaç (12), Çoban (9), Evin çatısı (9), Kale (8), Komutan (7), Zırh (7), Binanın temeli (6), Ağaç gövdesi (1), Başrol oyuncusu (1), Bayrak (1), Devlet (1), Gölge (1), Güçlü insan (1), Huzur (1), Kale duvarları (1), Kapı (1), Kıyı (1), Koruyucu (1), Meyve kabuğu (1), Polis (1), Sert görünümlü yumuşak yüz (1)	131	65,5
Rehberlik Eden Yönüyle Baba	Ağaç (12), Ay (10), Yıldız (4), Dağ (3), Ay (2), Güneş (1), Hayat (1), Melek (1), Mürşid (1), Rota (1), Yaşam iksiri (1)	37	18,5
Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak	Evin direği (11), Nefes (7), Ağaç (1), Can damarı (1), Gövde (1)	21	10,5

Baba				
Azim ve Çalışkanlık Yönüyle Baba	Arı (4), Emekçi (1), Karınca (1)	6	3	
Otoriter Yönüyle Baba	Ahret (1), Devlet başkanı (1), Figür (1), Köy ağası (1), Terazi (1)	5	2,5	
Toplam	47	200	100	

Tablo 11’de görüldüğü üzere kategoriler metafor çeşitliliği bakımından; “Güçlü ve Koruyucu Yönüyle Baba”, “Rehberlik Eden Yönüyle Baba”, “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Baba”, “Azim ve Çalışkanlık Yönüyle Baba”, ve “Otoriter Yönüyle Baba” şeklinde sıralanmıştır. Bu kategoriler aşağıda ayrı ayrı ele alınmıştır.

Annelik biyolojik bir dürtü iken babalık ona göre biraz daha öğrenilmesi gereken bir durumdur. Erkeklerde evladını koruma ve gereksinimlerini gidermeye ilişkin bağıllık duygusu daha baskındır (Tarhan, 2013: 308). Katılımcılar tarafından oluşturulan metaforlarda da babalığın en çok güçlü ve koruyucu yönünün ön plana çıkarıldığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda ele alınan metaforlar “Güçlü ve Koruyucu Yönüyle Baba” kategorisi altında bir araya getirilmiş ve en sık “dağ” metaforu kullanılmıştır.

Baba evin çatısına benzer. Çünkü evini, yuvasını her türlü dış etkenlere karşı korur.

Çatısız bir ev dış etkenlere karşı dayanıksızdır (X, K24).

Baba meyvenin dışındaki dış kabuktur. Çünkü her zorluğu ilk o karşılar (X, E9).

Baba sert görünümlü yumuşak yüze benzer. Çünkü her ne kadar sevgisini belli etmese de biliriz ki arkamızda koca bir çınar gibi vardır (X, E86).

Yukarıdaki açıklamalarda da ele alındığı üzere İslam toplumunda da kadın ve çocukların bütünüyle erkeğe bağlı olduğu ataerkil bir düzen olmamakla beraber aile birliğini ayakta tutabilmek adına evin bir reisi olmak durumundadır. Baba sahip olduğu görev ve sorumluluklarla (Canatan, 2011: 22; akt. Arvas, 2020: 133) beraber geleneğimizde de aynı şekilde konumlandırılmaktadır. Dolayısıyla din ve geleneğin

babaya biçtiği rolün dindar insanlardaki yansıması en temelde bu kategori üzerinde kendini göstermektedir.

Babalar evlatlarını her daim koruyup kollayarak yanında oldukları gibi aynı zamanda onun gelişimine katkı sağlamak, kılavuzluk etmek ve yanında olmak gibi misyonlara da sahiptir. Çalışmamızda bu doğrultuda geliştirilen metaforlarla “Rehberlik Eden Yönüyle Baba” kategorisi oluşturulmuştur. X neslindeki dindar katılımcılar bu kategoriye ilişkin görüşlerini şöyle ifade etmişlerdir:

Baba hayata benzer. Çünkü nasıl bir hayat yaşacağımız onun verdiği karar, davranış ve sevgiye bağlıdır (X, K11).

Baba dağlara benzer. Çünkü her şeyi ile seni destekler ve seni zirveye taşımaya uğraşır (X, E22).

Babalar meleğe benzer. Çünkü her an elleri üzerimizdedir. Her ne kadar hissettirmeseler de bizim zamanımızda, eskilerde babalar asla sevgisini belli etmezdi ama sürekli geceleri gelir ve bizi uykularımızda severlerdi bize hissettirmeden. Böylelikle hayatımıza dokunan, destekleri çok olan ama asla sevgilerini de belli etmeyendir (X, E44).

Yukarıdaki katılımcı ifadesinde babaların evlatlarına karşı sevgisini açıkça ifade edememesi, bu kuşağın yetiştikleri dönemde geleneksel aile yapısına sahip olunması ve dolayısıyla otoritenin ön planda olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Dindar X kuşağı üyelerinin “baba” algısını açıklarken üzerinde durdukları bir diğer konu ise babanın yaşamın devamlılığını sağlayan temel kaynak olmasıdır. Bu durumun vurgulanmasından hareketle “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Baba” kategorisi geliştirilmiştir. Katılımcılar “anne” kavramını açıklarken kullandıkları gibi “baba” kavramını ifade etmek için de yaşamsal devamlılığı sağlayan unsurlarla benzeşim kurmuşlardır.

Baba aldığımız nefese benzer. Çünkü ömür denilen şey nefes alabildiğin kadardır, baban yoksa nefesin kesilir (X, K42).

Baba ağaca benzer. Çünkü bizi gölgesinde saklar. Dayanırsın, yaslanırsın. Hani

ağaç yıkılırsa sen de yıkılırsın ya onun gibi. O ayakta ise sana bir şey olmaz. Gölgesi bile yeter sana (X, E69).

Babalar yaşamın temel unsuru oluşu yanında çalışkanlıklarıyla ve fedakarlıklarıyla da çocuklarına örnek olmakta, neredeyse bir ömür onlar için çalışmaktadırlar. Katılımcılar da bu durumu “Azim ve Çalışkanlık Yönüyle Baba” kategorisi altında şu ifadelerle açıklamışlardır:

Baba emekçiye benzer. Çünkü bazen hepimize bakabilmek için birden fazla işte çalıştı. Hep hayırlı evlat olmamız için gayret etti (X, K33).

Baba arıya benzer. Çünkü çalışkandır (X, E32).

X kuşağındaki dindar kişilerin “baba” algısına ilişkin ürettikleri metaforlar incelendiğinde, bazı metaforlarda babanın denge kuramayışı, otoriter ve kontrolcü oluşunun vurgulandığı görülmüş ve bu doğrultuda “Otoriter Yönüyle Baba” kategorisi oluşturulmuştur. Dindar X kuşağı üyeleri bu durumu şöyle dile getirmiştir:

Baba köy ağasına benzer. Çünkü tedirginlik verir. Beni besleyip büyüüttüğü için ona hep itaat ve hizmet etmek zorunda hissederdim (X, K67).

Baba devlet başkanına benzer. Çünkü otoriterdir (X, K89).

Baba ahirete benzer. Çünkü ona yaptığın her şey sana hesap olarak döner. İyiysen iyi ama kötüyse hesabı ödeyemezsin (X, E6).

Baba aile için sadece bir figüre benzer. Onun olması aileyi güçlü gösterir ancak bir anaya kıyasla ile asla güçlü değildir aileyi bir arada tutabilmek için (X, E7).

Baba teraziye benzer. Çünkü eşit olursa öfke de sevgi de, her şey yolunda gider (X, E65).

Bu kategoriye ilişkin metaforlar ve gerekçeleri incelendiğinde katılımcıların “baba”lığın katı bir otoriter yönüne değinmekle birlikte babayla olan ilişkide dengeyi vurguladıkları anlaşılabılır.

Topal (2019)’un “Günümüzde Babalık Algısının Dönüşümü: Kentli, Orta Sınıf, Dindar Baba Örneği” isimli çalışmasında örneklem grubunun tamamı babalarının kendilerine rehberlik etmediğinden, iletişim kuramadığından şikayet

etmekte, anneleriyle eşitlikçi bir rol paylaşımına sahip olmadığından bahsetmektedirler. Dolayısıyla araştırmanın sonuçları bizim çalışmamızın bu kısmıyla benzer nitelikler taşımaktadır.

2.2. Y Kuşağındaki Dindar Kişilerin Baba Algısı

Çalışmamızın bir önceki bölümünde X kuşağındaki çalışma grubunun baba algısı değerlendirilmiştir. “Baba” olgusunun kuşaklararası değerlendirilmesi açısından bu bölümde ise dindar Y neslinin “baba” algısı incelenecektir. Bu duruma ilişkin, dindar Y kuşağındaki kadın ve erkek katılımcıların “baba” kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlar Tablo 12’de katılımcı sayısı ve yüzdesiyle birlikte yer almaktadır.

Tablo 12. Y Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Baba” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar

Metafor	f	%	Metafor	f	%	Metafor	f	%
Dağ	45	22,5	Acı çılgılık	1	0,5	İmam	1	0,5
Ağaç	24	12	Ağacın	1	0,5	Kaktüs	1	0,5
Çınar	24	12	kökleri			Kalkan	1	0,5
Çatı	7	3,5	Antrenör	1	0,5	Kandil	1	0,5
Direk	7	3,5	Araba motoru	1	0,5	Kral	1	0,5
Ev	6	3	Aslan	1	0,5	Lider	1	0,5
Kale	6	3	Banka	1	0,5	Melek	1	0,5
Kahraman	5	2,5	Beyin	1	0,5	Mahkeme	1	0,5
Gölge	4	2	Deniz	1	0,5	tokmağı		
Sığınak	4	2	Deniz feneri	1	0,5	Müzik	1	0,5
Evin	3	1,5	Dünya	1	0,5	Okul müdürü	1	0,5
kolonu			Ekmek	1	0,5	Okyanus	1	0,5
Gökyüzü	3	1,5	Evin duvarları	1	0,5	Öğretmen	1	0,5
Kaya	3	1,5	Evin temeli	1	0,5	Panik topu	1	0,5
Liman	3	1,5	Fener	1	0,5	Paratonel	1	0,5
Toprak	3	1,5	Fihrist	1	0,5	Patron	1	0,5
Ay	2	1	Gemi motoru	1	0,5	Pusula	1	0,5
Dost	2	1	Gereksiz kişi	1	0,5	Rütbeli asker	1	0,5
Güneş	2	1	Güvenlik	1	0,5	Tutkal	1	0,5
Kartal	2	1	görevlisi			Uydu	1	0,5
Soba	2	1	Horoz	1	0,5	Yakut	1	0,5
Yıldız	2	1	Islak kütük	1	0,5	Yorgan	1	0,5
Toplam							200	100

Tablo 12’deki verilere bakıldığında Y kuşağındaki dindar katılımcıların “baba” kavramına yönelik 62 metafor ürettikleri ve 200 görüş belirttikleri ortaya çıkmıştır. Y kuşağındaki dindar kişilerin de bir önceki nesilde olduğu gibi “baba” kavramını en çok “dağ” (45 kişi, %22,5) kavramıyla ifade ettikleri saptanmıştır. Her iki jenerasyonda da baba kavramının öncelikle güç ve koruyuculuk yönünün ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Geliştirilen 62 adet metaforun 41 tanesi yalnızca birer katılımcı tarafından üretilmiştir. Geriye kalan 21 metaforu temsil eden katılımcı sayısı 2 ile 45 arasında değişiklik göstermektedir. En çok tekrar eden 5 metafor ise şu şekilde sıralanmaktadır: (1) Dağ (45 kişi, %22,5), (2) Ağaç (24 kişi, %12), (3) Çınar (24 kişi, %12), (4) Çatı (7 kişi, %3,5) ve (5) Direk (7 kişi, %3,5).

Üretilen metaforlar içerisinde çınar metaforunun ağaç metaforundan bağımsız olarak ele alınması çalışmamızda dikkat çeken bir husustur. Çınarın çok uzun yıllar yaşayıp dimdik ayakta kalabilmesiyle köklülük, aidiyet ve bağlılık duygusunun vurgulandığı düşünülebilir.

Bu çalışmada elde edilen verilere göre, Y kuşağındaki dindar katılımcılar tarafından “baba” kavramına ilişkin geliştirilen metaforlar 6 kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler ve içerisinde yer alan metaforlar Tablo 13’te gösterilmektedir.

Tablo 13. Y Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Baba” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı

Kategori	Metafor	f	%
Güçlü ve Koruyucu Yönüyle Baba	Dağ (44), Çınar (23), Ağaç (19), Çatı (7), Kale (6), Kahraman (5), Gölge (4), Sığınak (4), Kaya (3), Liman (3), Gökyüzü (2), Kartal (2), Soba (2), Araba motoru (1), Aslan (1), Dünya (1), Ev (1), Güvenlik görevlisi (1), Horoz (1), Kaktüs (1), Kalkan (1), Melek (1), Okyanus (1), Paratonel (1), Tutkal (1), Yıldız (1)	137	68,5
Yaşamın	Direk (7), Ağaç (5), Ev (5), Evin kolonu		

Vazgeçilmez Unsuru Olarak Baba	(3), Güneş (2), Toprak (2), Ağacın kökleri (1), Çınar (1), Dağ (1), Ekmek (1), Evin duvarları (1), Evin temeli (1), Gemi motoru (1)	31	15,5
Rehberlik Eden Yönüyle Baba	Ay (2), Dost (2), Antrenör (1), Deniz feneri (1), Fener (1), Fihrist (1), Gökyüzü (1), Kandil (1), Öğretmen (1), Pusula (1), Uydu (1), Yıldız (1)	14	7
Otoriter Yönüyle Baba	İmam (1), Kral (1), Lider (1), Mahkeme tokmağı (1), Okul müdürü (1), Patron (1), Rütbeli asker (1)	7	3,5
Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran, Yaşama Değer Katan Yönüyle Baba	Beyin (1), Deniz (1), Müzik (1), Toprak (1), Yakut (1), Yorgan (1)	6	3
Olumsuz Yönüyle Baba	Acı çığlık (1), Banka (1), Gereksiz kişi (1), Islak kütük (1), Panik topu (1)	5	2,5
Toplam	69	200	100

Tablo 13'te görüldüğü üzere kategoriler metafor çeşitliliği bakımından; “Güçlü ve Koruyucu Yönüyle Baba”, “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Baba”, “Rehberlik Eden Yönüyle Baba”, Otoriter Yönüyle Baba”, “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Baba” ve “Olumsuz Yönüyle Baba” şeklinde sıralanmıştır. Oluşturulan kategoriler aşağıda ayrı ayrı ele alınmıştır.

X kuşağından farklı olarak dindar Y neslinde ikinci sırada yer alan kavramsal kategori “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Baba” kategorisidir. Bununla birlikte bu kuşakta “Azim ve Çalışkanlık Yönüyle Baba” kategorisine yer verilmediği, “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Baba” ve “Olumsuz Yönüyle Baba” kategorilerinin dahil edildiği gözlenmiştir.

Araştırmaya dahil olan dindar Y nesli de X kuşağı gibi en temelde “baba”lığın güçlü ve koruyucu yönüne odaklanmış ve bundan hareketle “Güçlü ve Koruyucu Yönüyle Baba” kategorisi oluşturulmuştur. Dindar insanların güven

duygusunu en temelde din üzerinden kurduğu düşünüldüğünde, bu güven hissinin en somut görülebildiği kişi anne-baba olabilmektedir. Geliştirilen metaforlarla “baba”nın aileyi bir arada tutan, çalışkan, güç veren, koruyan, fedakar yönlerinin altı çizilmektedir.

Baba bir tutkala benzer. Çünkü baba bence kenetler, toparlar (Y, K9).

Baba araba motoruna benzer. Çünkü hem çalışır hem de ailesine güç verir (Y, K17).

Baba kahramana benzer. Evladının en çaresiz anında, evladın başını omzuna yaslayıp tek güç aldığı adamdır (Y, K58).

Baba paratonele benzer. Çünkü bütün şimşekleri üzerine çekerek ailesini korur (Y, K81).

Baba ağaca benzer. Gölgesi ve meyveleriyle toprağın üstündeki canlıların yaşamına destek olur. Yeri gelir meyvesi olmaz, kökleriyle besler. Gölgesiyle korur (Y, E36).

Kocatepe ve Bilgi (2018)’nin araştırmasında da “baba” kavramının çoğunlukla “dayanaktır”, “koruyup kollayandır”, “güvendir”, “güçtür”, “destektir” ya da “evin direğidir” şeklinde tanımlanması çalışmamızın bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Araştırmaya katılan dindar Y kuşağının “baba” kavramına olan yaklaşımları, onun yaşamdaki mecburi gerekliliği üzerinden de değerlendirilmiş ve katılımcıların buna dair görüşleri “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Baba” kategorisinde toplanmıştır.

Baba ulu çınara benzer. Çünkü ailedeki herkes ona yaslanır. Maddi manevi dayanaktır. Eksikliği o kadar zordur ki baba gibisi yoktur (Y, K85).

Baba güneşe benzer. Çünkü yokluğu karartır her şeyi (Y, E16).

Baba kavramına ilişkin, Y kuşağındaki dindar kişiler tarafından geliştirilen bazı metaforlarla babanın yol göstericiliği arasında bir ilişki kurulmuş ve “Rehberlik Eden Yönüyle Baba” kategorisi oluşturulmuştur. Çalışmaya dahil olan örneklem grubu çeşitli metaforlarla babaların yolu aydınlatan olması ve özellikle sıkıntı zamanlarda bir çıkış yolu sunması üzerinde durmuşlardır.

Baba aya benzer. Karanlıkta, çaresizlikte umut ve dayanma gücü verir, yol gösterir (Y, K21).

Baba bir fihriste benzer. Çünkü o ailenin kılavuzudur (Y, K52).

Baba deniz fenerine benzer. Çünkü onun yanında karanlıkta kalmayacağımı bilirim (Y, K55).

Baba antrenöre benzer. Çünkü hayata hazırlar (Y, E1).

Baba gökyüzüne benzer. Çünkü her düştüğünde kafanı kaldıracak, sana destek olacak ve bir ışık, çıkış yolu olduğunu gösterecektir (Y, E35).

Yukarıdaki katılımcı ifadelerinde görüldüğü gibi Kur'an'da da bir konu anlatılırken genelde doğadaki varlıklar üzerinden açıklamalar yapılmaktadır. Kur'an'ın bu tür doğa öğelerini kullanarak bir din inşa etme çalışması, insanların zihinlerinde bunları metafor olarak üretmeleriyle de ilişkilendirilebilir. Çünkü dini bir kültürde yetişen insanlar benzer kullanımlara öykünebilirler. Bu öykünmelerde kendi kutsal kitaplarıyla bir bağlantı kurabilirler. Bununla birlikte yalnızca ayetlerde geçen kavramlar olduğu için bu metaforları kullandıkları elbette söylenemez. Ancak kutsal metinlerinde kullanılan bu kavramlardan tamamen bağımsız oldukları da düşünülemez. Dolayısıyla dindar bireylerin zihnindeki bu dini bakış açısıyla metafor ürettikleri söylenebilir. Örneğin “Güneşi parlak bir ışık kaynağı, ayı ise bir nûr yapan, yılların sayısını ve vakitlerin hesâbını bilmeniz için aya menziller takdir eden O’dur. Allah, bütün bunları boş yere değil gerçek bir gaye, sebep ve hikmete dayalı olarak yaratmıştır. O, bilip anlayacak kimseler için âyetlerini bu şekilde detaylarıyla açıklamaktadır” (Yunus 10/5) ayetinde ayın kılavuzluk edışıyle babanın konumu arasında bir ilişki kurulduğu düşünülebilir.

Bu kategoride elde ettiğimiz bulgulara benzer biçimde Gürkan ve arkadaşları (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da babalar kendilerini sorumluluk sahibi ve fedakar olarak tanımlamışlar, ailelerini her daim kendilerinden önce düşündüklerini belirtmişlerdir.

X kuşağındaki çalışma grubundan farklı olarak bu kuşakta “baba”nın otoriter ve kuralcı bir yapıya sahip olarak da değerlendirildiği görülmektedir. “Otoriter

Yönüyle Baba” kategorisi içerisinde ele alınan “okul müdürü, patron, imam, lider” gibi metaforlar bu durumu destekler niteliktedir. Ancak bu otorite çoğunlukla olumsuz anlamda değil, ailenin yönetiminin babanın elinde olması anlamındadır.

Baba mahkeme tokmağı gibidir. Çünkü karar koyucudur (Y, K14)

Baba imama benzer. Çünkü evde dini anlamda bize önderlik yapacak odur Allahın izniyle (Y, K67).

Benzer biçimde Kocatepe ve Bilgi (2018)’nin araştırmasında da otoriterlik kavramı babayı tanımlamak için kullanıldığında olumsuz bir anlam taşımamakta, aksine olumlu bir özellik olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada anneler babaya otoriterliği yakıştırmakta, dolayısıyla hakim ataerkil ilişkileri yeniden oluşturmaktadır. Dünder ve arkadaşları (2011)’nin çalışmasında da 50 yaş üstü katılımcılar babayı saygı, para, ev geçindirme, reis gibi sözcüklerle ilişkilendirmektedir. Böylece araçsal rollerin daha çok babalara atfedildiği tespit edilmiştir. Bazı katılımcılar ise babanın otoritesini sorumluluk almayışı ve ilgisizliği üzerinden şöyle değerlendirmişlerdir:

Baba okul müdürüne benzer. Çünkü çocukların eğitiminden ziyade okulun durumu, eğitimde bir sıkıntı var mı gibi daha teknik konulara bakar. Eğitime çok dahil olamaz (Y, K45).

Baba büyük patronudur. Çünkü bahçivana olması gerekeni söyler ama çok da işe karışmaz. Maddi destek sağlar, kurallar koyar ve olan biteni genelde dışarıdan izler (Y, K63).

Özensel (2004)’in araştırmasında da babaların çocuk yetiştirmede sorumluluklarını yerine getirmediği, ebeveyn çocuk ilişkisinde bir dengenin söz konusu olmadığı saptanmıştır. Anneler çocukların yetiştirilmesinde babaların destek sağlamadığını üstü kapalı biçimde belirtmişlerdir.

Örneklem grubundaki dindar Y kuşağının geliştirdikleri metaforların toplandığı bir diğer kategori ise “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Baba” kategorisidir. Bu kategori içerisindeki metaforlarla babanın

denge unsuru, mutluluk ve güç katan, şefkatli ve fedakar oluşuna dikkat çekilmiştir.

Baba beyine benzer. Çünkü hem mantıklı tarafıma hem duygusal yönüme hitap edendir (Y, K3).

Baba yakuta benzer. Çünkü çok değerlidir hiçbir şey yapmasa dahi varlığı sizin güçlü olmanız için yeterlidir (Y, K11).

Baba yorgana benzer. Çünkü varlığı hem rahatlatıcıdır, hem sarar, hem de ısıtır insanı (Y, K19).

Babam denize benzer. Çünkü baktıkça rahatlarsın. Huzurla dolarsın (Y, K26).

Baba iyi bir müziğe benzer. Çünkü her dinlediğinde seni sarar, merhametiyle güzel duygular bırakır (Y, K47).

Baba toprağa benzer. Çünkü her şey onda biter, onda yiter. Toprağa bir tohum atarsın on mahsul verir. Baba da elindekinden fazlasını evlatlarına vermeye çalışır (Y, K74).

Ünal ve Kök (2015) ün 0-6 yaş çocuğu olan ebeveynlerin babalık rolüne ilişkin gerçekleştirdiği araştırmasında, babaların “babalık” kavramını tanımlarken anneyle beraber çocuğun bakımına yardımcı ve destek olan bir role sahip oldukları görülmüştür. Benzer biçimde Bozkurt (2018)’un anne babalık algısına yönelik gerçekleştirdiği çalışmada da anne babalığın olumlu söylemlerle ifade edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bahsedilen çalışmalarda “baba”lığa ilişkin eşitlikçi ve pozitif bir yaklaşımın vurgulanması, araştırmamızla ortak bulgulara sahip olduğunu göstermektedir.

Bizim çalışmamıza benzer şekilde Bilecik (2017)’in, anne baba tutumlarının kişinin dinle olan ilişkisine etkisini incelediği araştırmasında ailenin dine bakışının oldukça etkili olduğu, ebeveyn tutumunun dini yaşantı ya da rol model olmakla desteklenmediği takdirde dini yaşantının oluşmadığı ya da aile dışı kaynaklardan beslendiği sonucuna ulaşılmıştır. Demokratik anne baba tutumuyla yetişmiş ve ailede dini yaşantıya tanık olan kişilerin dine karşı olumlu bir yaklaşıma sahip oldukları, otoriter anne baba tutumunun benimsendiği ailelerde ise kişilerin çocukluk yıllarında dini sorumluluklarını yerine getirdikleri fakat sonra terk ettikleri görülmüştür.

Y neslinin ürettikleri metaforların toplandığı son kavramsal kategori ise “Olumsuz Yönüyle Baba” kategorisidir. Katılımcılar kullandıkları metaforlarla babayı yararsız, sevgisiz, kızgın, ilgisiz, takdir etmeyen kişiler olarak açıklamaya çalışmışlardır. Bu kuşağın yaşadığı dönemde babanın çoğunlukla ev dışındaki işlerle ilgilenerek ailesine yeteri kadar zaman ayıramaması babaya dair olumsuz bir algı oluşmasına zemin hazırlamış olabilir.

Baba panik topuna benzer. Çünkü küçük olaylar karşısında ne yapacağını bilemez (Y, K2).

Baba ıslak kütüklere benzer. Çünkü faydasızdır. Ne bir madde olmuştur ne de adam akıllı yanmıştır (Y, K4).

Babam öfkeli biridir. Çünkü onu kimse sevmemiş (Y, K29).

Baba bankaya benzer. Çünkü para verir, zamanı gelince de yüze vurup istemeyi bilir (Y, K65).

Babalar hayatınızda hiç olmamasını isteyeceğiniz gereksiz kişilere benzer. Çünkü babalar evlatlarının dürüstlüğüyle, efendiliğiyle ve başarılarıyla gurur duymalı. Etrafında olan kişiler çocukları hakkında olumlu şeyler söylediğinde bu duruma sevinmeli, bu durum hoşuna gitmeli. Babalar, çocukları ne kadar iyi kalpli kişiler olursa olsun sürekli onları dışlayan, sevmeyen, iki sohb etmeyen ve bu dünyada iyiyi kötüyü ayırt etmeyi dahi öğretmeyen bir kişi ise, insan öyle kişileri hayatlarında dahi istemez. Bende maalesef böyle (Y, E90).

Ebeveynlerle iyi iletişim ve sağlam bir ilişki kurma ya da bunlardan yoksun kalmanın kişileri din değiştirmeye sürüklediği görüşünden hareketle birçok araştırma yapılmıştır. Din psikolojisi çalışmalarında da bu duruma geniş bir yer verildiği tespit edilmiştir. Bu durumda psikanalitik yaklaşımın ailenin çocuk üzerindeki tesirinin ve dine yönelim noktasındaki açıklamalarının önemli olduğunu söylemek mümkündür. Psikanalitik yaklaşımda dini dönüşümün ana unsuru olarak yeterli sevgi görmeyen, ilgisiz baba rolü ön plana çıkmakta, çocuklukta mutsuz olma ve yaşanan olumsuz deneyimlerin kişiyi din değiştirme sürecine yönlendirdiği vurgulanmaktadır (Göcen & Gügen, 2017). Olumsuzluğun dini değişim sebebi olarak da görüldüğü düşünüldüğünde dindar kuşaklardaki olumsuz baba algısı da dini dönüşümle

ilişkilendirilebilir. Güvensiz bağlanma gerçekleştiren kişilerin Allah'a bağlanma noktasında da sorunlar yaşayabildiği literatürlerde de belirtilmiştir. Dolayısıyla dindar Y kuşağının da olumsuz bir baba algısına sahip olmasının onların Tanrı'ya bağlılıklarını ve dindarlık düzeylerini etkilediği söylenebilir.

2.3. Z Kuşağındaki Dindar Kişilerin Baba Algısı

Z kuşağı denilince bireysel bir yaşam, sabırsız ve kırılgan bir yapıya sahip olma ve ebeveynleri içinde oldukça asosyal bir yapıya sahip kişiler akla gelmektedir. Aynı zamanda ebeveynleri tarafından sorgulanmaktan hoşlanmayan bu nesil, aile içi ilişkilerde kaliteli bir iletişim kuramamakla birlikte anne babalarının davranışlarını da baskıcı olarak değerlendirebilmektedir (Duman, 2021: 27). Çalışmanın bu bölümünde ise kendinden önceki kuşaklardan belirgin şekilde farklılık gösteren dindar Z jenerasyonunun baba algısı incelenecektir. Buna dair, dindar Z neslinin “baba” kavramına ilişkin ürettikleri metaforlar, Tablo 14’te katılımcı sayısı ve yüzdesiyle birlikte sıralanmaktadır.

Tablo 14. Z Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Baba” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar

Metafor	f	%	Metafor	f	%	Metafor	f	%
Dağ	28	14	Ağaç	2	1	Devlet başkanı	1	0,5
Ağaç	22	11	gövdesi			Dış işleri bakanı	1	0,5
Direk	18	9	Aslan	2	1	Ehliyet hocası	1	0,5
Kalkan	12	6	Duvar	2	1	Gereksiz eleman	1	0,5
Çınar	8	4	Güneş	2	1	Gökyüzü	1	0,5
ağacı			Hakim	2	1	Gözcü	1	0,5
Ay	7	3,5	Hoca	2	1	Gri renk	1	0,5
Kale	7	3,5	Liman	2	1	Güvenlik görevlisi	1	0,5
Evin çatısı	6	3	Melek	2	1	Hayat	1	0,5
Kahraman	5	2,5	Yıldız	2	1	İdareci	1	0,5
Ağaç	4	2	Yol	2	1	Kamu müdürü	1	0,5
kökü			Ağaç dalı	1	0,5	Kasa	1	0,5
Ev	4	2	Ağaç	1	0,5	Kulp	1	0,5
Evin	4	2	kabuğu			Mont	1	0,5
kolonu			Akarsu	1	0,5	Omurga	1	0,5
Kral	4	2	Baykuş	1	0,5	Padişah	1	0,5
Lider	4	2	Bina	1	0,5	Para	1	0,5

Öğretmen	4	2	Çelik	1	0,5	Psikolog	1	0,5
Polis	4	2	Çelik yelek	1	0,5	Süpermen	1	0,5
Arı	3	1,5	Çiçek	1	0,5	Tuz	1	0,5
Kartal	3	1,5	Deniz	1	0,5	Toplam	200	100
Patron	3	1,5	Devlet	1	0,5			

Tablo 14’teki verilere bakıldığında Z kuşağındaki dindar katılımcıların “baba” kavramına yönelik 59 metafor ürettikleri ve 200 görüş belirttikleri görülmektedir. Araştırmaya katılan dindar Z neslinin de diğer kuşaklar gibi “baba”yı en fazla “dağ”la (28 kişi, %14) ilişkilendirerek tanımladığı tespit edilmiştir. Çalışmamızdaki üç dindar kuşakta da baba algısına yönelik “dağ” metaforunun tercih edilmesinde Din Psikolojisi bağlamında birçok açıklama yapılabilir. Bu durumda ilk akla gelenlerden biri Jung’un arketip teorisidir. Arketipler insanlığın en kadim dönemlerinden beri varolan, kişiyi bir durumla karşı karşıya geldiğinde aynı duruma karşı atalarının gösterdiği davranışı yeniden sergilemeye hazırlayan ezeli formlardır (Horozcu, 2015: 118). Dolayısıyla bu çalışmada da tekrar eden her bir metaforun bir sembol olduğunu düşünürsek, “dağ” metaforunun kuşaklar boyunca babayla ilişkilendirilmiş olması, bu metaforun da kökleşmiş bir arketip olduğu hissini vermektedir.

Elde edilen 59 metaforun 30 tanesi sadece birer katılımcı tarafından üretilirken, geri kalan 29 metaforu temsil eden dindar kişi sayısı 2 ile 28 arasında değişiklik göstermektedir. En sık tekrarlayan 5 metafor ise şöyle sıralanmaktadır: (1) Dağ (28 kişi, %14), (2) Ağaç (22 kişi, %11), (3) Direk (18 kişi, %9), (4) Kalkan (12 kişi, %6) ve (5) Çınar ağacı (8 kişi, %4).

Bu çalışmada elde edilen verilere göre, Z kuşağındaki dindar katılımcılar tarafından “baba” kavramına ilişkin geliştirilen metaforlar 5 kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler ve içerisinde yer alan metaforlar Tablo 15’te gösterilmektedir.

Tablo 15. Z Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Baba” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı

Kategori	Metafor	f	%
Güçlü ve Koruyucu Yönüyle Baba	Dağ (27), Ağaç (22), Kalkan (12), Çınar ağacı (8), Kale (7), Evin çatısı (5), Ev (4), Polis (4), Kartal (3), Aslan (2), Liman (2), Melek (2), Ağaç kabuğu (1), Bina (1), Çelik (1), Çelik yelek (1), Dış işleri bakanı (1), Gökyüzü (1), Gözcü (1), Güvenlik görevlisi (1), Kahraman (1), Kasa (1), Mont (1), Süpermen (1)	110	55
Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Baba	Direk (18), Ağaç kökü (4), Evin kolonu (4), Ağaç gövdesi (2), Duvar (2), Ağaç dalı (1), Dağ (1), Evin çatısı (1), Kulp (1), Omurga (1), Para (1), Tuz (1)	37	18,5
Otoriter Yönüyle Baba	Kahraman (4), Kral (4), Lider (4), Öğretmen (4), Patron (3), Hakim (2), Hoca (2), Devlet (1), Devlet başkanı (1), İdareci (1), Kamu müdürü (1), Padişah (1)	28	14
Rehberlik Eden Yönüyle Baba	Ay (7), Arı (3), Güneş (2), Yıldız (2), Yol (2), Akarsu (1), Baykuş (1), Ehliyet hocası (1), Psikolog (1)	20	10
Olumsuz Yönüyle Baba	Çiçek (1), Deniz (1), Gereksiz eleman (1), Gri renk (1), Hayat (1)	5	2,5
Toplam	62	200	100

Tablo 15’te görüldüğü üzere kategoriler metafor çeşitliliği bakımından; “Güçlü ve Koruyucu Yönüyle Baba”, “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Baba”, “Otoriter Yönüyle Baba”, “Rehberlik Eden Yönüyle Baba” ve “Olumsuz Yönüyle Baba” şeklinde sıralanmıştır. Oluşturulan kategoriler aşağıda ayrı ayrı ele alınmıştır. Her bir kategoriye ilişkin metaforlar ve katılımcı ifadelerine yer verilmiştir.

Z jenerasyonu araştırmamızdaki diğer kuşaklar gibi “baba”ya en fazla güç ve koruyuculuk perspektifinden yaklaşmış ve bu doğrultuda metaforlar geliştirmişlerdir. Dolayısıyla bu kuşağın “baba” algısına yönelik oluşturulan ilk kategori “Güçlü ve

Koruyucu Yönüyle Baba” kategorisidir. Katılımcıların bu kategori içerisinde doğaya dair metaforların yanında “polis, gözcü, süpermen” gibi kişi metaforlarına da yer verdikleri görülmektedir.

Baba gözcüye benzer. Çünkü her zaman yanında olmasa da aileyi her daim koruyup kolladığını, arkanda destekçin olduğunu hep hissettirir (Z, K11).

Baba çelik yeleğe benzer. Çünkü kendini onun yanında güvende hissedersin (Z, K28).

Baba dağa benzer. Çünkü her dara düştüğümüzde arkamızda olduğunu biliriz. Ona yaslandığımızda bizim diz çökmemize izin vermeyeceğini biliriz. Her an, durum ve vaziyette sırtımızı yaslayabiliriz (Z, E54).

Baba Süpermen’e benzer. Çünkü ailesi için en zor şeylerle mücadele eder (Z, E100).

Çalışma grubundaki diğer tüm katılımcılar gibi dindar Z kuşağı da “baba”yı kendileri ve aileleri için yaşamsal bir gereklilik olarak niteleyerek bu doğrultuda metafor üretmişlerdir. Elde edilen metaforlar “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Baba” kategorisinde şöyle açıklanmıştır:

Baba bir evin kolonuna benzer. Çünkü o yıkılırsa kimse ayakta kalamaz, her şey darmadağın olur (Z, K16).

Baba bir dağa benzer. Çünkü eğer o dağ sağlam olursa onunla beraber yaşayan ailesi de iyi olur ama dağ sarsılırsa içindekiler de yok olur (Z, K25).

Baba paraya benzer. Çünkü ona her zaman ihtiyacın olur (Z, K45).

Baba tutunacağın sapasağlam bir kulba benzer. Çünkü o varsa sen varsın (Z, E48).

“Baba” kavramı yaşamsal gerekliliği yanında aile içerisinde hakimiyetin sembolü olarak da yer alabilmektedir. Bundan hareketle oluşturulan “Otoriter Yönüyle Baba” kategorisinde dindar Z nesli “kahraman, lider, öğretmen, patron” gibi metaforlarla babanın kuralcı ve karar koyucu yönü arasında benzeşim kurmuşlardır. Z kuşağı bireyselliği ve özgürlüğü ön planda tutan bir kuşak olduğu için “baba”yı otorite figürü olarak değerlendirmeleri gayet olağandır. Ancak otorite bu kuşakta olumsuz bir özellik olarak bahsedilmemiştir. Aşağıda metafor ve açıklamalarında da görüldüğü üzere bu kategori içerisinde baba, ailenin reisi ve yöneticisi olarak ifade

edilmektedir.

Baba hakime benzer. Çünkü son kararları o verir (Z, K8).

Baba krala benzer. Çünkü babaların yönettiği bir ev ve aile vardır. Babaların üzerinde çok fazla yük vardır ve bunlarda kolay taşıyamayacağı yüklerdir. Çocuklarını ve hanımını mutlu etmeye yönelik her şeyi yaparlar. Çocuklarının geleceği için en iyisi neyse onu yapmayı isterler. Çünkü ileride rahat bir hayat sürebilsinler diye (Z, E19).

Baba kamu müdürüne benzer. Çünkü çocuklarıyla çok yüz göz olmayan dolayısıyla otoritenin standartını korumaya çalışan, hayatını da ailesine sarf etmiş bir şekilde yaşayan insan formudur (Z, E51).

Bu nesilde her ne kadar bireysellik ve özgürlük kavramları ön plana çıkmış olsa da “baba”nın aileye kılavuzluk etmesi kıymetli görülmüş ve bu doğrultuda “Rehberlik Eden Yönüyle Baba” kategorisi oluşturulmuştur. Katılımcılar bu duruma yönelik görüşlerini şöyle dile getirmişlerdir:

Baba aya benzer. Çünkü aile karanlığa, zorluğa, darlığa düştüğü zaman gücüyle aileyi bir arada tutar. Ayın yıldızlara yaptığı gibi babada ailesini, çocuklarını karanlığa düşünce ayın gökyüzünü aydınlattığı gibi aydınlatır, ayakta durmasını sağlar. Aynı ayın yıldızlar parlarken onlara eşlik etmesi, yalnız bırakmaması gibi (Z, K48).

Baba psikoloğa benzer. Çünkü yol gösterir, düzeltir. Derdini anlatabileceğin kişi, sorunlarına çözüm bulacağın merciidir (Z, E20).

Baba aya benzer. Çünkü bizleri geceleri ayın aydınlattığı gibi, zorluklara karşı bizlerin yolunu aydınlatır (Z, E40).

Baba ehliyet hocasına benzer. Çünkü hep yanında olup yanlışını doğrunu söyler (Z, E68).

Z kuşağındaki dindar katılımcıların baba algısına ilişkin ele alınan son kategori ise “Olumsuz Yönüyle Baba” kategorisidir. Bu kategoride baba denge kuramayan, varlığına ihtiyaç duyulmayan, hayatı güçleştiren olarak şöyle tanımlanmıştır:

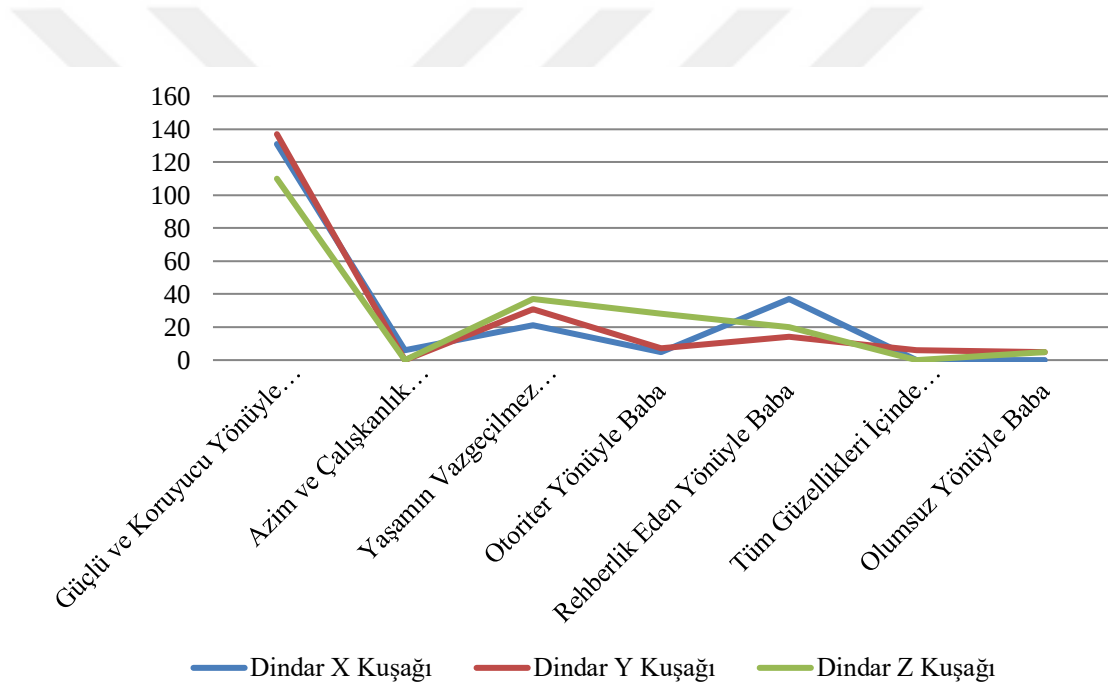
Baba denize benzer. Çünkü gelgitleri çoktur. Bazen yıkar bazen yok olur (Z, K27).

Baba gereksiz elemana benzer. Çünkü var olmasının hiçbir gereği olmadığı gibi, yaşamayı zorlaştırmak dışında yaptığı hiçbir şey olmaz (Z, K32).

Baba griye benzer. Çünkü dengesizdir (Z, E18).

X, Y ve Z kuşağındaki dindar bireylerin baba algısına ilişkin oluşturulan kategorilerin kuşaklara göre dağılımı Şekil-2’de sunulmaktadır.

Şekil 2. X, Y ve Z Kuşağındaki Dindar Bireylerin "Baba" Algısına İlişkin Oluşturulan Kategorilerin Kuşaklara Göre Dağılımı

Şekil 2’de yer aldığı üzere dindar X ve Z kuşağının ürettiği metaforlara dair 5 kavramsal kategori, Y kuşağının ürettiği metaforlara yönelik ise 6 kavramsal kategori oluşturulmuştur. Tüm nesillerde en fazla “Güçlü ve Koruyucu” yönüyle tanımlanan baba algısına ilişkin yalnızca dindar Y kuşağında “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Baba” kategorisi oluşturulmuş, dindar Y ve Z neslinde “Azim ve Çalışkanlık Yönüyle Baba” kategorisine yer verilmemiştir. Y ve Z kuşağı için babanın yaşamın vazgeçilmez unsuru oluşu ikinci sırada yer

alırken, X kuşağında ikinci sırada rehberlik eden yönü öne çıkmıştır. Y ve Z kuşaklarında babanın rehberlik eden, yol göstericilik yönüne ise daha alt kategorilerde yer verilmiştir. Y ve Z kuşaklarında bireyselliğin ağır bastığı düşünüldüğünde, dindar X kuşağı kadar rehberliğe ihtiyaç duymadıkları söylenebilir.

3. X, Y ve Z KUŞAĞINDAKİ DINDAR KİŞİLERİN AİLE ALGISI

3.1. X Kuşağındaki Dindar Kişilerin Aile Algısı

Toplumun mikro birimi olan aile, ana değerlerin rafine edildiği ve gelecek kuşaklara aktarıldığı bir yapıdır. Toplamların ilerleyen dönemlerde var olup refah içerisinde yaşayabilmeleri ancak güçlü ailelerle mümkündür (Özkiraz & Baş, 2016: 94). Kişinin biyolojik ve psikolojik yaşamını oluşturan aile yapısının insanın anlam dünyasını ve psikolojik yapısını biçimlendiren dinden bağımsız olarak ele alınması ise düşünülemez. Vural (2021)'in çalışmasında da “dindarlık, hayatın anlamı, hayat memnuniyeti, iyimserlik ve mutluluk” arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla aile kavramının dindar bireyler perspektifinde incelenmesi çalışmamız açısından önem arz etmektedir. Araştırmamızın bu bölümünde dindar X, Y ve Z kuşaklarının aile algısı aşağıda sırasıyla ele alınarak değerlendirilecektir. Tablo 16’da X kuşağındaki dindar katılımcıların aile algısına ilişkin oluşturdukları metaforlar katılımcı sayısı ve yüzdesiyle birlikte sunulmuştur.

Tablo 16. X Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Aile” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar

Metafor	f	%	Metafor	f	%	Metafor	f	%
Ağaç	23	11,5	Bahçe	1	0,5	Oksijen	1	0,5
Yuva	18	9	Cennet	1	0,5	Okul	1	0,5
Kök	14	7	bahçesi			Orkide	1	0,5
Bir elin	9	4,5	Çadır	1	0,5	Paradoks	1	0,5
parmakları			Çember	1	0,5	Servet	1	0,5
Vücut	9	4,5	Çiçek	1	0,5	Sevgi	1	0,5
Cennet	8	4	Çiçek bahçesi	1	0,5	Soba	1	0,5
Çekirdek	8	4	Düğüm	1	0,5	Sofra	1	0,5

Çınar	8	4	El	1	0,5	Soğuk su	1	0,5
Nefes	7	3,5	Elma	1	0,5	Sonbahar	1	0,5
Su	7	3,5	Etle kemik	1	0,5	Sosyal kurum	1	0,5
Tohum	7	3,5	Güneş	1	0,5	Şömine	1	0,5
Binanın tuğlaları	5	2,5	Hava	1	0,5	Takım	1	0,5
Kördüğüm	5	2,5	Hayat	1	0,5	TBMM	1	0,5
Sarmaşık	4	2	Hücre	1	0,5	Temel yapı	1	0,5
Sığınak	4	2	İlaç	1	0,5	taşı		
Boncuklu kolye	3	1,5	Kablo	1	0,5	Toprak	1	0,5
Ev	3	1,5	Kainat	1	0,5	Yapboz	1	0,5
Gül	3	1,5	Kale	1	0,5	Yarış pisti	1	0,5
Kelepçe	3	1,5	Kalkan	1	0,5	Yemek	1	0,5
Nar	3	1,5	Merhem	1	0,5	Yıldız	1	0,5
Dağ	2	1	Mevsim	1	0,5	Zincir	1	0,5
Orman	2	1	Mutluluk	1	0,5	Toplam	200	100
“1” rakamı	1	0,5	Nur	1	0,5			

Tablo 16’deki verilere göre X kuşağındaki dindar katılımcıların “aile” kavramına yönelik 67 metafor ürettikleri ve 200 görüş belirttikleri görülmektedir. Geliştirilen 67 adet metaforun 45 tanesi yalnızca birer katılımcı tarafından üretilmiştir. Geriye kalan 22 metaforu temsil eden dindar kişi sayısı 2 ile 23 arasında değişiklik göstermektedir. En çok tekrar eden 5 metafor ise şu şekilde sıralanmaktadır: (1) Ağaç (23 kişi, %11,5), (2) Yuva (18 kişi, %9), (3) Kök (14 kişi, %7) ve (4) Bir elin parmakları (9 kişi, % 4,5), (5) Vücut (9 kişi, %4,5). En fazla kullanılan metafor ise “ağaç” (23 kişi, %11,5) tır.

Bu çalışmada elde edilen verilere göre, X kuşağındaki dindar katılımcılar tarafından “aile” kavramına ilişkin üretilen metaforlar 6 kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler ve içerisinde yer alan metaforlar Tablo 17’de gösterilmektedir.

Tablo 17. X Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Aile” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı

Kategori	Metafor	f	%
Ayrılmaz Bir Bütün Olarak Aile	Ağaç (9), Bir elin parmakları (9), Vücut (9), Çınar (7), Yuva (6), Kördüğüm (5), Sarmaşık (4), Kelepçe (3), Nar (3), Boncuklu kolye (3), Ev (2), Çember (1), Çiçek bahçesi (1), Düğüm (1), El (1), Elma	74	37

	(1), Etle kemik (1), Kablo (1), Kainat (1), Mevsim (1), Sofra (1), Takım (1), Yapboz (1), Yıldız (1), Zincir (1)		
Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Aile	Ağaç (14), Nefes (7), Su (7), Yuva (7), Binanın tuğlaları (4), Kök (3), Orman (2), “1” rakamı (1), Hava (1), Hayat (1), Hücre (1), Oksijen (1), Temel yapı taşı (1)	50	25
Huzur Kaynağı Olarak Aile	Cennet (8), Sığınak (4), Yuva (3), Bahçe (1), Cennet bahçesi (1), Güneş (1), Mutluluk (1), Nur (1), Servet (1), Sevgi (1), Soba (1), Soğuk su (1), Sosyal kurum (1), Şömine (1), Yemek (1)	27	13,5
Koruyucu Yönüyle Aile	Dağ (2), Binanın tuğlaları (1), Çadır (1), Çınar (1), Ev (1), İlaç (1), Merhem (1), Kale (1), Kalkan (1), Yuva (1)	11	5,5
Olumsuz Yönüyle Aile	Gül (3), Çiçek (1), Sonbahar (1), Orkide (1), TBMM (1), Paradoks (1), Yarış pisti (1)	9	4,5
Toplumun Özü Olarak Aile	Kök (11), Çekirdek (8), Okul (1), Tohum (7), Toprak (1), Yuva (1)	29	14,5
Toplam	76	200	100

Tablo 17 incelendiğinde geliştirilen metaforların, metafor çeşitliliği açısından, “Ayrılmaz Bir Bütün Olarak Aile”, “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Aile”, “Huzur Kaynağı Olarak Aile”, “Koruyucu Yönüyle Aile”, “Olumsuz Yönüyle Aile” ve “Toplumun Özü Olarak Aile” şeklinde sıralandığı görülmektedir. Aşağıda her bir kategoriye ilişkin metaforlara ve katılımcı ifadelerine de yer verilmektedir.

Kategoriler incelenirken aynı metaforlar farklı kategoriler altında değerlendirilebilmektedir. Örneğin bazı katılımcılar tarafından “ağaç” kavramının dallarıyla yapraklarıyla ayrılmaz bir bütün olduğuna odaklanılırken, diğerleri tarafından ise yaşamın ana kaynağı olduğu vurgusu ön plana çıkarılmaktadır.

Toplumun ana prototipi olan aile çeşitli etkenlere dayalı olarak farklılıklar arz etse de bireyler açısından kuşatıcı ve destekleyicidir. Aidiyet ve temel farkındalıklar

ilk olarak ailede kazanılır. Ailenin bütüncül ve toparlayıcı bir işleve sahip oluşu bireyin sağlıklı olmasında etkilidir (Erdoğan, 2014: 46). Dindar X kuşağının aileyi tanımlarken, en fazla birbirini tamamlayan parçalardan oluşan bir bütün olduğuna dikkat çekmesinden dolayı “Ayrılmaz Bir Bütün Olarak Aile” kategorisi oluşturulmuştur. Katılımcılar geliştirdikleri metaforlarla ailenin bütünlüğü arasında bir bağlantı kurmuşlar ve herhangi birine zarar gelmesi durumunda ise bu bütünlüğün bozulacağından bahsetmişlerdir.

Aile bir yuvaya benzer. Çünkü eğer aile parçalanırsa anne, çocuk, baba bir yana dağılır... Olmazsa olmazdır aile. Toplumun sağlıklı olması ve çocukların sağlam toplumlarda büyümesi aile kavramı ile mümkündür (X, K46).

Aile kördüğümüne benzer. Çünkü geçirilen acı tatlı günler aile bireylerini kopmazcasına sıkıca birbirine bağlar (X, K79).

Aile birbirine bağlı kabloları benzer. Çünkü biri diğerinden ayrılrsa öteki işlevini yitirir. Ailenin de aynen bu şekilde tüm bireyleri birbirine bağlıdır. Her birinin görevi, sevgisi farklıdır. Biri eksilse ya da birine zarar gelse diğerlerinde de bu eksiklik hissedilir. Aile tıpkı bu şekilde birbirlerine bağlıdır (X, E44).

Çalışmamızdaki katılımcıların İslam dininde yer aldığını varsaydığımızda, bir kadın ve bir erkeğin birbirini bütünleyerek bir yuva oluşturmamasından hareketle dindar bireylerin bu metaforları üretmesi mümkündür. Kur'an'da da her şeyin bir eşle yaratıldığına ilişkin “Düşünüp ibret alınız diye her şeyden (erkekli dişili) iki eş yarattık” (Zariyat 51/49) ayeti ve “Kadınlar, erkeklerle birlikte bir bütünü tamamlayan diğer yarıdır” (Ebu Davud, Taharet, 94) hadisi bu durumu desteklemektedir.

Çakır (2012)'ın araştırmasında da aile, çalışmamıza benzer şekilde “mutlu huzurlu bir birliktelik, toplumun en küçük yapısı/kurumu, karşılıklı sevgi ve saygı çerçevesinde oluşan bir bütünlük, toplumun temeli” şeklinde tanımlanmıştır.

Katılımcılar, aileyi ayrılmaz bir bütün olarak algılamakla birlikte yaşamlarında mecburi bir gereklilik olarak nitelendirmiş ve bundan hareketle “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Aile” kategorisi elde edilmiştir. X

kuşağındaki örneklem grubunun bu kategoriye ilişkin ürettikleri metaforlar ve gerekçeleri ise şöyle ifade edilmiştir:

Aile bir ağaca benzer. Çünkü içinde kendi dallarıyla kendisini temsil eder. Dışarıya doğru dallarıyla da insanlığı ve İslamiyet'i temsil eder (X, K57).

Aile insan nefesine benzer. Çünkü nasıl ki nefesimiz olmadığında vücudumuzun tüm organları işe yaramaz ise kişinin de ailesi olmadığında nefessiz organ gibidir. Aile de insana güç veren en güzel ortamdır (X, K86).

Aile yan yana sıralanmış "0" sıfır rakamlarının en başına yazılmış "1" rakamına benzer. Çünkü o yoksa hiçbir şeyin hiçbir kıymeti yok, her şey kıymetini onun varlığına borçlu (X, E5).

Aile toplumun temel yapı taşı gibidir. Çünkü örf ve adetlerimizi bir sonraki nesle aktarır. Saygı, sevgi ve davranışlarımızı bir sonraki nesle aktarır (X, E31).

Dindar X neslinin “aile” algısına yönelik ele alınan üçüncü kategori ise “Huzur Kaynağı Olarak Aile” kategorisidir. Katılımcılar “mis kokulu bahçe, lezzetli bir yemek, mevsimler” in insana huzur ve sükunet sağlaması gibi ailenin de kişiye huzur ve mutluluk sağlayan bir ortam olması arasında bir ilişki kurmuşlardır.

Aile, ağustos sıcaklığında, yerin altından buz gibi kaynayan soğuk suya, kış soğukunda üzerinde kaynamaya başlayan ibriğin konulduğu sobaya benzer. Çünkü öyle bir huzur verir (X, K5).

Aile mis kokulu bahçeye benzer. Çünkü huzur ordadır. Gözün şendir, gönlün huzurlu. Hiç çıkmak istemezsin (X, K21).

Aile dünya ve ahiret servetine benzer. Çünkü güzel bir aile dünyada görünen en büyük zenginliktir. Öldükten sonra da bizim kurtuluşumuzdur. Aldığımız anne baba duası, yetiştirdiğimiz hayırlı evlatlar ve rızasını kazandığımız eşler... Bunlar bizim maddi manevi servetimiz (X, K51).

Aile sevgiye benzer. Çünkü sevgi çoğaldıkça aile güçlenir (X, K74).

Aile sosyal bir kurumdur. Çünkü dayanışmanın, paylaşmanın, sevginin, saygının ve sorumluluğun olduğu bir yapıdır (X, E8).

Dindar katılımcıların yukardaki ifadeleri İslam dininde evliliğin ve aile yaşamının kişiye mutluluk ve refah sunacağı görüşüyle doğru orantılıdır. Buna dair

“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O’nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır” (Rum 30/21) ayeti de bu durumu destekler niteliktedir. Dolayısıyla katılımcıların dindar bireylerden oluştuğu göz önüne alındığında ailenin huzuru kaynağı olarak nitelendirilmesi oldukça anlamlıdır.

Aile, içinde barındırdığı fertleri dış etkenlerden koruyucu bir güç ve kişilerin yaşamında güvenli bir ortam olarak tasvir edilmektedir. Katılımcılar “Koruyucu Yönüyle Aile” kategorisi içerisinde “çınar, binanın tuğlaları, yuva, ev, kalkan” gibi kavramların kuşatıcı ve tehlikelerden koruyan yönünü ön plana çıkararak, bu metaforlarla ailenin güven sağlayan ve muhafaza eden yönü arasında bağlantı kurmuşlardır.

Aile çınara benzer. Çünkü kuşatıcı ve koruyucudur (X, K33).

Aile yuvaya benzer. Çünkü çocuklar yuvada kendini güvende hisseder (X, K18).

Aile eve benzer. Çünkü sığınılır (X, E66).

Aile kalkana benzer. Çünkü güçtür. Bizi dışarıdaki zararlardan, kötülüklerden korur (X, E87).

X kuşağındaki dindar bireylerin aile algısına ilişkin ele alınacak bir diğer kategori ise “Olumsuz Yönüyle Aile” kategorisidir. X kuşağının aile algısına yönelik geliştirilen metaforlar ve gerekçeleri incelendiğinde bazı katılımcılar, “aile”nin belli bir denge ve zeminde yer alması halinde sağlıklı bir ortam oluşabileceği, aksi halde olumsuzluklar yaşanacağı fikrindedir.

Ailem sonbahara benzer. Çünkü aile bireyleri de ne çok sıcak ne de çok soğuktur (X, K32).

Aile orkideye benzer. Çünkü çok sularsan çürür, az sularsan kurur, çok güneş kurutur, az güneş soldurur (X, K58).

Aile bir çiçeğe benzer. Çünkü her gün emek verip sulayıp sevmek gerekli, yoksa ölür (Z, K90).

Bu kategoride yer alan diğer katılımcılar ise ailenin bir rekabet ortamı olduğu görüşündedir.

Aile TBMM'ye benzer. Çünkü her kafadan farklı ses çıkar. Herkes değer görme, seçilme peşindedir. İstedigine imtiyaz verilir (X, K67).

Aile yarış pistine benzer. Çünkü en iyi yarışmacının seçildiği, yani en iyi evlat, en iyi anne baba kim yarışının yapıldığı alandır (X, E18).

Yukarıdaki ifadelerden hareketle, katılımcıların sevgi ve saygı temelli, güçlü ilişkilere dayalı bir aile yapısına sahip olmadıkları, aileye dair olumsuz bir algı taşıdıkları söylenebilir. X kuşağının yetiştiği dönemde aile üyeleri geçim derdiyle meşgul olarak çok çalıştıkları için ailede fazla aidiyet duygusu geliştirilemediği ve dolayısıyla ev içerisinde eşitliğe dayalı demokratik bir aile ortamı oluşmadığı çıkarımı yapılabilir.

Tüm bunlarla birlikte dindar katılımcılar, ailenin toplumun temelini oluşturan temel yapı taşı olduğunu “Toplumun Özü Olarak Aile” kategorisi altında şöyle dile getirmişlerdir:

Aile köklere benzer. Çünkü aidiyet hissettirir. Aidiyet çok önemli bir duygudur. Kimsesiz olanlara Allah kolaylık versin (X, K33).

Aile toprağa benzer. Çünkü tohum toprağa düşünce biraz sancılı olsa da sonunda kocaman, kökleri sağlam bir ağaca dönüşür, aile bu ağacın temelidir (X, K42).

Aile tohumu benzer. Çünkü toplum bu tohumdan neşv-ü nema bulacaktır (X, E23).

3.2. Y Kuşağındaki Dindar Kişilerin Aile Algısı

Çalışmamızın önceki bölümünde dindar X kuşağının görüşleri doğrultusunda incelenen aile algısı bu bölümde dindar Y nesli tarafından değerlendirilecektir. Y kuşağındaki kadın ve erkek katılımcılar tarafından “aile” kavramına ilişkin geliştirilen metaforlar Tablo 18’de katılımcı sayısı ve yüzdesiyle birlikte sıralanmaktadır.

Tablo 18. Y Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Aile” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar

Metafor	f	%	Metafor	f	%	Metafor	f	%
Ağaç	20	10	Kabuk	2	1	Karınca	1	0,5
Sığınak	11	5,5	Orman	2	1	topluluğu		
Yuva	10	5	Soba	2	1	Kelebek kozası	1	0,5
Kale	8	4	Su	2	1	Köprüünün	1	0,5
Cennet	7	3,5	Vatan	2	1	ayakları		
Nar	7	3,5	Araba	1	0,5	Kurt sürüsü	1	0,5
Ev	6	3	Atom	1	0,5	Kuş tüyü yastık	1	0,5
Zincir	6	3	Bağış kurumu	1	0,5	Küllie	1	0,5
Bahçe	5	2,5	Bal	1	0,5	Labirent	1	0,5
Çekirdek	5	2,5	Barınak	1	0,5	Liman	1	0,5
Gökyüzü	5	2,5	Bir elin	1	0,5	Mahfaza	1	0,5
Doğa	4	2	parmakları			Maske	1	0,5
Okul	4	2	Çiçek	1	0,5	Meyve kabuğu	1	0,5
Çatı	3	1,5	Çiçek bahçesi	1	0,5	Mücevher	1	0,5
Çınar	3	1,5	Dağ	1	0,5	Öğrenci evi	1	0,5
Deniz	3	1,5	Domino taşları	1	0,5	sakinleri		
Puzzle	3	1,5	Durak	1	0,5	Örölmüş kazak	1	0,5
Sarmaşık	3	1,5	Dünya	1	0,5	Puzzle parçası	1	0,5
Toprak	3	1,5	Elmas	1	0,5	Salata	1	0,5
Yemek	3	1,5	Fanus	1	0,5	Sıradağlar	1	0,5
Ağaç kökü	2	1	Gece	1	0,5	Sobalı ev	1	0,5
Ayna	2	1	Güneş sistemi	1	0,5	Takım	1	0,5
Elma	2	1	Halat	1	0,5	Tohum	1	0,5
Evin temeli	2	1	Hava	1	0,5	Tiyatro	1	0,5
Evren	2	1	Hazine	1	0,5	Tuz	1	0,5
Fotoğraf albümü	2	1	İlaç	1	0,5	Vazo	1	0,5
Gemi	2	1	İnsan ruhu	1	0,5	Vücudun	1	0,5
Gökkuşağı	2	1	İp	1	0,5	uzuvları		
Güneş	2	1	Jelibon paketi	1	0,5	Vücut	1	0,5
			Kalkan	1	0,5	Yapı taşı	1	0,5
			Kalp	1	0,5	Yıldız	1	0,5
			Kanser	1	0,5	Toplam	200	100

Tablo 18’deki verilere bakıldığında Y kuşağındaki dindar katılımcıların “aile” kavramına yönelik 87 metafor ürettikleri ve bu metaforlara yönelik 200 görüş belirttikleri görölmektedir. X kuşağına nispeten bu nesilde metafor sayısında bir artış gözlenmekle birlikte soyut metaforların da azaldığı tespit edilmiştir. Geliştirilen 87 adet metaforun 53 tanesi yalnızca birer katılımcı tarafından üretilmiştir. Geriye kalan

34 metaforu temsil eden dindar kişi sayısı 2 ile 20 arasında değişiklik göstermektedir. En çok tekrar eden 5 metafor ise şu şekilde sıralanmaktadır: (1) Ağaç (20 kişi, %10), (2) Sığınmak (11 kişi, %5,5), (3) Yuva (10 kişi, %5), (4) Kale (8 kişi, %4) ve (5) Cennet (7 kişi, %3,5).

Bu çalışmada elde edilen verilere göre, Y kuşağındaki dindar katılımcılar tarafından “aile” kavramına ilişkin üretilen metaforlar 6 kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler ve içerisinde yer alan metaforlar Tablo 19’da gösterilmektedir.

Tablo 19. Y Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Aile” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı

Kategori	Metafor	f	%
Ayrılmaz Bir Bütün Olarak Aile	Nar (6), Zincir (6), Doğa (3), Puzzle (3), Sarmaşık (3), Yemek (3), Ağaç (2), Elma (2), Gökkuşağı (2), Vatan (2), Bir elin parmakları (1), Domino taşları (1), Ev (1), Halat (1), İp (1), Jelibon paketi (1), Karınca topluluğu (1), Kurt sürüsü (1), Külliye (1), Örülmüş Kazak (1), Puzzle parçası (1), Salata (1), Sıradağlar (1), Takım (1), Vazo (1), Vücudun uzuvları (1), Vücut (1), Yıldız (1)	50	25
Huzur Kaynağı Olarak Aile	Yuva (10), Cennet (7), Bahçe (5), Gökyüzü (5), Ev (4), Deniz (3), Fotoğraf albümü (2), Güneş (2), Orman (2), Soba (2), Araba (1), Bağış kurumu (1), Bal (1), Çiçek (1), Çiçek bahçesi (1), Doğa (1), Durak (1), Elmas (1), Hazine (1), Kelebek kozası (1), Kuş tüyü yastık (1), Mücevher (1), Sobalı ev (1)	55	27,5
Koruyucu Yönüyle Aile	Sığınmak (11), Kale (8), Çatı (3), Gemi (2), Kabuk (2), Barınak (1), Dağ (1), Ev (1), Fanus (1), Gece (1), İlaç (1), Kalkan (1), Köprünün ayakları (1), Liman (1), Mahfaza (1), Maske (1), Meyve kabuğu (1)	38	19
Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Aile	Ağaç (17), Çınar (3), Evin temeli (2), Toprak (3), Ağaç kökü (2), Evren (1), Su (2), Dünya (1), Güneş sistemi (1), Hava (1), İnsan ruhu (1), Kalp (1), Tuz (1), Yapı	37	18,5

	taşı (1)		
Toplumun Özü Olarak Aile	Çekirdek (4), Okul (4), Ayna (2), Ağaç (1), Atom (1), Evren (1), Tohum (1)	14	7
Olumsuz Yönüyle Aile	Çekirdek (1), Kanser (1), Nar (1), Öğrenci evi sakinleri (1), Tiyatro (1), Labirent (1)	6	3
Toplam	95	200	100

Elde edilen metaforların, metafor çeşitliliği bakımından sırasıyla “Ayrılmaz Bir Bütün Olarak Aile”, “Huzur Kaynağı Olarak Aile”, “Koruyucu Yönüyle Aile”, “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Aile”, “Toplumun Özü Olarak Aile” ve “Olumsuz Yönüyle Aile” kategorileri altında toplandığı görülmektedir. Tüm kategoriler aşağıda sırasıyla ele alınarak incelenmiştir.

X kuşağından farklı olarak bu nesilde “Huzur Kaynağı Olarak Aile” ve “Koruyucu Yönüyle Aile” ve “Toplumun Özü Olarak Aile” kategorilerinin daha öncelendiği tespit edilmiştir.

Kişiler arasındaki ilişkinin sağlam olduğu aile ortamında, aile bireyleri arasındaki bağlar güçlendirilerek psikolojik açıdan doyum ve bütünlük sağlanmaktadır (Dündar, 2020: 58). Bu duruma yönelik oluşturulan “Ayrılmaz Bir Bütün Olarak Aile” kategorisinde katılımcılar X kuşağında olduğu gibi ailenin, birbirini tamamlayan parçalardan oluşan bir bütün olduğu ve bu parçalardan herhangi birine dokunacak bir zararın tüm aileyi etkileyeceği görüşündedirler.

Anne güzel örülmüş bir kazağa benzer. Çünkü tüm ilmekler beraber olduğunda kazak bir işe yarar ve sizi sıcak tutar. Fakat tek bir ilmek kaçarsa gerisi gelir ve elinizde kazaktan bir ip yumağı kalır (Y, K1).

Aile bir külliye benzer. Çünkü külliye bir bütündür fakat farklı özellikteki küçük parçaların oluşturduğu muhteşem bir bütündür. Aile bireylerinden birisi daha fazla dindarlığı ile cami, birisi daha fazla öğretmesi ile medrese, bir diğeri daha fazla yardımseverliği ile belki de bir imârettir. Bu sebeple aile, bence güzel bir külliye örneğidir (Y, K9).

Aile bir vatana benzer. Çünkü içindeki bireylerin hiç biri birbirinin aynısı değildir. Birlikte bir bütünlük içinde yaşama kültürü oluşturmuşlardır. Hiçbir şekilde bölünemez ve parçalanamaz. Hatta teklif dahi edilemez (Y, K36).

Aile bir bütün yemeğe benzer. Çünkü tek başına lezzetsiz anlamsız olabilecek şeyler bir araya geldiklerinde güzel bir şey ortaya koyabilir. Ailede de birkaç birey birlikte olursa güzel bir ortam oluşur (Y, E64).

Yukarıdaki ifadelerde de yer aldığı gibi, Kur'an'da da "Onlar (hanımlarınız) sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz" (Bakara, 2/187) ayetiyle de kadın ve erkeğin birbirinin tamamlayıcısı olduğu belirtilerek aile bütünlüğüne vurgu yapılmaktadır. Katılımcıların dindar bireylerden olduğu varsayımına dayananak bu metaforların tercih edilmesi oldukça anlamlıdır.

Güler (2016)'in 0-3 yaş aralığında çocuğu olan annelerle yaptığı çalışmada da, annelerin en önemli destek kaynaklarının aileleri ve eşleri olduğu tespit edilmiştir. Sosyal desteğin yüksek olduğu ailelerde annelik memnuniyetinin de arttığı gözlenmiştir. Buradan hareketle birliktelik duygusuna atıf yapılan bu araştırma sonuçlarıyla çalışmamızın ortak bulgulara sahip olduğu söylenebilir. Benzer biçimde Gügen (2019)'in anne adaylarıyla gerçekleştirdiği çalışmada da, hayat memnuniyeti ve psiko-sosyal sağlığı etkileyen unsurlardan birinin eş ve aile desteği olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Böylece anne adaylarının yaşam doyumu ve gebeliklerine uyumlarının daha da yükseldiği tespit edilmiştir.

Herkesle paylaşamayacak, toplumsal zemine taşınmayan sıkıntı, üzüntü, keder, sevinç ve mutluluk gibi tüm duygular aile içerisinde paylaşılmaktadır (Turğut, 2017: 96). Katılımcılar da "Huzur Kaynağı Olarak Aile" kategorisinde aileyi, benzersiz, belli bir ahenge sahip, refah ve mutluluk mekanı olarak tanımlayarak bu doğrultuda metaforlar geliştirmişler ve buna yönelik görüşlerini şu şekilde vurgulamışlardır:

Aile çiçek bahçesine benzer. Çünkü farklılıklara rağmen, beraberken göze hitap eden bir görsel şöendir. Her farklılık kendine has ve güzeldir. Her çiçeğin kokusunun ayrı ve hoş olduğu gibi aile de öyledir (Y, K23).

Aile gökyüzüne benzer. Çünkü gökyüzü kadar eşsizdir. Birçok doğa olayı gerçekleşir orada ama en sonunda hep masmavi berrak bir görüntü kalır, alabildiğince ufukumuzu genişletir (Y, K41).

Aile durağa benzer. Çünkü her nimete şükredip, kullukta yol almak için nefes alıp, hataların düzeltildiği bir duraktır (Y, K67).

Aile cennete benzer. Çünkü her durumda ayrı bir güzelliğiyle karşılar insanı (Y, E10).

Aile, ağacı, toprağı ve canlıyı bir arada kılan, birbirleriyle uyum içinde yaşamasını sağlayan doğaya benzer. Çünkü bütün bireyler bir nizam içindedir. Burada yaşanır, öğrenilir, burada ebediyete yol alınır (Y, E36).

Yukarıdaki ifadelerde de görüldüğü üzere huzur kaynağı olarak nitelendirilen aile, İslam dininde de oldukça önemli görülmektedir. Bu sebeple İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an'ı Kerim'de "Allah, size evlerinizi huzur ve dinlenme yeri yaptı. Hayvanların derilerinden gerek göç gününüzde, gerek ikamet gününüzde kolayca taşıyacağınız evler; onların yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından bir süreye kadar yararlanacağınız ev eşyası ve geçimlikler meydana getirdi" (Nahl 16/80) ayeti de bu duruma katkı sunmaktadır.

Aile huzur ve mutluluğu içinde barındıran bir yapı olmakla birlikte dış etkenlere karşı bir sığınak vazifesi de görmektedir. Y neslindeki dindar katılımcıların geliştirdiği metaforlardan hareketle "Koruyucu Yönüyle Aile" kategorisi geliştirilmiştir. Ortaya çıkan metaforlar ve gerekçeleri incelendiğinde bu kuşağın da aile içerisinde kendilerini güvende hissettikleri tespit edilmiştir.

Anne maskeye benzer. Çünkü seni virüslerden, her türlü kötülükten korumaya çalışır. Bazen arkasında gizlenirsin, bazen onunla daha güvende hissedersin (Y, K27).

Aile gemiye benzer. Çünkü o gemiye binen, dışarıdaki kötü dalgalardan kurtulur ve güvenli bir limana erişir (Y, K40).

Anne köprüünün ayaklarına benzer. Çünkü eğer köprüünün ayakları düzgün inşa edildiyse, sert rüzgarlara, afetlere rağmen ayakta kalır ve topluma hizmet etmeye devam eder (Y, E44).

Çalışmaya dahil olan diğer tüm kuşaklarda ele alındığı üzere bu kuşakta da ailenin insan hayatındaki gerekliliğinin vurgulanmasından hareketle “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Aile” kategorisi geliştirilmiştir. Katılımcı ifadelerinden de anlaşılacağı üzere kişilerin ve toplumun ayakta kalması ve devamlılığı ailenin varlığına bağlanmıştır.

Aile evin temeline benzer. Çünkü evin temelinde olduğu gibi aile de toplumu ayakta tutar. Sağlam temeller kurabilme ümidiyle (Y, K17).

Aile ağaç köküne benzer. Çünkü kök ne kadar sağlamsa ağaç ve yapraklar da o kadar gür olur (Y, K58).

Katılımcıların aileyi, toplumun temelini oluşturan temel yapı taşı olarak ele almasından hareketle “Toplumun Özü Olarak Aile” kategorisi oluşturulmuştur. Bu kuşakta da X kuşağında olduğu gibi aile en fazla “çekirdek” metaforu ile özdeşleştirilmiştir.

Aile çekirdeğe benzer. Çünkü bireyin ve toplumun fonksiyonlarında en temel ögedir. Aile, bireyin yaşamında çok önemli bir yer tutan beslenme, bakım, sevgi ihtiyacı, duygusal gelişim, psikolojik gelişim, eğitim, kültürel değerleri kazanma, sağlıklı zeka gelişimini sürdürme gibi temel ihtiyaçların karşılandığı birincil yer ve çevredir (Y, K41).

Aile ağaca benzer. Çünkü her birey bir daldır ve o dallar geleceğe yetişen bir ağaç olacaktır. Yani aile tarafından yetiştirilen her birey geleceğin bir ferdi ve temsilcisidir. Onun için topluma faydalı bir birey olmak ve yetiştirmek herkesin sorumluluğudur (Y, E100).

Y kuşağındaki dindar katılımcıların aileye dair “sorumsuz, sevgisiz, içten olmayan, mecburi birliktelik” olarak ele aldıkları negatif söylemler “Olumsuz Yönüyle Aile” kategorisi altında bir araya getirilmiştir. Katılımcılar aileye ilişkin bakış açılarını şu metaforlarla açıklamaya çalışmaktadır:

Aile kanser gibidir. Çünkü kendilerini yetiştirmemiş ve sorumluluk duygusunu bilmiyorlardır. Sadece zehirlenmesini bilirler (Y, K4).

Aile nara benzer. Çünkü dışı bir gözükür, içi bin sıkıntıdır (Y, K26).

Aile zoraki bir arada yaşıyan öğrenci evi sakinlerine benzer. Çünkü kimse kimseyi sevmiyor (Y, K29).

Aile labirente benzer. Çünkü istesenez de çıkamazsınız (Y, K53).

Aile çekirdeğe benzer. Çünkü her çekirdeği açtığınızda sağlam çıkmaz. Bazı aileler de işte böyle sağlam değildir, çürük çıkar (Y, K65).

Aile tiyatroya benzer. Çünkü rol yaparsın (Y, K85).

Y kuşağının yaşadığı dönemde, içinde bulundukları ailelerin genel itibariyle ataerkil zihniyete sahip, geleneksel aile yapısına sürdüren ebeveynlerden oluşması, aile içerisinde yaşanan birtakım sorunların nedeni olarak değerlendirilebilir.

3.3. Z Kuşağındaki Dindar Kişilerin Aile Algısı

Modern dünyanın teknolojik koşulları içinde yetişen Z kuşağı, kitle kültürünün etkisinde yetişip, farklı kuşaklarla aynı evi paylaştığı için geleneksel aile ilişkilerinden farklı şekilde aile içerisinde birtakım sorunlar yaşayabilmektedir (Duman, 2021: 27). Sümer ve arkadaşlarının (2010) ülkemizde anne baba tutum ve davranışlarına dair yayınlanmış çalışmaları derleyerek, bu tutum ve davranışların çocuklar ve gençler üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmada sıcak bir aile ortamında yetişen çocukların, ilgisiz, katı ve kuralcı ailelerde yetişen çocuklara nispeten daha pozitif psikolojik özelliklere sahip oldukları tespit edilmiştir. Buna ek olarak Z kuşağının aile algısı kişinin dindarlık düzeyinin belirlenmesinde de oldukça etkilidir. Nitekim Pehlivan (2002)'in da 14-17 yaş grubu arasındaki öğrencilerle gerçekleştirdiği “Bireyin Dini Tutum ve Davranışlarına Etki Eden Anne Baba Davranışları ve Diğer Çevre Faktörleri (14-17 Yaş Grubu)” isimli çalışmasında da öğrencilerin dini tutum ve davranışları üzerinde en etkili faktörlerin anne ve babası olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla bu durum, birçok açıdan diğer nesillerden farklılık gösteren bu kuşağın aileye olan yaklaşımının incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu duruma yönelik, katılımcıların geliştirdikleri metaforlar Tablo 20’de yer almaktadır.

Tablo 20. Z Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Aile” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar

Metafor	f	%	Metafor	f	%	Metafor	f	%
Ağaç	20	10	Tuz	2	1	Kedi yuvası	1	0,5
Ev	13	6,5	Yemek	2	1	Kuş yuvası	1	0,5
Çiçek	10	5	Ağaç dalı	1	0,5	Kutup yıldızı	1	0,5
Su	9	4,5	Araba	1	0,5	Meşe	1	0,5
Zincir	8	4	Arı kovanı	1	0,5	palamutu		
Bina	7	3,5	Bahçe	1	0,5	Mıknatıs	1	0,5
Nefes	7	3,5	Beton	1	0,5	Ordu	1	0,5
Kale	6	3	Birlikte duran	1	0,5	Orman	1	0,5
Et ile tırnak	6	3	çubuklar			Saat	1	0,5
Yuva	6	3	Cemaat	1	0,5	Sandık	1	0,5
Bir elin	5	2,5	Çiçek demeti	1	0,5	Sokak	1	0,5
parmakları			Değerli taşlar	1	0,5	lambası		
Dünya	5	2,5	Dost	1	0,5	Takım	1	0,5
Yapboz	5	2,5	Eczane	1	0,5	Tatlı ekşi	1	0,5
Yıldız	5	2,5	Ekmek	1	0,5	jelibonlar		
Ağacın	4	2	Ekosistem	1	0,5	Temel yapı	1	0,5
kökleri			Elma	1	0,5	taşı		
Çatı	4	2	Elmas	1	0,5	Toprak	1	0,5
Çınar	4	2	Fidan	1	0,5	Tren	1	0,5
Gökkuşağı	4	2	Film	1	0,5	Tuğla	1	0,5
Sarmaşık	4	2	Gökyüzü	1	0,5	Virüs	1	0,5
Ayna	3	1,5	Gölge	1	0,5	Vücudu	1	0,5
Devlet	3	1,5	Güneş	1	0,5	oluşturan		
Kitap	3	1,5	Güvenlik	1	0,5	sistem		
Sığınak	3	1,5	görevlisi			Yorgan	1	0,5
Vücut	3	1,5	“İlk neden”	1	0,5	Yün yumağı	1	0,5
Yaprak	3	1,5	Kalkan	1	0,5	Toplam	200	100
Evin kolonları	2	1	Karınca yuvası	1	0,5			

Tablo 20’deki veriler incelendiğinde katılımcıların “aile” kavramına ilişkin 72 metafor ürettikleri ve bu metaforlara yönelik 200 görüş belirttikleri görülmektedir. Geliştirilen 72 adet metaforun 44 tanesi yalnızca birer katılımcı tarafından üretilmiştir. Geriye kalan 28 metaforu temsil eden katılımcı sayısı 2 ile 20 arasında değişiklik göstermektedir. En çok tekrar eden 5 metafor ise şu şekilde sıralanmaktadır: (1) Ağaç (20 kişi, %10), (2) Ev (13 kişi, %6,5), (3) Çiçek (10 kişi, %5), (4) Su (9 kişi, %4,5) ve (5) Zincir (8 kişi, %4). Çalışmamızda yer alan üç dindar kuşakta da “aile”ye dair en sık “ağaç” metaforunun tercih edildiği görülmektedir.

Ceylan (2016)'ın araştırmasında da ilkokul öğrencilerinin, sınıf öğretmenlerinin ve aile üyelerinin “aile” kavramına ilişkin metaforik algılarının ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Katılımcı grubu içerisinde yer alan sınıf öğretmenleri ve aile üyeleri “aile”ye ilişkin en fazla “ağaç ” metaforunu tercih etmişlerdir. Bu çalışmada da Z kuşağının aileyi en fazla “ağaç” metaforuyla ilişkilendirmesi bu iki çalışmanın sonuçlarının birbirini desteklediğini göstermektedir.

Z kuşağındaki dindar katılımcılar tarafından geliştirilen metaforlar, gösterdikleri benzer özellikler ve katılımcı açıklamalarına göre bir araya getirilerek 5 kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler temsil ettikleri metaforlarla beraber Tablo 21’de sunulmuştur.

Tablo 21. Z Kuşağındaki Dindar Katılımcıların “Aile” Algısına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı

Kategori	Metafor	f	%
Ayrılmaz Bir Bütün Olarak Aile	Ağaç (16), Zincir (8), Et ile tırnak (6), Ev (5), Bir elin parmakları (5), Yapboz (5), Sarmaşık (4), Vücut (3), Yaprak (3), Ağaç dalı (1), Arı kovani (1), Birlikte duran çubuklar (1), Çiçek demeti (1), Ekosistem (1), Elma (1), Kitap (1), Meşe palamutu (1), Ordu (1), Orman (1), Takım (1), Tatlı ekşi jelibonlar (1), Tren (1), Yıldız (1), Yün yumağı (1)	70	35
Huzur Kaynağı Olarak Aile	Çiçek (10), Ev (6), Yuva (6), Ağaç (4), Gökkuşağı (4), Yıldız (4), Ayna (3), Kitap (2), Yemek (2), Bahçe (1), Cemaat (1), Değerli taşlar (1), Dost (1), Elmas (1), Gökyüzü (1), Güneş (1), Kedi yuvası (1), Kutup yıldızı (1), Mıknatıs (1), Yorgan (1)	52	26
Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Aile	Su (9), Nefes (7), Dünya (5), Ağacın kökleri (4), Evin kolonları (2), Tuz (2), Beton (1), Eczane (1), Ekmek (1), Fidan (1), “İlk neden” (1), Saat (1), Temel yapı taşı (1), Toprak (1), Tuğla (1), Vücudu oluşturan sistem (1)	39	19,5

Koruyucu Yönüyle Aile	Bina (7), Kale (6), Çatı (4), Çınar (4), Devlet (3), Sığınak (3), Ev (2), Gölge (1), Güvenlik görevlisi (1), Kalkan (1), Karınca yuvası (1), Kuş yuvası (1), Sandık (1), Sokak lambası (1)	36	18
Olumsuz Yönüyle Aile	Araba (1), Film (1), Virüs (1)	3	1,5
Toplam	77	200	100

Tablo 21’de görüldüğü üzere kategoriler metafor çeşitliliği bakımından; “Ayrılmaz Bir Bütün Olarak Aile”, “Huzur Kaynağı Olarak Aile”, “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Aile”, “Koruyucu Yönüyle Aile” ve “Olumsuz Yönüyle Aile” şeklinde sıralanmıştır. Oluşturulan kategoriler aşağıda ayrı ayrı ele alınmıştır. Her bir kategoriye ilişkin metaforlar ve katılımcı ifadelerine de yer verilmiştir. Bu kuşakta dindar X ve Y kuşağından farklı olarak “Toplumsal Öz Olarak Aile” kategorisine yer verilmediği saptanmıştır. Bu kuşak içerisinde özgürlük ve bireysellik söylemlerinin oldukça fazla yer tuttuğu düşünüldüğünde, ailenin toplumun özü olarak tanımlanmamasının beklenen bir durum olduğu söylenebilir. Ek olarak katılımcılar aynı kavramın birden fazla özelliğine değinerek görüş bildirmişlerdir. Örneğin “ağaç” metaforunun hem “Ayrılmaz Bir Bütün Olarak Aile” hem de “Huzur Kaynağı Olarak Aile” kategorisi içerisinde yer aldığı görülmektedir.

Dindar X ve Y kuşağında olduğu gibi bu nesil tarafından da aile kurumunun en fazla parçalanamaz bir bütün oluşuna dikkat çekilmiş ve bu duruma ilişkin “Ayrılmaz Bir Bütün Olarak Aile” kategorisi geliştirilmiştir. Dindar Z kuşağı tarafından da birlikteliğin aileye güç kattığı üzerinde durulmuştur.

Aile bir elin parmaklarına benzer. Çünkü biri eksilse, zarar görse tüm parmaklar aynı acıyı çeker. Eksilen parmak yüzünden düzen bozulur, tek başına iş göremez hale gelir (Z, K11).

Aile kitaba benzer. Çünkü kitapta bulunan apayrı karakterlerin ve sahip oldukları kişiliklerin kitabın sonunda aynı yola ve aynı sonuca bağlanması gibi. Her ne

yaşamış olursak olalım, hep bir olur, birlik oluruz (Z, K13).

Aile meşe palamutuna benzer. Çünkü her ailede bireyler farklı uçlara dallansa da kökler ve gövdeleri bir ve güçlüdür. Hep birlik içinde olurlar (Z, K75).

Aile zincir halkasının bütünlüğüne benzer. Çünkü aileden bir halka çıksa yapı bozulur (Z, E57).

Bu araştırma bulgularını destekleyen Akçay (2020)'ın araştırmasında da, öğrenciler aile birliğine ilişkin “Birbirini Tamamlayan, Destek Sağlayan, Kılavuzluk Eden, Mutlu Ortam” kategorilerini oluşturmuşlardır. Benzer biçimde Karaymirza (2019)'nın çalışmasında da üçüncü kuşak kadınlar aile ilişkilerinde bağımsız kararlar almakla birlikte, bazı konularda çatışma yaşasalar da, diğer yandan ailelerinden maddi manevi destek aldıkları, başka bir ifadeyle aile ilişkilerinin dinamik olduğu görülmektedir.

Dindar Z kuşağı üyelerinin aileleriyle kurdukları ilişkiler, yaşamlarının diğer alanlarını desteklemesi yönüyle de önem arz etmektedir. Örneğin Şahin (2021) çalışmasında, ergenlerin aileleriyle kurdukları ilişkilerin akran ilişkilerini de etkilediğini belirtmiştir. Aile yaşamında ebeveynleri ile sağlam ilişkiler kuran ergenlerin akran ilişkilerinde de başarılı olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma grubundaki Z jenerasyonu tarafından ailede birlik ve beraberlik duygusuna dikkat çekildikten sonra ikinci sırada ailenin tüm güzel duyguları içinde barındırdığı vurgusu ön plana çıkarılmıştır. Bu duruma yönelik olarak “Huzur Kaynağı Olarak Aile” kategorisi oluşturulmuştur. Katılımcılar bu kategori içerisinde çoğunlukla duygu temelli açıklamalar yapmışlardır.

Aile cemaate, sevilen topluluğa benzer. Çünkü yanında huzur bulduğun, onlarla hayatın daha güzel geçtiği, arkanda onların desteğini hissettiğin ve Allah Teala'nın senin için seçtiği özel insanlardan oluşan topluluktur (Z, K20).

Aile buz gibi geçen gecede sarıldığın yorgana benzer. Çünkü aile şefkatine bıraktığında kendini, sınırsız olursun (Z, E34).

Aile eve benzer. Çünkü eve gittiğimizde içimiz huzurla dolar, rahatlarız. İçimizdeki bütün sıkıntıları orada dökeriz, orada yaşarız. Hayatımızın çoğunu orada geçiririz.

Aile bizi toparlar, devam ettirir. Bunu yaptıkları yegâne yer evdir. Ev yıllar geçtikçe eskir. Aile de yıllar geçtikçe eskir ama gönüldeki sevgi ve sadakat hep tazedir (Z, E54).

Göcen (2014) de çalışmasında anne babaya şükrün ilk defa Türk toplumunda standardize edilen bir ölçekte çıkmış olmasını, dindar insanların kendi dini öğretileri sebebiyle anne babaya dair karşılıksız iyilik ve güzellik görmekten kaynaklı yaşadıkları şükür duygusunun bir uzantısı olarak ifade etmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de şükre en layık olarak Allah'tan sonra anne baba gelmektedir. Dolayısıyla Kur'an'da anne babaya yapılan bu vurgunun Göcen'in (2014) çalışmasında desteklendiği görülmektedir. Çalışmada anne babanın, teşekkür edilmesi gereken, şükür ve minnettarlık duygusuna yer verilen kesim olarak nitelendirilmesi bizim çalışmamızın bulgularıyla uyum göstermektedir.

Suğur ve Doğru (2010)'nun araştırmasında da yetiştirme yurdunda büyüyen çocukların aileyi "sıcak ve huzur dolu bir ortam" olarak betimlemesi çalışmamızla ortak niteliklere sahiptir. Gök (2019)'ün çalışmasının sonuçlarına göre de kişilerin ebeveyn algılarının, aile aidiyetinin ve psikolojik gereksinimlerinin karşılanmasının öznel iyi oluşu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Teknolojiyi hayatının merkezi haline getiren bu neslin tüm bireysel yaşam biçimlerine rağmen aileyi yaşamın temel kaynağı olarak görmeleri çalışmamız açısından ilginç bir bulgudur. Bu kuşak üyelerinden bazıları, ailenin önemini "Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Aile" kategorisi altında şu şekilde ifade etmiştir:

Aile nefes alıp vermeye benzer. Çünkü yokluğuyla baş edilmez, varlığı yaşatır (Z, K21).

Aile toplum için felsefedeki "ilk neden"dir. Çünkü aile insanların ilk örgütlenmesi, topluluğun ve toplumun örgütlenmesinin ise yapısıdır. Aile karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan bir kurumdur. Sürekli olarak da genişleme eğilimindedir. İlk aileden bugüne dek genişleyen ve farklı gen havuzlarına sahip farklı yapılar olan aileler, insanlık tarihindeki medeniyetlerin kurulmasını sağlamıştır. Zira devlet ve

topluma kıyasen bir taban örgütlenmesi sayılan bu altyapı kurumu, toplumun işleyişinde etkili olan üstyapı kurumlarının ne tür koşullar üzerinde belirlenim sağlayacağını, yani muhtevalarını belirler (Z, E28).

Duman (2021)'ın “Üniversitede Okuyan Z Kuşağının Değişen Aile Algısı ve Aile İçi İlişkilerde Yaşadığı Sorunlar” isimli çalışmasında da katılımcıların çoğunlukla ailenin önemini ve işlevlerini ortaya koyan, geleneksel aile yapısına yansıtan yanıtlar vermesi çalışmamızla paralellik göstermektedir.

Çalışmamızda incelenen tüm kavramların koruyuculuk faktörü üzerinden ele alınması tüm kuşaklar için ortak olan bulgulardan biridir. Dindar Z kuşağının da ürettiği metaforlardan hareketle “Koruyucu Yönüyle Aile” kategorisinin oluşturulması, bu neslin de aile içerisinde kendilerini güvende hissettiklerini göstermektedir. Katılımcılar bu durumu şu ifadelerle desteklemektedir:

Aile bir kalkana benzer. Çünkü dışarıdan gelen her türlü felakete, kötülüğe karşı ailede verilecek doğru bir eğitimle dışarının tehlikelerinden birlikte korunurlar (Z, K25).

Aile تنها bir bölgedeki sokak lambasına benzer. Çünkü tehlikede ve yalnız hissettiğimizde bize güven verir (Z, K94).

Aile karınca yuvasına benzer. Çünkü her bir üye diğer üye için çalışır, korur, desteğini esirgemez (Z, E44).

Yukarıdaki ifadelerde belirtildiği gibi Kur'an'da da “Mümin erkeklerle mümin kadınlar birbirlerinin velileridir. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkoşurlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve Resûlüne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Şüphesiz Allah azîzdür, hikmet sahibidir” (Tevbe, 9/71) ayetinde erkek ve kadınların birbirinin dostu ve koruyucusu olarak nitelendirilmesi, dindar kişilerin bundan hareketle ailenin koruyuculuğuna vurgu yaptığını düşündürmektedir.

Dindar Z kuşağı üyeleri bireyselleşmenin ve özgürlük söylemlerinin baskın olduğu, ailenin değer yargılarından uzak, daha içe dönük bir yaşam tarzı

benimsemiştir. Dolayısıyla bu kuşaktaki bazı katılımcılar aileyi olumsuz biçimde tanımlamış ve bu duruma ilişkin görüşlerini “Olumsuz Yönüyle Aile” kategorisi altında şöyle dile getirmişlerdir:

Aile virüse benzer. Çünkü hep olan, zararlı olsa dahi devam edendir (Z, K28).

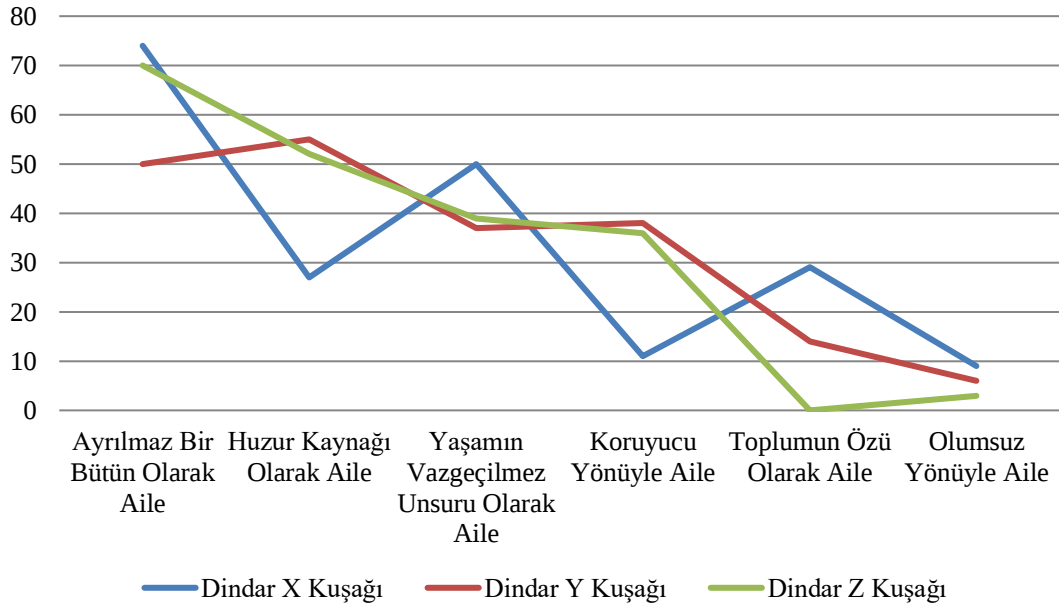
Aile filme benzer. Çünkü sonu yok ama hep tekrar (Z, K45).

Aile arabaya benzer. Çünkü en ufak olumsuzlukta hareket etmeyi bırakır, aile dağılır (Z, E1).

Dilekli (2019)’nin kendini dindar olarak tanımlayan gençlerin aile algısına yönelik araştırmasında, katılımcıların aile ve aileyi oluşturan değerlere ilişkin olumsuz görüşler taşıması nedeniyle dindar gençlerin aile algısının birtakım çözümlere uğradığı sonucuna ulaşılmıştır. Böylece araştırmanın sonuçlarının çalışmamızın bu kısmıyla ortak niteliklere sahip olduğu tespit edilmiştir.

X, Y ve Z kuşağındaki dindar katılımcıların aile algısına yönelik oluşturulan kategorilerin kuşaklara göre dağılımı aşağıda Şekil-3’te yer almaktadır.

Şekil 3. X, Y ve Z Kuşağındaki Dindar Bireylerin "Aile" Algısına İlişkin Oluşturulan Kategorilerin Kuşaklara Göre Dağılımı

Şekil 3’te belirtildiği üzere X ve Y kuşağında toplam 6 kavramsal kategori yer almaktayken, yalnızca Z kuşağında “Toplumun Özünü Olarak Aile” kategorisine yer verilmeyerek 5 kategori oluşturulduğu tespit edilmiştir. Tüm dindar kuşaklar aileyi en fazla “Ayrılmaz Bir Bütün” olarak ele alırken, ikinci sırada Y ve Z kuşağındaki dindar kişilerde huzur kaynağı oluşu öncelenmiş, X kuşağında ise yaşamın vazgeçilmez unsuru oluşu vurgulanmıştır. X kuşağında aile kurmak sosyal bir sorumluluk iken Y ve Z kuşağında tercihe bağlı bir yönelim olarak görülmüş olabilir. Y ve Z kuşağındaki dindar bireylerde en son sırada ailenin olumsuz yönü yer alırken, X kuşağında ise en son toplumun özünü oluşuna yer verilmiştir. X kuşağında aile kurmak genellikle kişinin kendi tercihi olmadığı için olumsuz özellikleri görmek daha kolaylaşırken, Y ve Z kuşağıyla birlikte bireysel seçimin bir neticesi olarak kişilerin olumsuz olan yönleri daha kolay olumlayabildikleri söylenebilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde önceki bölümlerde elde edilen bulgu ve yorumlara dayalı sonuçlara yer verilecek ve bu sonuçlara dair önerilerde bulunulacaktır.

Bu araştırma, X, Y ve Z kuşağındaki dindar bireylerin anne, baba ve aile kavramlarına ilişkin sahip oldukları algıları metaforlar aracılığıyla ifade etmek, bu kavramlara ilişkin kuşaklar arası bir değişim yaşandıysa bunu ortaya koymak ve bu değişimin nasıl bir süreç izlediğini ortaya koymayı hedeflemiştir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmamızda, araştırılmak istenen kavramlara ilişkin bakış açılarını farklı perspektiflerden daha rahat ifade edebilmek için metafor analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışmamız İstanbul ve Erzincan illerinde yaşayan X, Y ve Z kuşağına mensup, kendini dindar kabul eden 600 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Örneklem grubundaki üç kuşağın her birinde 200 kişi yer almakta birlikte her bir kuşakta 100 erkek ve 100 kadın katılımcı bulunmaktadır. Çalışmada kullanılacak veri toplama formları çevrimiçi ortamda katılımcılara ulaştırılmış ve elde edilen veriler içerik analiziyle yorumlanmıştır.

Araştırmada ilk olarak dindar katılımcıların anne algısı incelenmiş, örneklem grubunun anne kavramına ilişkin farklı miktarda metaforlar ürettiği tespit edilmiştir. Dindar X kuşağı tarafından anne kavramına yönelik 56, Y kuşağı tarafından 63, Z kuşağı tarafından ise 59 metafor geliştirilmiştir. X kuşağının anne kavramını en çok “cennet” metaforuyla, Y kuşağının “güneş” metaforuyla, Z kuşağının ise “melek” metaforuyla ilişkilendirerek açıkladığı görülmüştür. Dindar X ve Z neslindeki katılımcılar soyut kavramlarla zihinlerindeki en iyi ideali ortaya koymaya çalışırken, Y kuşağı ise güneş kavramını kullanarak somut bir benzetme yapmıştır. Üretilen metaforlarda dini terminolojide yer alan kavramların tercih edilmesinde dindar katılımcıların sahip oldukları din dilinin etkili olabileceği tespit edilmiştir.

Anne algısına ilişkin oluşturulan metaforlar benzerlik yönlerine göre çeşitli kavramsal kategoriler altında bir araya getirilmiştir. X kuşağının geliştirdiği

metaforlar 5, Y ve Z kuşağının ürettiği metaforlar ise 6 kavramsal kategoride toplanmıştır. Dindar X kuşağının geliştirdiği metaforlar “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Anne”, “Koruyucu Yönüyle Anne”, “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Anne”, “Eğitici Yönüyle Anne” ve “Olumsuz Yönüyle Anne” kategorileri altında, dindar Y kuşağının ürettiği metaforlar “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Anne”, “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Anne”, “Koruyucu Yönüyle Anne”, “Rehberlik Eden Yönüyle Anne”, “Eğitici Yönüyle Anne” ve “Otoriter Yönüyle Anne” kategorileri altında, dindar Z kuşağının oluşturduğu metaforlar ise “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Anne”, “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Anne”, “Koruyucu Yönüyle Anne”, “Rehberlik Eden Yönüyle Anne”, “Eğitici Yönüyle Anne”, “Otoriter Yönüyle Anne” kavramsal kategorileri altında toplanmıştır.

Anne algısına ilişkin tüm kuşaklarda en fazla metafor barındıran kategori “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Anne” kategorisidir. Bu durum temelde anne algısına ilişkin kuşaklar arası ciddi farklılıklar olmadığını göstermektedir. Oluşturulan kategoriler ve metafor açıklamalarında da ifade edildiği üzere üç kuşakta da annenin en fazla koşulsuz sevgi yönüne dikkat çekildiği ve manevi bağın güçlü kılındığı saptanmıştır.

Tüm nesiller için kullanılan kavramsal kategoriler ele alındığında dindar X kuşağında “Rehberlik Eden Yönüyle Anne” kategorisinin kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bu durumun X kuşağının ebeveynlerinin köy yaşamında geçim derdiyle fazla iş yüküne sahip olması, evlatlarıyla ilgilenecek ve onlara kılavuzluk edecek yeteri kadar zaman bulamamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Dindar X kuşağında diğer kuşaklardan farklı olarak en son “Olumsuz Yönüyle Anne” kategorisinin oluşturulduğu, dindar Y ve Z kuşaklarında ise bu kategorinin yerini “Otoriter Yönüyle Anne” kategorisinin aldığı tespit edilmiştir. Y ve Z kuşağının yaşam şartlarının değişmesi ve zamanla özgürlük söylemlerinin daha ön planda yer almasıyla birlikte annenin otorite figürü olarak görülmeye başlandığı çıkarımı

yapılabilir.

Bununla birlikte dindar X neslinde “Koruyuculuk Yönüyle Anne” kategorisine ikinci sırada yer verilirken, Y ve Z kuşağı üyelerinde öncelik sırası değişerek “Yaşamın Vazgeçilmez unsuru Olarak Anne” kategorisine öncelik verilmiştir. Y ve Z nesli annenin evlatlarına güven kaynağı olmasından öte yaşamsal gerekliliğini ön plana çıkarmıştır. Nitekim bu neslin yaşadığı dönemde şehir hayatıyla geçişle birlikte anne ev içinde daha fazla yer almaya başlamış, ailesine daha çok zaman ayırabilmiş ve dolayısıyla yaşamsal gerekliliği koruyuculuğun daha önüne geçmiş olabilmektedir.

Elde edilen tüm metaforlardan hareketle, katılımcıların annenin varlığına ilişkin temelde olumlu söylemlere sahip olmakla birlikte X kuşağında olumsuz yönüne, Y ve Z kuşaklarında ise otoriter yönüne dikkat çekildiği görülmektedir. Çalışmamızda ortaya çıkan bulgulardan hareketle metafor çeşitliliği bakımından Y kuşağının ilk sırada yer aldığı gözlenmiş, X kuşağından Y kuşağına doğru soyut metaforların yerini daha çok somut metaforların aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte tüm dindar kuşaklarda sahip olunan anne algısının, kişinin Tanrı tasavvuruna etki edebileceği saptanmıştır.

Çalışmamızın diğer bir başlığı olan X, Y ve Z kuşağındaki dindar katılımcıların baba algısı incelendiğinde ise, X kuşağının baba kavramına ilişkin 43, Y kuşağının 62, Z kuşağının ise 59 metafor ürettiği tespit edilmiştir. Anne algısında görüldüğü gibi baba algısına yönelik olarak da en fazla metafor çeşitliliğin görüldüğü kuşak Y kuşağıdır. Örnekleme grubundaki tüm katılımcıların babayı en fazla “dağ” metaforuyla açıklaması dikkat çeken bir unsur olmuş, dağın heybetli, dik ve güçlü duruşuyla babanın aile içerisindeki konumunun özdeşleştirildiği tespit edilmiştir.

Çalışma grubundaki dindar X ve Z kuşağının ürettiği metaforlara ilişkin oluşturulan kategoriler 5, dindar Y kuşağının ürettiği metaforlara ilişkin oluşturulan kategoriler ise 6 temada ele alınmıştır. Dindar X kuşağının ürettiği metaforlara ilişkin “Güçlü ve Koruyucu Yönüyle Baba”, “Rehberlik Eden Yönüyle Baba”, “Yaşamın

Vazgeçilmez Unsuru Olarak Baba”, “Azim ve Çalışkanlık Yönüyle Baba”, “Otoriter Yönüyle Baba”, dindar Y kuşağının ürettiği metaforlara ilişkin ise “Güçlü ve Koruyucu Yönüyle Baba”, “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Baba”, “Rehberlik Eden Yönüyle Baba”, “Otoriter Yönüyle Baba”, “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Baba” ve “Olumsuz Yönüyle Baba” kategorileri oluşturulmuştur. Dindar Z kuşağının oluşturduğu metaforlar ise “Güçlü ve Koruyucu Yönüyle Baba”, “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Baba”, “Otoriter Yönüyle Baba”, “Rehberlik Eden Yönüyle Baba” ve “Olumsuz Yönüyle Baba” kategorileri altında bir araya getirilmiştir.

Oluşturulan kavramsal kategoriler incelendiğinde babanın “Güçlü ve Koruyucu” yönünün ilk sırada yer alması tüm katılımcılar için ortak bir sonuçtur. Dindar X kuşağı ikinci sırada babanın rehberlik eden yönüne dikkat çekerken, dindar Y ve Z kuşağı için bu kategori daha alt sıralarda yer almış ve bunun yerine babanın yaşamın vazgeçilmez unsur oluşunun öncelendiği sonucuna ulaşılmıştır. Y ve Z kuşağı daha bireysenci bir kuşak olduğu için babanın koruyuculuğunu diğer nesiller kadar öncelememiş olabilirler. “Otoriter Yönüyle Baba” kategorisi tüm kuşaklar için ortak bir kategori olarak yer almış, babanın ailenin otorite figürü olduğu konusunda kuşaklar boyu değişim yaşanmadığı ortaya çıkmıştır. Babanın azmeden ve çalışkan yönüne dair X kuşağında metafor üretildiği görülmekle birlikte, Y ve Z kuşağında bu duruma ilişkin herhangi bir metafor geliştirilmediği saptanmıştır. Yalnızca Y kuşağında “Tüm Güzellikleri İçinde Barındıran/Yaşama Değer Katan Yönüyle Baba” kategorisi oluşturulmakla birlikte, “Olumsuz Yönüyle Baba” kategorisi dindar Y ve Z kuşağındaki ortak kavramsal kategoridir.

Araştırmamızda dindar X, Y ve Z kuşağının aile algısına ilişkin bakış açıları incelendiğinde ise X kuşağı tarafından 67, Y kuşağı tarafından 87 ve Z kuşağı tarafından 72 metafor elde edildiği görülmüştür. Çalışmada yer alan tüm dindar kuşaklar aileyi “ağaç” metaforuyla açıklama yoluna gitmiştir. Bu metafor farklı yönlerden ele alınmakla birlikte temelde ağacın dalları ve yapraklarıyla birbirine bağlı bir bütün olmasıyla aile bütünlüğü arasında bağlantı kurulmuştur.

Çalışmamızda incelenen diğer kavramlara nispeten en fazla metafor ve kavramsal kategori çeşitliliği aile algısında karşımıza çıkmaktadır.

Dindar X ve Y kuşağı tarafından üretilen metaforların 6, dindar Z kuşağı tarafından geliştirilenlerin ise 5 kavramsal kategori altında ele alındığı tespit edilmiştir. Kuşaklar nezdinde sıralamaları değişmekle birlikte tüm kuşaklarda ortak kategoriler “Ayrılmaz Bir Bütün Olarak Aile”, “Huzur Kaynağı Olarak Aile”, “Yaşamın Vazgeçilmez Unsuru Olarak Aile”, “Koruyucu Yönüyle Aile”, “Toplumun Özü Olarak Aile”, “Olumsuz Yönüyle Aile” olarak karşımıza çıkmakta, yalnızca Z kuşağında aile “Toplumun Özü” olarak tanımlanmamaktadır.

Çalışmamızda elde edilen bulgulara göre kuşakların aileyi en fazla ayrılmaz bir bütün olarak gördükleri, herhangi birinin zarara uğraması durumunda aile birliğinin bozulacağı düşüncesinin hakim olduğu anlaşılmakta, katılımcıların aile içerisinde kendilerini huzurlu ve güvende hissettikleri sonucuna varılmaktadır. Bu durum ailenin korunaklı ve mutlu bir ortam teşkil ettiğini gözler önüne sermektedir. Dindar Y ve Z kuşağında ikinci sırada ailenin huzur kaynağı oluşuna değinilirken, dindar X kuşağında ise yaşamın vazgeçilmez unsuru oluşuna yer verilerek huzur kaynağı oluşuna alt kategoride yer verilmiştir. Böylece dindar X neslinin diğer nesillere göre temelde ailenin varlığına daha çok ihtiyaç duyduğu anlaşılabılır.

Ortaya çıkan metaforlardan da anlaşıldığı üzere çalışma boyunca araştırılan kavramların dindar katılımcılar üzerindeki anlam ve önemi büyüktür. Bu önem çoğunlukla doğayla kurulan ilişki üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. En sık “ağaç”, “çiçek”, “dağ”, “güneş” metaforların kullanılması da bu durumu destekler niteliktedir. Çalışma grubundaki dindar kuşakların tümünün anne, baba ve ailenin yaşamsal gerekliliğine dikkat çektiği, “su, nefes” gibi kavramların hayatımızdaki gerekliliğiyle anne, baba ve aile kavramlarının yaşamımızdaki konumu arasında bir bağlantı kurdukları sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte katılımcıların dindar kişilerden oluştuğu varsayıldığında, ayet ve hadislerle dayanarak metafor üretmiş olabilecekleri çıkarımı yapılmıştır. Ayrıca anne babaya güvenli bağlanma ile

Tanrı'ya güvenli bağlanma arasındaki ilişki düşünöldüğünde katılımcıların anne, baba ve aile kavramlarına ilişkin ürettikleri metaforların Tanrı'ya bağıllık noktasında da önemli etkilerinin olduğu tespit edilmiştir.

X, Y ve Z kuşağındaki dindar bireylerin “anne”, “baba” ve “aile” algılarının incelendiğı bu çalışma sonucunda katılımcıların bu kavramlara ilişkin çoğunlukla olumlu görüşlere sahip oldukları tespit edilmiştir. Dindar bireylerin bu kavramlar üzerine çok sayıda metafor üretmeleri farklı bakış açılarının ve yaşanmışlıkların bir ürünüdür. Bu çalışmada ortaya konan “dağ” ve “ağaç” gibi bazı metaforların kuşaklar boyunca tekrar etmesi ise bu metaforların kökleşmiş birer arketip olduğunu akla getirmiştir. Bununla birlikte içinde baskın metaforlar taşımayan kategorilerde de katılımcıların birbirinden farklı duygu ve düşünce yapısına sahip olmalarından kaynaklı, değişik ifadelerle açıklamaları söz konusudur.

Bu çalışma sonucunda elde edilen veriler ışığında metaforların dindar kuşakların anne, baba ve aile algısını ortaya çıkarmada güçlü bir veri toplama aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmamızda ortaya çıkan sonuçları ifade ederken elde edilen verilerin herhangi genelleme niteliğı taşımadığı söylenebilmektedir. Bu çalışma kendini dindar olarak tanımlayan X, Y ve Z kuşağındaki 600 katılımcının ürettikleri metaforlar ve bu metaforların gerekçeleri ile sınırlıdır. Bu bağlamda, gelecekte kuşaklar arası anne, baba ve aile algısı gibi konularda araştırma yapacak olanlara şu önerilerde bulunulabilir:

-Bu çalışmada üç kuşak içerisindeki dindar bireyler anne, baba ve aile kavramına ilişkin metaforlar üretmişlerdir. Gelecekte yapılacak benzer çalışmalar ile bu kavramların yanına yeni kavramlar eklenerek temelde aile algısına ilişkin değişik bakış açılarının ortaya çıkmasına katkı sağlanabilir.

-Bu konuyla ilgili gelecekte yapılacak olan çalışmalar, çeşitli bağımsız değişkenler eklenerek yeniden incelenebilir. Bunlarla birlikte bu kavramlara ilişkin

algının zamana bağılı olarak değışime uğrayabileceğı göz önünde bulundurularak aynı çalışma grubuyla bu kavramlara ilişkin algının yeniden incelenerek boylamsal bir çalışma yapılması önerilir. Böylece hangi yönde bir değışim meydana geldiğı daha iyi saptanabilir.

-Bu alışma mülakat (görüşme) başta olmak üzere çeşitli veri toplama teknikleriyle desteklenerek hazırlanabilir.

-Gelecekte yapılacak çalışmalarda dindar olan örneklem grubuna ek olarak dindar olmayan bireyler de eklenerek karşılaştırmalı bir çalışma yapılabilir.

-Bu araştırmanın çalışma grubunu X, Y ve Z kuşağındaki kendini dindar kabul eden bireyler oluşturmaktadır. Gelecekte yapılacak benzer çalışmalarda farklı kuşaklar da eklenerek örneklem grubu genişletilebilir.

KAYNAKÇA

ADIGÜZEL, “Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı ile Ortaya Çıkan Yeni O., BATUR, Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar”, **Süleyman Demirel Üniversitesi H. Z., EKŞİLİ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (19), 165-182. N.: 2014

ADLER, A.: **Yaşamın Anlam ve Amacı**, (Çev. K. Şipal), İstanbul, Say 2019 Yayınları.

AKA, B.: “Bebek Patlaması, X ve Y Kuşağı Yöneticilerin Örgütsel Bağlılık 2018 Düzeylerinin Kamu Ve Özel Sektör Farklılıklarına Göre İncelenmesi: Bir Araştırma”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, 9(20), 118-135.

AKÇAY, M. **Sosyal Bilgiler Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Aile Birliğine M.: 2020 Önem Verme Değerinin Metaforlar Yoluyla İncelenmesi**, (Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

AKDEMİR, A., “Y Kuşağının Kariyer Algısı, Kariyer Değişimi ve Liderlik Tarzı KONAKAY, G., Beklentilerinin Araştırılması”, **Ekonomi ve Yönetim DEMİRKAYA, Araştırmaları Dergisi**, 2(2), 11-42. H.: 2013

AKYOL, C.: Metaforların Kullanım Alanları ve Faydaları, (Ed. B. Kılcan) 2021 **Metafor ve Eğitimde Metaforik Çalışmalar İçin Bir Uygulama Rehberi** içinde, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.

AKYÜZ, V.: Ana-Baba (Ebeveyn), **TDV İslam Ansiklopedisi**, C:3. ss. 101-103.

1991

ALLPORT, "Personal Religious Orientation and Prejudice", **Journal of Personality and Social Psychology**, 5(4), 432-443.

ROSS, J. M.:

1967

ALP, A.: 2007 **Yeni Çalışma Biçimleri ve Değişen Aile Yapısı Bağlamında Çalışan Kadınlar**, (Tezsiz Yüksek Lisans Projesi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

ALPARSLAN, **Nesiller Arası Aktarımda Kadınlık ve Annelik İnşaları**, B.: 2020 (Doktora tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ALTUNTUĞ, "Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici N.: 2012 Profili", **Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, 4(1), 203-212.

ARAKELIAN, **Yeni Ebeveyn Olmuş Genç Yetişkinlerin Anneliğe ve Babalığa İlişkin Söylemleri**, (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ARAZ, H.: **Türk Aile Yapısında Aile İçi Dini İletişim Problemleri ve Bunların Çocuğun Din Eğitimine Etkileri**, (Yüksek Lisans Tezi), 2007 Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

ARNOLD-BAKER, C.: **How Becoming A Mother Involves A Confrontation With Existence: An Existential-Phenomenological Exploration Of The Experience Of Early Motherhood**, (Doctoral dissertation). 2015

Middlesex University/New School of Psychotherapy and Counselling, London.

ARSLAN, A., “Kuşak Teorisi ve İçgirişimcilik Üzerine Bir Araştırma”, **KAÜ STAUB, S.: İİBF Dergisi**, 6(11), 1-24.

2015

ARVAS, F. B.: **Aile Psikolojisi, Din ve Değerler**, Bursa, Emin Yayınları.

2020

ASKEROĞLU, “Geleneksel Medyadan Yeni Medyaya Geçiş Sürecinde Değişen E. D., ERSÖZ Gazetecilik ‘Yurttaş Gazeteciliği’: Kuşaklar Üzerine Bir KARA- Araştırma”, **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi KULAKOĞLU, Elektronik Dergisi**, 7(1), 508-536. DOI: 10.19145/e-gifder.442960.

2019

ATAŞALAN, **Tevrat, İnciller ve Kuran-ı Kerim’e Göre Aile Kavramı**, Z.: 2008 (Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

AVŞAR, S.: “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Tarihsel Rollerini Yitiren Erkekliğin Çöküşü: Küllerinden “Yeni Erkek”liğin Doğuşu”, **KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi**, 3(2), 224- 241.

AYBEY, S.: “Din Eğitiminde Verimliliği Sağlayan Önemli Bir Etken: Din Dili”, **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 23(1), 165-182.

AYDIN, M. A.: “Aile”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: 2, ss. 196-200.

1989

AYHÜN, S. E.: “Kuşaklar Arasındaki Farklılıklar ve Örgütsel Yansımaları”, **Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 2(1), 2013 93-112.

AYTEN, A.: “William James (1842-1910) ve Din Psikolojisinde Tecrübe Merkezli Bir Yaklaşım”, **İslami Araştırmalar Dergisi**, 19(3), 2006 457-464.

AYTEN, A.: **Psikoloji ve Din**, İstanbul, İz Yayıncılık. 2015

BALCI, C.: **Baby Boomers, X, Y ve Z Kuşaklarının Toplumsal Cinsiyet Algısının Sosyolojik Olarak İncelenmesi ve Karşılaştırılması**, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul. 2020

BAYER, A.: **Değişen Toplumsal Yapıda Aile: Eşler Arası Şiddet ve Din İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)**, (Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. 2013

BENEZRA, K.: “Don't Mislabeled Gen X”, **Brandweek**, 36(20), 32. 1995

BERGER, P. L.: “Dini Kurumlar”, (Çev. A. Çiftçi), **D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 9, 425-465. 1995

BİLECİK, S.: “Anne Baba Tutumlarının Bireylerin Din Algısına Etkisi”,

- 2017 **Değerler Eğitimi Dergisi**, 15(33), 7-38.
- BOZKURT, H. **Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Anne ve Babaların Ana-Babalık Algısı**, (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- BOZOK, M.: “Türkiye’de Ataerkillik, Kapitalizm ve Erkeklik İlişkilerinde Biçimlenen Babalık”, **Fe Dergi**, 10(2), 31-42.
- BULDUR, A.H., “Plansız Gebelik Sürecindeki Kadınların Dini, Manevi ve GÖCEN, G.: Psikolojik Durumlarının İncelenmesi”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, 2021 19(42), 337-374. <https://doi.org/10.34234/ded.1009333>
- BURÇ, P. E.: Popüler Kültür ve Annelik: Anneliğin Farklı Görünümleri. **Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi**, Erişim adresi: <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/Pinar-Ezgi-Burc-14Eylul2015.pdf>
- BURÇ, P. E.: **Sosyokültürel Bir Olgu Olarak Annelik: Dokuz Eylül Üniversitesi’ndeki Anne Akademisyenler Üzerine Nitel Bir Çalışma**, (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- BURAKÇI, G. A.: 2019 **Gündelik Konuşmalarda Modern Babalığa ve Babalığın Nesiller Arası Aktarımsal Bağlamına Dair Kullanılan Açıklayıcı Repertuarlar ve İdeolojik İkilemler**, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- CAN, H.: 2015 **Babanın Çocuk Davranış Problemleri ve İyi Olma Hali**

Üzerindeki Etkisi, (Yüksek Lisans Tezi), Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

CANATAN, K.: 2011 **“Aile Sosyolojisi: Konuları, Perspektifi ve Gelişimi”**, Aile Sosyolojisi, (Der. Kadir Canatan-Ergün Yıldırım), İstanbul, Açılım Kitap.

CEYLAN, A.: 2016 **Aile Kavramına İlişkin Metaforik Alguların Belirlenmesi**, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

CİRHİNLİ-OĞLU, F.: 2010 **Din Psikolojisi**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.

CRESWELL, J. W.: 2019 **Eğitim Araştırmaları: Nicel ve Nitel Araştırmanın Planlanması, Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi**, (Çev. Ed. Halil Ekşi), İstanbul, Edam.

COMTE, A.: 1974 **The Positive Philosophy**, (Ed. Abraham S. Blumberg), New York: AMS Pres.

CÜCELOĞLU, D.: 2020 **Geliştiren Anne-Baba**, İstanbul, Remzi Kitabevi.

ÇAKIR, S.: 2012 **“Türkiye’de Evli Kadınlar Ekseninde Evlilik/Aile Algısı ve Boşanma Olgusu”**, **Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi**, (26), 75-99.

ÇELİK, C.: **“Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din”**, **Karadeniz**

- 2010 **Uluslararası Bilimsel Dergi, (8), 25-35.**
- ÇELİK, F.: **Dini Sosyallezyon Sürecinde Aile Kurumunun Önemi**
2010 **Yetiştirme Yurtlarında Kalan Gençler ile Aile Ortamında Kalan Gençlerin Din Algısı, Dini Tutum ve Davranışları ve Sosyal İlişkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.**
- ÇETİN, Ö.: **Rollo May Psikolojisinde Din ve Kişilik, İstanbul, İz Yayıncılık.**
2019
- ÇİNKİLİÇ, **X ve Y Kuşağı Mensubu Öğretmenlerin Mesleki Etik**
A. M.: **Algılarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bir Alan Araştırması,**
2018 **(Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.**
- DEMİR, A.: **“Aile Kalıplarındaki Değişim ve Farklılıkların Çözümlemesi”,**
2020 **Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, (53), 1097–1108.**
- DEMİR, Z.: **“Değişen Toplumlarda Ailenin Değişmeyen**
2021 **Özellikleri”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD), 21 (2), 770-791.**
- DİLEKLİ, Z.: **Kendini Dindar Olarak Tanımlayan Gençlerin Aile Algısı**
2019 **Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Afyonkarahisar İli Örneği, (Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.**
- DOĞAN, A.: **Kuşak Farklılıklarının Yaşam Alanı Tasarımına Etkileri: Z**
2021 **Kuşağı Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme, (Yüksek**

Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

DOĞAN-
TEKİN, S.:
2016
Manevi Değerlerin Oluşmasında Etkili Faktörler Olarak Aile Medya ve Okul, (Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

DUBEN, A.:
2002
Kent, Aile, Tarih, (Çev. L. Şimşek), İstanbul, İletişim Yayınları.

DUMAN,
M. Z.: 2019
Kuşak Çatışması X ve Z Kuşağı Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

DUMAN,
M. Z.: 2021
“Üniversitede Okuyan Z Kuşağının Değişen Aile Algısı ve Aile İçi İlişkilerde Yaşadığı Sorunlar”, **Sosyolojik Bağlam Dergisi**, 2(1), 20-36.

DÜNDAR, Ö.
Z.,
DURUGÖNÜL, 34.
E., ARIKAN, A.:
2011
"Anne" ve "Baba" Sözcüklerine Yüklenilen Anlamların Bir İncelemesi”, **Contemporary Online Language Education Journal**, 1(2), 25-

DÜNDAR, Ö.
Z.: 2020
Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri, (Ed. N. Adak), **Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar** içinde, Ankara, Siyasal Kitabevi.

DÜŞGÖR,
B. P.: 2007
Anoreksiya Nervosa’da Babalık İşlevinin Projektif Testlerle Değerlendirilmesi, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ERBAŞ, A.: “**Melek**”, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 29, ss: 37-39.
2004

ERDOĞAN, E.: **Türk Aile Yapısında Aile İçi İletişimin Televizyon ve İnternet Kullanımı Bağlamında İncelenmesi: Üniversite Lojmanları Örneği**, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
2014

EKİCİ, F. Y.: “Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi”, **International Journal of Social Science**, (30), 209-224.
2014

EL-HALİFE, A. “İslam’da Suç Eğilimine Karşı Koruyucu Bir Mekanizma Olarak Dindarlık”, (Çev. F. M. Kayani), **İslami Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(2), 8-20.
H. M.: 1994

ELMAS, B.: “Anne misiniz?: Bir Benlik Sunumu Olarak Annelik”, **Mediarts**, 2, 7-22.
2021

ESPOSİTO, J.: **The Oxford Encyclopedia Of The Modern İslamic World**, C. 1, 1995
Oxford University Press.

EVLEK, M.: **Çalışma Hayatında Kuşaklararası Çatışma: Almanya ve Türkiye’de Z Kuşağı Üzerine Bir İnceleme**, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
2019

FİELD, J.: “Learning Through The Ages? Generational İnequalities And Intergenerational Dynamics Of Lifelong Learning”, **British Journal of Educational Studies**, 61(1), 109–119.
2013

- FROMM, E.: **Psikanaliz ve Din**, (Çev. E. Erten), İstanbul, Say Yayınları.
2017
- GEÇER, H.: **Kadının Çalışma Hayatına Girmesiyle Oluşan Aile İçi Roller Sistemindeki Değişim ve Din İlişkisi (Niğde Örneği)**, (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
2016
- GÖCEN, G.: **Şükür -Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü-**, İstanbul, DEM Yayınları.
2014
- GÖCEN, G.: “Geçmişten Günümüze Kadın Tasavvurunun İnançla Birlikte Seyri: Freud, Jung ve Fromm’un Kadına Dair İzduşümleri”, **Cumhuriyet İlahiyat Dergisi**, 23 (3), 1121-1141.
2019 <https://doi.org/10.18505/cuid.547743>.
- GÖCEN, G., TÜRKİYE’DE DİN PSİKOLOJİSİ ALANINDA İHTİDA ÜZERİNE YAPILAN
GÜGEN, B.: Araştırmaların İçerik ve Yöntem Bakımından İncelenmesi, **İslami İlimler Dergisi**, 12(3), 1-45.
2017
- GÖK, E.: **Öznel İyi Oluşun Yordanmasında Psikolojik İhtiyaçların Karşılanması, Aile Aidiyeti ve Ebeveyn Algısı Rolünün İncelenmesi**, (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
2019
- GÜGEN, B.: **Gebelik Sürecindeki Kadınlarda Manevi İyi Oluş ile Hayat Memnuniyeti İlişkisi**, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
2019

GÜLER, D. S.: **Annelerin Algıladıkları Sosyal Destek ve Annelik Deneyimleri**
2016 **Arasındaki İlişki**, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

GÜRHAN, N.: **Kadın Akademisyenlerin Din Algılarının Sosyolojik Tahlili:**
2010 **Dicle Üniversitesi ve Mardin Artuklu Üniversitesi Örneği**,
(Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Diyarbakır.

GÜRKAN, T., “A Qualitative Study On The Perception Of
UMMANEL, Fatherhood”, **European Journal of Educational Sciences**, 8(2),
A., KURAN, 42-59.
N.: 2021

GÜNAY, Ü.: **Dindarlığın Sosyolojisi**, (Ed. Ü. Günay, C. Çelik), **Dindarlığın**
2006 **Sosyo-Psikolojisi** içinde, Adana, Karahan Kitabevi.

GÜNAY, Ü., **Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi**, Adana, Karahan Kitabevi.
ÇELİK, C.:
2006

HAYTA, A.: **Anneden Allah’a: Bağlanma Teorisi ve İslâm’da Allah Tasavvuru**,
2006 **Değerler Eğitimi Dergisi**, 4 (12), 29-63.

HAYTA, A.: **Bağlanma Kuramı ve Tanrı Tasavvuru İlişkisi Üzerine Bir**
2017 **Araştırma**, (Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Bursa.

HEINOWITZ, **İmdat Baba Oldum**, (Çev. E. Sungur), İstanbul, Beyaz Yayınları.
J.: 1998

HERZOG, J.: “On Father Hunger: The Father’s Role In The Modulation Of Aggressive Drives And Fantasy, Father and Child”, **Boston: Little, Brown**, 163-174.

HOROZCU, **Din Psikolojisi Ders Kitabı**, İstanbul, Rağbet Yayınları.
Ü.: 2015

HÖKELEKLİ, “Fıtrat”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C: 13, ss. 47-48.
H.: 1996

HÖKELEKLİ, **Din Psikolojisi**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
H.: 2005

HÖKELEKLİ, **Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din**, İstanbul, DEM Yayınları.
H.: 2016

İSRAFİLOVA, **Kur’an’ın Anlatımıyla Aile Hayatı**, (Yüksek Lisans Tezi).
F.: 2006 Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

JEEVES, “Din Psikolojisi”, (Çev.A. Albayrak), **Dinbilimleri Journal**, 10(2),
M. A.: 2010 275-286.

JOSHİ, A., “Generations in Organizations”, **Research in Organizational Behavior**, 31(1), 177-205.

C., FRANZ G.:
2011

JUNG, C. G.: **Psikoloji ve Din**. (Çev. R. Karabey), İstanbul, Okyanus Yayınları.
2017

- KANDEMİR, **Dindarlık -Umut ve İyimserlik İlişkisi-**. Ankara, İlahiyat F.: 2020 Yayınları.
- KARA, B.: “Türkiye’de Aile Yapısının Değişimine Etki Eden Dinamikler”, 2018 **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, (40), 374-385.
- KARACA, **Din Psikolojisi**, Trabzon, Eser Ofset Matbaacılık. F.: 2017
- KARAY- **Kuşaktan Kuşağa Annelik: Gaziantep Örneği**, (Yüksek Lisans MİRZA, E.: Tezi), Gaziantep Üniversitesi Göç Enstitüsü, Gaziantep. 2019
- KARSLI, E.: “Modernleşme Sürecinde Çözülen Aile Yapısı ve Kadının Yeniden İnşası”, **Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi**, 1(1), 1-14. 2019
- KAVAL, M.: “İlahi Dinlerde Kadının Kıymet Problemi”, **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, (55), 306-324. 2016
- KAYIKLIK, **Din Psikolojisi –Bireysel Dindarlık Üzerine-**, Adana, Karahan H.: 2011 Kitabevi.
- KAZAK, E.: **Okul Yöneticilerinin Öğretim Liderliği Davranışları ile Okulda Kuşaklararası İklim ve Kuşaklararası Öğrenme Arasındaki İlişki**, (Doktora Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli. 2016
- KAZKONDU, **Türkiye’de Yeme İçme Alışkanlıklarının Kuşaklara Göre**

- İ.: 2020 **Değişimi**, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KESER, V.: 2007 “Anneliğe Dair”, **Psikanaliz Yazıları Annelik** içinde, (Ed. T. Parman), İstanbul, Bağlam Yayınları.
- KILIÇ, A. İ.: 2022 Akademisyen Annelerin Gözüyle Ailede Çocuğun Din Eğitimi, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 22(1), 483-511.
- KILIÇ, E.: 2019 “Evcimenlik Kültünden Çalışan Anneye: Annelik İdeolojileri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 20(1), 17-36.
- KIR, İ.: 2011 “Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 10(36), 381-404.
- KOCATEPE, B., BİLGİ, S.: 2018 “Toplumsal Bir İnşa Olarak Babalık: Annelerin Yaşam Öykülerinde Baba İmgesi”, **Fe Dergi**, 10(2), 43-59.
- KOYUNCU, A.: 2008 **Okul Öncesi Çocukların Din Eğitiminde Annenin Rolü ve Karşılaştığı Güçlükler**, (Yüksek Lisans Tezi), Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- KÖSE, A., AYTEN, A.: 2016 **Din Psikolojisi**, İstanbul, Timaş Yayınları.
- KÖSE, A.: **Freud ve Din**, İstanbul, İz Yayıncılık.

2019

KURAN, E.: **Z-Bir Kuşığı Anlamak**, İstanbul, Mundi Yayınları.

2021

KUTLU,
G. D.: 2020 **Kadın Akademisyenlerin Annelik ve Çocuk Kavramlarına Yükladıkları Anlam ile Kadın Kimliği Arasındaki İlişkiler**, (Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

KUYUCU,
M.: 2014 “Y Kuşığı ve Facebook: Y Kuşığının Facebook Kullanım Alışkanlıkları Üzerine Bir İnceleme”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 13(49), 55-83.

KÜÇÜK,
M. A.: 2020 “İşlevsellik Bağlamında Türk Mitlerinde "Annelik Olgusu”, **Milli Folklor**, 16(126), 27-39.

LALE, M. İ.: **Türk Aile Düzeni ve Aile İçi İlişkiler**, (Yüksek Lisans Tezi), 2004 Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

LATCHKEY
KID.: 2022 Wikipedia, The Free Encyclopedia içinde. 15 Şubat 2022 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Latchkey_kid adresinden erişildi.

LATİF, H.,
SERBEST, S.: “Türkiye’de 2000 Kuşığı ve 2000 Kuşığının İş ve Çalışma Anlayışı”, **Gençlik Araştırmaları Dergisi**, 2(4), 134-163. 2014

LEVICKAİTÉ,
R.: 2010 “Generations X, Y, Z: How Social Networks Form The Concept Of The World Without Borders (The Case Of Lithuania)”, **LIMES**, 3(2), 170-183.

- MANNHEİM, “The Problem Of Generations”, **Essays On The Sociology On Knowledge**, 276-322.
K.: 1952
- MARSHALL, **Sosyoloji Sözlüğü**, (Çev. O. Akınbay, D. Kömürcü), Ankara, Bilim G.: 1999 ve Sanat Yayınları.
- MEHMED-- “Klasik Kuramlar ve Modern Araştırmalar Bağlamında Dindarlık OĞLU, A. U.: ve Kişilik”. **Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi** içinde (Ed. Ü. Günay- 2006 C. Çelik), Adana, Karahan Kitabevi.
- MEHMED- **Tanrıyı Tasavvur Etmek**, İstanbul, Çamlıca Yayınları.
OĞLU, A. U.:
2011
- MERCAN, Z., Babalık Rolü ve Farklı Kültürlerde Babalık Rolü Algısı, ŞAHİN, F. T.: **Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi/International Journal of Early Childhood Education Studies**, 2(2). 1-10.
2017
- MİLES, M, B., **Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook**, (2nd ed).
HUBERMAN, Thousand Oaks, CA, Sage.
A. M.: 1994
- OLMUŞTUR, **Hadislerde Aile İçi İletişim**, (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman D.: 2013 Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- ÖZENSEL, E.: “Türk Toplumunda Çocuğun Yetiştirilmesinde Annenin Rolü: 2004 Konya İli Örneği”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, 2(6), 77-96.

ÖZGÜVEN, İ. **Evlilik ve Aile Terapisi**, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
E.: 2014

ÖZKİRAZ, A., “Osmanlı’dan Günümüze Türk Toplumunda Aile Yapısı Ve
BAŞ, G. İ.: Boşanma”, **Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 18(30),
2016 87–95.

ÖZTEKİN, M.: **Ankara’da Çalışan Kadınlarda Kadın ve Annelik Algısının
2019 Tezahürleri**, (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ÖZTÜRK, N.: “Üniversite Öğrencilerinin Algıladıkları Aile İklimi Ve
2017 Annebabaya Bağlanma Biçimleri İle Özgüven Düzeyleri
Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **The Journal of International
Lingual, Social and Educational Sciences**, 3(1), 9-22.

PARGAMENT, “Acı ve Tatlı: Dindarlığın Bedelleri ve Faydaları Üzerine Bir
K. I.: 2005 Değerlendirme”, (Çev. A. U. Mehmedoğlu), **Çukurova
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 5(1), 279-313.

PEHLİVAN, **Bireyin Dini Tutum ve Davranışlarına Etki Eden Anne Baba
Ö.: 2002 Davranışları ve Diğer Çevre Faktörleri (14-17 Yaş Grubu)**,
(Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Sivas.

PRICE, J.: **Motherhood: What it does to your mind**, London, Pandora.
1988

POLAT, Y.: **X, Y, Z Kuşaklarının Yönetim Algılarındaki Farklılıkları ve
2021 Teknolojinin Bu Farklılıkların Oluşumuna Etkisi: Ankara**

Teknokent Uygulamaları, (Yüksek Lisans Tezi), Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

PORT, Z.: **Kur'an'da Aile Modelleri Bağlamında Aile Değerleri ve Eğitimi**, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

POSTER, M.: **Eleştirel Aile Kuramı**, (Çev. H. Tapınc), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

POYRAZ, M.: **Babaların Babalık Rolünü Algılamalarıyla Kendi Ebeveynlerinin Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

RESMÎ GAZETE.: <https://ailevecalisma.gov.tr/medias/8560/0-bm-%C4%B0nsan-haklar%C4%B1-evrensel-beyannamesi.pdf>. (23.06.2021), 1654, 1949, 16200.

SABAN, A.: “İlköğretim I. Kademe Öğretmen ve Öğrencilerinin Bilgi Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Zihinsel İmgeler”, **İlköğretim Online**, 7(2), 421–455.

SABAN, A.: Öğretmen Adaylarının Öğrenci Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Zihinsel İmgeler, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, 7(2), 281-326.

SARITAŞ, S., BOZKURT, A.: “Annelik Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma”, **Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, 4(4), 40-47.
A.: 2020

SCHIMMEL, **Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri**, (çev. E. Demirli). İstanbul, A.: 2004 Kabalcı Yayınevi.

SEYYAR, A.: **İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri (Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü)**, İstanbul, Değişim Yayınları. 2007

SOSYAL (Ed. E. Arda), İstanbul, Alfa Yayınları.
BİLİMLER EL
SÖZLÜĞÜ.:
2003

SOYSAL, A. Ş., “Bebeklik Dönemindeki Bağlanma Sürecine Genel Bir BODUR, Ş., Bakış”, **Klinik Psikiyatri**, 8(2), 88-99.

İŞERİ, E.,
ŞENOL, S.:
2005

SUĞUR, N., “Koruma Altındaki Çocukların Aile ve Devlet Algısı Üzerine Bir DOĞRU, E. S.: Araştırma”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 65(01), 115-133. 2010

SÜMER, N., “Anne-Baba Tutum ve Davranışlarının Psikolojik Etkileri: AKTÜRK, E. Türkiye’de Yapılan Çalışmalara Toplu Bakış”, **Türk Psikoloji G.**, HELVACI, **Yazıları**, 13(25), 42-59. E.: 2010

SÜMER, N.: “Ana Babalık ve Bağlanma”, **Ana Babalık Kuram ve Araştırma** içinde (Der. M. Sayıl-Bilge Selçuk), İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları. 2020

ŞAHİN, F. T.: “Sosyal Değişim Sürecinde Değişen Baba Rolü”, **Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi**, 1015, 765-773.
2007

ŞAHİN, M. F.: **Ergenlerde Psikolojik Sağlamlığın ve Benlik Saygısının Yordanmasında Anne baba Algısı ile Akran İlişkileri Rollerinin İncelenmesi**, (Yüksek Lisans Tezi), Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
2021

ŞALAP, K. O.: “Çalışma Yaşamında Kuşaklar: Kuşakların İş ve Özel Yaşam Dengesine İlişkin Yaklaşımları”, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
2016

ŞENTÜRK, H.: **Din Psikolojisine Giriş**, İstanbul, İz Yayıncılık.
2017

TARAKESHWAR, N.: “Religion: An Overlooked Dimension in Cross-Cultural Psychology”, **Journal of Cross-Cultural Psychology**, 34(4), 377-394.
STANTON, J.,
PARGAMENT,
K.: 2003

TARHAN, N.: **Kadın Psikolojisi**, İstanbul, Nesil Yayınları.
2013

T.C. AİLE VE **Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması**,
SOSYAL [http://www.athgm.gov.tr/upload/](http://www.athgm.gov.tr/upload/athgm.gov.tr/mce/eskisite/files/kutuphane_61_Turkiyede_aile_degerleri.pdf)
ARAŞTIRMA- [athgm.gov.tr/mce/eskisite/files/kutuphane_61_Turkiyede_aile_dege](http://www.athgm.gov.tr/mce/eskisite/files/kutuphane_61_Turkiyede_aile_degerleri.pdf)
LAR GENEL [rleri.pdf](http://www.athgm.gov.tr/mce/eskisite/files/kutuphane_61_Turkiyede_aile_degerleri.pdf), Ankara.
MÜDÜRLÜĞÜ.
: 2010

- TEBER, M.: **Annenin Ruh Halleri**, İstanbul, Hayykitap.
2017
- TEKİN, M.: **Çalışma Yaşamında Kuşaklar ve İşe Yönelik Tutumlarının İncelenmesi**, (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
2015
- TEMEL İSLAM ANSİKLOPE-DİSİ.: 2020
(Ed.T. Başoğlu), Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- TEZCAN, M.: **Kuşaklar Çatışması Kuşaklararası İlişkiler Eğitimi ve Sosyolojisi**, Ankara, Anı Yayıncılık.
2016
- TİMUR-TURKAN, M.: 2019
“Annelik, Söylem ve İktidar: Eleştirel Bir Tartışma”, **Sdü Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 47(2), 64-78.
- TOPAKTAŞ, S.: 2021
Dijitalleşme Sürecinde Bilgi ve Bilgiyi Kullanma Biçimleri: Kuşaklar Arası Bir Kıyaslama, (Yüksek Lisans Tezi), Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- TOPAL, M.: 2019
Günümüzde Babalık Algısının Dönüşümü: Kentli, Orta Sınıf, Dindar Baba Örneği, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TORUNTAY, H.: 2011
Takım Rollerini Çalışması: X ve Y Kuşağı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma, (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

TUĞRUL, Y. Dindar Kadınların Annelik Algısı: Reçel Blog ve Müslüman G.: 2018 Anneler Blogunun Karşılaştırmalı Analizi, **Fe Dergi**, 10(2), 71-84.

TURĞUT, F.: “Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine 2017 Yönelik Çıkarımlar”, **Medeniyet ve Toplum Dergisi**, 1(1), 93-117.

TÜKEL, İ. P.: “Y Kuşağı Temsilcilerinin Aile Algıları Üzerine Bir Analiz”, 2018 **Akademik İncelemeler Dergisi**, 13(1), 23-40.

TÜMER, G.: “Din”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C:9, ss.312-320. Ankara, 1994 Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

TÜRKÇE Ankara, TÜBA.

BİLİM

TERİMLERİ

SÖZLÜĞÜ

SOSYAL

BİLİMLER:

2011

TÜRK DİL “Kuşak”, (Çevrimiçi) <http://sozluk.gov.tr>.

KURUMU.:

2022

TÜRK DİL “Anne”, (Çevrimiçi) <http://sozluk.gov.tr>.

KURUMU.:

2022

TÜRK DİL KURUMU.:
2022
“Baba”, (Çevrimiçi) <http://sozluk.gov.tr>.

TÜRK DİL KURUMU.:
2022
“Din”, (Çevrimiçi) <http://sozluk.gov.tr>.

TÜRK DİL KURUMU.:
2022
“Dindarlık”, (Çevrimiçi) <http://sozluk.gov.tr>.

TWENGE, J. M.: 2009
“Ben” Nesli, (Çev. E. Öztürk), İstanbul, Kaknüs Yayınları.

TWENGE, J. M.: 2018
İ-Nesli, (Çev. O. Gündüz), İstanbul, Kaknüs Yayınları.

ÜÇOK, A.: 2014
Ailede Anne Baba Çocuk İletişimi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme, (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

ÜNAL, F., KÖK, E. E.: 2015
“0-6 Yaş Çocuğu Olan Ebeveynlerin Babalık Rolüne İlişkin Görüşleri”, **International Journal of Social Sciences and Education Research**, 1(4), 1142-1153.

VAPUR, M.: 2018
Anneliğe Uyum ve Dindarlık İlişkisi (Kayseri Örneği), (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

- VURAL, M. E.: 2021 **Hayatın Anlamı, Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi: Bir Karma Yöntem Araştırması**, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- YAPICI, A.: 2007 **Ruh Sağlığı ve Din -Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık-**, Adana, Karahan Kitabevi.
- YAVUZER, H.: 1999 **Ana-Baba ve Çocuk**, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- YETER, E.: 2015 “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Özneliği ve Din”. **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 15(2), 189-210.
- YILDIRIM, A., ŞİMŞEK, H.: 2018 **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- YILDIZ, D.: 2021 “Türkiye’de Korona Virüs Pandemisi ve Kuşaklar”, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, 10(1), 1-7.
- YILDIZ, E.: 2019 **İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamların Metaforlar Aracılığıyla İncelenmesi**, (Yüksek Lisans Tezi), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- YILDIZ, M.: 2001 “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma”, **Tabula Rasa**, 1(1), 19-42.
- YILDIZ, M.: Çocukların Tanrı İmgesi’nin Farklı Değişkenler Açısından

2013 İncelenmesi, **Toplum Bilimleri Dergisi**, 7(13), 45-63.

YILMAZ, **Eşler Arası Uyum ve Dindarlık (Kahramanmaraş Örneği)**,
Z. S.: 2018 (Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

YÜKSEKBİL- “Türkiye’de Y Kuşağının Yaş Aralığı”, **Elektronik Sosyal**
GİLİ, Z.: 2015 **Bilimler Dergisi**, 14(53), 259-267.

EKLER

EK-1 ETİK KURUL ONAYI

	T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığı	
Tarih ve Sayı: 02.06.2021-224363		
Sayı :E-35980450-663.05-224363 Konu :Fatma Betül KARABİNA		
Sayın Fatma Betül KARABİNA		
İlgi : 15.03.2021 tarihli, 135851 sayılı yazı		
Sorumlu araştırmacılığını üstlendiğiniz 2021/74 dosya numaralı "X, Y ve Z Kuşağındaki Dindar Bireylerin Anne, Baba ve Aile Algısının İncelenmesi" başlıklı çalışma, Kurulumuzun 05.04.2021 tarih ve 04 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, karar ekte sunulmuştur.		
Bilgilerinizi rica ederim.		
Prof. Dr. N. Tolga SARUÇ Başkan		
Ek:Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Kararı		
Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.		
Belge Doğrulama Kodu :BSDMPL5YZZ Pin Kodu :56023 İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü 34452 Beyazıt/Fatih-İstanbul Tel : 0212 440 20 89 Faks : 0212 440 20 88 e-posta : sosyalbilimleretikkurulu@istanbul.edu.tr Elektronik Ağ : www.istanbul.edu.tr Kep Adresi: istanbuluniversitesi@ha01.kep.tr	Belge Takip Adresi : https://www.turkiye.gov.tr/istanbul-universitesi-chys Bilgi için : Süleyman ARIK Dahili : 10689	
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.		

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

Tarih ve Sayı: 27.05.2021-215447

İlgili makama,
İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi **Fatma Betül KARABİNA** "X, Y ve Z Kuşağındaki Dindar Bireylerin Anne, Baba ve Aile Algısının İncelenmesi" başlıklı, **2021/74** dosya numaralı 15.03.2021 tarih ve **135851** sayılı başvurusu ile İ.Ü. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'na başvurmuştur. 05.04.2021 tarihinde gerçekleştirilen inceleme sonucunda, adı geçen çalışmada etik açıdan bir sorun olmadığına oybirliği ile karar verilmiştir. Gereğini bilgilerinize saygılarımızla sunarız.

Unvanı / Adı / Soyadı	Kurumu	Araştırma ile ilişkisi	Karar	İmza
Prof. Dr. Naci Tolga SARUÇ (Başkan)	İktisat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Çiğdem Börke TUNALI (Başkan Yardımcısı)	İktisat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Eray YURTSEVEN (Başkan Yardımcısı)	İstanbul Tıp Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Aydın TOPALOĞLU	İlahiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Yasemin İŞIKTAÇ	Hukuk Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR	İktisat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Seyhan NİŞEL	İşletme Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selim YAZICI	Siyasal Bilgiler Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Rasim İlker GÖKBULUT	Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Enes KABAKCI	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Haluk ZÜLFİKAR	İktisat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Hanife Özlem SERTEL BERK	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Şerife Sema KARAKELLE	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Göklem TEKDEMİR YURTDAS	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Bengi PİRİM DÜŞGÖR	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Elif YAVUZ SEVER	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Güven GÜNVER	İstanbul Tıp Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	

EK-2 VERİ TOPLAMA FORMU

X, Y VE Z KUŞAĞINDAKİ DİNDAR BİREYLERİN ANNE, BABA VE AİLE ALGISININ İNCELENMESİ

Merhabalar. Ben İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans öğrencisiyim ve X, Y ve Z Kuşağındaki Dindarların Anne, Baba ve Aile Kavramlarının İncelenmesi'ne yönelik bir tez çalışması yürütmekteyim.

Bu çalışmada günümüzde seküler hayatın ve modernitenin bu kavramlara yüklediği anlamlarla dinin getirdiği anlamlar arasında farklılık olup olmadığı kuşaklar bazında araştırılmaktadır. Çalışmanın örneklemini Türkiye'de yaşayan X, Y ve Z kuşağındaki bireylerden oluşmaktadır.

Formda size sunulan metaforları somut benzetmelerle doldurmaya dikkat ediniz. Örneğin "anne...benzer. Çünkü.." cümlelerini "Anne güneşe benzer. Çünkü aydınlatır." şeklindeki gibi somut benzetmelerle doldurmanızı rica ediyoruz. Katkı sağladığınız için teşekkür ederiz.

Çalışma ile ilgili soru ve görüşleriniz için adresinden ulaşabilirsiniz.

* Gerekli

1. Cinsiyetiniz *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

☐ Kadın

☐ Erkek

2. Doğum Tarihiniz *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

☐ 1965-1980

☐ 1981-1999

☐ 2000 ve sonrası

3. Medeni Haliniz *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evli
☐ Bekar
☐ Diğer

4. Çocuk Sayısı *

5. Mesleğiniz *

6. Sosyoekonomik Durumunuz *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Düşük
☐ Orta
☐ İyi

7. Yaşadığınız Şehir *

8. Kardeş Sayınız *

9. Dindarlık Düzeyiniz *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Yüksek
☐ Orta
☐ Düşük

10. Anne-Baba *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Birlikte
☐ Ayrı
☐ Anne Vefat
☐ Baba Vefat

11. Ailenizde din eğitimi aldınız mı? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evet
☐ Hayır

12. Anne benzer. Çünkü..... *

13. Baba benzer. Çünkü..... *

14. Aile benzer. Çünkü..... *

Bu içerik Google tarafından oluşturulmamış veya onaylanmamıştır.

Google Formlar